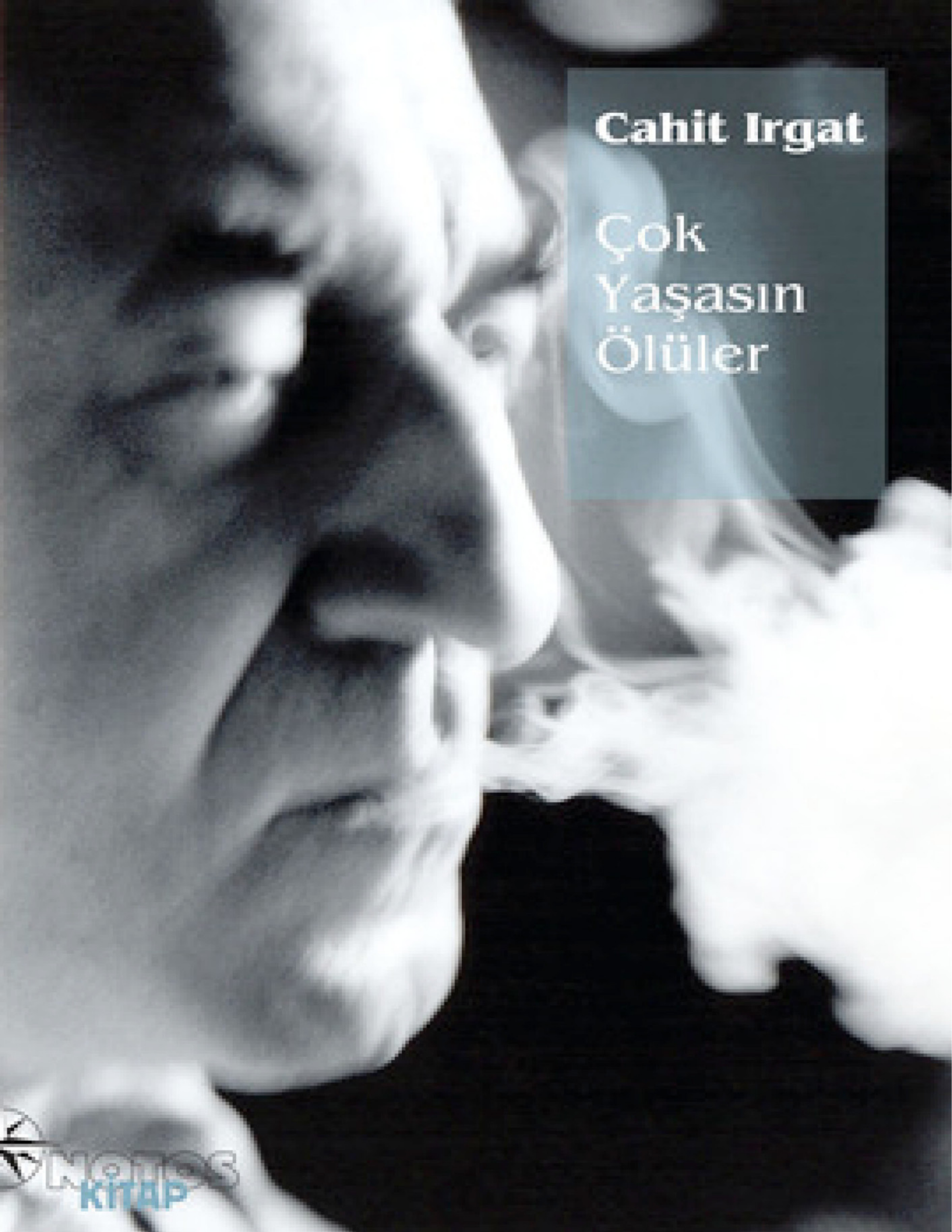

Cahit Irgat
Çok
Yaşasın
Ölüler
NOTOS
KİTAP

Cahit Saffet Irgat

(Lüleburgaz, 1916-İstanbul, 1971) Şair, yazar ve oyuncu. Edir65ne Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Ankara Devlet Konservatuvarı'nda son sınıfa kadar okudu. Ödenekli ve özel tiyatrolarda ve sinema alanında oyunculuk yaparak yaşamını kazandı. Kendini geliştirmek için kısa süreler Paris ve Londra'da yaşadı. İlk şiirlerini 1935'te yayımladı. Tiyatro için eleştirel ve kültürel yazılar; hikâye ve romanlar yazdı. 1940 Kuşağı şairleri arasında yer aldı.

Yapıtları: Şiir: *Bu Şehrin Çocukları* (1945), *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947), *Ortalık* (1952), *Irgatın Türküsü* (1969), S*eçme Şiirler* (1999). Roman: *Geri Dönemezsin* (1948), "İnsan Kafesi" (*Milliyet*-Tefrika, 1971). Anı: "Çok Yaşasın Ölüler" (*Akşam*-Tefrika, 1968).

Cahit Irgat

Çok Yaşasın Ölüler

Notos Kitap 056
Tavanarası Kitaplığı 001

Birinci Basım
Kasım 2011
ISBN 978-605-5904-36-4
Sertifika 16343
Derleyen ve Yayına Hazırlayan
Turgut Çeviker
Kapak Tasarımı
Çağla Turgul
Kapak Fotoğrafı
Gültekin Çizgen
Fotoğraflar
Ara Güler, Gültekin Çizgen
Çizgiler
Agop Arad, Avni Arbaş, Etem Çalışkan,
Metin Eloğlu, Muvaffak İhsan Garan, Ramiz Gökçe,
Zahir Güvemli, Bedri Koraman, Fikret Muallâ, Kozma Togo,
Notos Kitap Yayınevi
İnönü Caddesi, Emektar Sokak, 18/1
Gümüşsuyu, Beyoğlu 34427 İstanbul
0212 243 49 07
notoskitap.blogspot.com
Baskı ve Cilt
Pasifik Ofset
Baha İş Merkezi, Haramidere İstanbul
0212 412 17 77

Cahit Irgat

Çok Yaşasın Ölüler

NOTOS KİTAP

ÖNSÖZ

Özdemir Nutku

Cahit Irgat'ı, kişi olarak, ne yazık ki hiç tanımadım; ama ellili yıllarda şiire hevesli bir genç olarak, *Bu Şehrin Çocukları*, *Rüzgârlarım Konuşuyor* ve *Ortalık* adlı şiir kitapları ile onu şair olarak biliyordum. Sonra da sahne ve beyazperdeden... Onun ilk şiirlerini otuzbeşli yıllarda Cahit Saffet adıyla yayımladığını daha sonra öğrendimdi. Biz, birkaç arkadaş, Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet hayranları olarak zaman zaman Beyoğlu Çiçek Pasajı'nda bu şairlerin toplandığını bilir ve onları, uzaktan da olsa, görmek için fırsat kollardık. Arada Cahit Irgat da onlara katılırdı. Cahit Irgat'ı ilk gördüğümde, onun hırçın, öfkeli ve gülerken bile saldırmaya hazır bir tavrı olduğu duygusuna kapılmıştım. Belki doğru belki yanlış. Onun şiirlerindeki huzursuzluk, çevresini iyi gözlemleyip her şeyi dert etmesinden kaynaklanıyordu sanırım. Şiirleri yalın ve gerçekçiydi. Onun ilk kitabındaki "Yapı" adını verdiği şiiri hep belleğimde kalmıştır:

> Alınteri var temellerinde
> Merhametine girdiğin yapıların
> Ve avuç sıcaklığı
> Ayrı ayrı her taşında
> İnsanların.

Bu kadar yalın ve anlamlıydı onun şiirleri. Ama onun en belirgin özelliği insana ve insan adaletine olan yaklaşımıydı. Sanırım, onu duygusal yapan ondaki adalet duygusuydu; çünkü o, şair sorumluluğu içinde, ezilenlerin,

sıkıntı içinde olanların, topraksız köylülerin, haksızlığa uğrayan insanların yanındaydı. Dostluğun değerini vurgulayan, savaşa karşı barış sevgisini işleyen Cahit Irgat, duygularını oldukça kızgın ve alaycı bir anlatımla ortaya koymuştur. Şiirleri daha çok toplumcu sanat dergilerinde çıktığı için tutucu dergilerde ona “karamsar” şair sıfatını yakıştırmışlardı. Oysa o karamsar değil, umut kapısını aralık bırakan huzursuz bir şairdi.

Ankara Devlet Konservatuvarı’nda son sınıfa kadar okuduktan sonra orayı bırakıp Paris’e gitmesi, farklı şairleri ve edebiyatçıları tanımasına vesile oldu, onda yeni ufuklar açtı. Yurda dönünce, 1940 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu’na girdi, 1951’de, Muhsin Ertuğrul’un kurduğu İstanbul’un ilk ciddi özel tiyatrosu olan Küçük Sahne’ye geçti. 1957’de Devlet Tiyatrosu’nda bir süre çalıştı. 1959’da İstanbul Oda Tiyatrosu’nu kurdu. 1962-1963 döneminde Cahide Sonku ile Cahitler Tiyatrosu’nu kurduysa da bu tiyatro kısa sürede dağıldı.

Cahit Irgat’ın son tiyatro serüveni Dormen Tiyatrosu’nda başladı ve *Yaygara 70* müzikali sırasında Ankara’da sona erdi. Onu tiyatrodaki son yılını Haldun Dormen’in *Sürç-ü Lisan Ettikse* adını verdiği anı kitabından öğreniriz:

“Bir gece Cahit sabaha karşı hastalandı. Hep birlikte koridorlara doluşup doktorun kararını bekledik. O gün doktorun teşhisinin ne olduğunu bilmiyorum, ama İstanbul’a döner dönmez muayene olması gerektiğini söylediğini hatırlıyorum. ... İstanbul’a döner dönmez Cahit tiyatrodan ayrıldı. Ayrıldıktan iki gün sonra korkunç gerçeği öğrendik. Cahit akciğer kanseriydi ve birkaç yıllık ömrü kalmıştı. Bunu duyar duymaz Erol Günaydın’la arabaya atladık, Cahit’in Şişli’deki apartmanına gittik.

“Cahit yatıyordu yatakta. Karısı Neriman başucundaydı. Bizi görünce sevindi. Yüzü aydınladı birden, ‘Meğer Ankara’da çok hastaymışım, bu yüzden seri kırdım,’ dedi çocuk gibi kızarak. ... O gün Erol’la orada uzun süre kalıp neşelendirdik onu. Bir iki hafta dinlendikten sonra tekrar sahneye çıkacağına inanıyordu.

“Bir daha sahneye çıkamadı koca Cahit. Eridikçe eridi ve bir yıl sonra, Haziran ayında göçüp gitti.”

1968 yılında *Akşam* gazetesinde tefrika edilen *Çok Yaşasın Ölüler* başlığını verdiği anılarını büyük bir hazla okumuştum. Üslubundaki sıcaklık ve ince duyguları beni etkilemişti. Şimdi Turgut Çeviker’in girişimiyle bu

anıların bir kitap haline getirilmesi gerçekten çok yerinde bir karar. Yazınımızın ve tiyatromuzun önemli kişiliklerini Cahit Irgat duyarlılığı içinde bizlere yaşatan bu anıların çok sevileceği kanısındayım.

2006

CAHİT IRGAT'IN HAYATINDAN ÇİZGİLER[1]

[1] Bu yaşamöyküsel kronoloji, Cahit Irgat'ın 35. sanat yılı jübile broşürü için hazırlandı. Üsluptan da anlaşılacağı gibi, metnin Cahit Irgat tarafından yazıldığı anlaşılıyor. Metin güncellenerek yayına hazırlandı.

1916– 21 Mart gecesi Lüleburgaz'da dünyaya geldi.

1918– Birinci Dünya Savaşı'nın sonu. Subay olan babasının doğuya tayiniyle okul çağına kadar oralarda kaldı.

1923– Annesinin memleketi olan Lüleburgaz'da ilkokula başladı.

1927– Orta eğitimi için İstanbul Vefa Lisesi'ne girdi.

1929– İstanbul Muallim Mektebi'ne geçti, Edirne'ye nakledildi.

1930– Edebiyata yöneldi. Okul temsillerinde oynarken öğrenci müfettişi romancı Reşat Nuri Güntekin ve resim öğretmeni heykelt›raş Ratip Âşir tarafından oyunculuğa teşvik edildi.

1934– Edirne'ye uğrayan Raşit Rıza Tiyatrosu'na başvurdu. Raşit Rıza tarafından çok sevildi, ama "Okulunu bitir, sonra gel" tavsiyesiyle karşılaştı. Aynı yıl mektuplaştığı Ertuğrul Muhsin'den de aynı cevapları aldı.

1935– Raşit Rıza Tiyatrosu, İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan ayrılanlarla kuvvetlenmişti. Gene Raşit Rıza'ya başvurdu. Tiyatroya kabul edildi. Saray Sineması'ndaki *O Gece* piyesiyle galasını yapan Raşit Rıza Tiyatrosu'nda bir uşak rolüyle profesyonel oldu. Kötü yola saptı diye ailesi tarafından reddedildi.

1936– Altı ay kadar süren Raşit Rıza Tiyatrosu’ndan sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu’na girdi. Muhsin Ertuğrul kırk figüran arasından onu kadroya almıştı. Bir yandan sahneye çıkıyor, diğer yandan İstanbul Konservatuvarı’na devam ediyordu. İlk şiirini bu yıl “Cahit Saffet” imzasıyla *Varlık*’ta yayımladı. Eleştirmen –ve şiir konusunda çok duyarlı, yeni şairlerin kokusunu almakta üstün bir yeteneği olan– Nurullah Ataç tarafından beğenildi. Ankara Devlet Konservatuvar’ı açtığı sınavlara girdi, kazandı. Üç yıl en gözde öğrencilerinden biri olarak okudu. Üçüncü yıl sonu konservatuvardan ayrılıp İstanbul Şehir Tiyatrosu’na döndü.

1939– İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda önemli roller oynamaya başladı.

1940– Faruk Kenç’in yönettiği *Yılmaz Ali* filmiyle sinema oyunculuğuna başladı.

1941– Sesli çekilen ve üç ayda biten –rol aldığı ikinci filmi– *Kahveci Güzeli*’nde oynadı. Muhsin Ertuğrul yönetiminde Hâzım Körmükçü, Münir Nurettin, Nevin Seval gibi seçkin oyuncularla birlikte çalıştı.

1945– İlk şiir kitabı *Bu Şehrin Çocukları* yayımlandı. İlk karısı Mîna Urgan’ı bu devrede asistanken tanıdı.

1946– İlk romanı, Halide Edip Adıvar’ın tavsiyesiyle *Geri Dönemezsin* [Necatigil 1948; YKY 1947 olarak veriyor] yayımlandı.

1947– İkinci şiir kitabı *Rüzgârlarım Konuşuyor* yayımlandı. Ferdi Tayfur’un yönetiminde *İstiklâl Madalyası*, *Senede Bir Gün*, *Üçüncü Selim* filmlerinden dolgunca paralar aldı. Avrupa hasreti vardır.

1948– Fransız hükümetinden burs aldı, Paris’e gitti. Charles Dullin’in tiyatro kurslarına devam etti. Zamanının birçok ünlü kadın ve erkek oyuncuları ve şairleriyle tanıştı. Comédie Française ve Gaîté Montparnasse tiyatrolarında figüranlık yaptı. O yıl en azından –büyük oyuncularla oynanan – kırk beş oyun izledi. Jouvet’ler, Yonel’ler, Chambreuille’ler, Dullin’ler, Renoir’ler, Blanchar’lar gibi...

1949– Tiyatro sezonu sonunda tekrar Paris’e dönmek niyetiyle İstanbul’a geldi. Fakat *Rüzgârlarım Konuşuyor* kitabı için koğuşturma açılmıştı. Gelişinin on altıncı sabahı takibat başlamıştı. Dava bir buçuk yıl sürdü. Sonuç, iki aylık mahkûmiyet. Affa uğradı. Paris’e dönmedi. Doçent Mîna Urgan’la evlendi. İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda Pirandello’nun *Dördüncü Henri*’sini ve Alfred de Musset’nin *Marianne’ın Kalbi*’ni sahneye koydu.

1950– Aydın Arakon'un yönetiminde Türk sinemasında unutulmaz bir çığır açmaya çalışan *Vatan İçin* filmini Yıldız Kenter'le çevirdi. Oğlu, şair Mustafa (ö. 3.3.1995) doğdu.

1951– Türk tiyatrosunda övünülecek bir dönem olan Muhsin Ertuğrul'un kurduğu Küçük Sahne'nin kuruluşuna katıldı. Oyunculuğunun tam olgunluğu bu devreye rastlar. *Dünkü Çocuklar*, *Monserrat*, *Godot'yu Beklerken* bu dönemin ürünleridir.

1952– Üçüncü şiir kitabı *Ortalık* yayımlandı. Lütfi Akad'ın yönetiminde filmciliğimizde bir aşama olarak kabul edilen *İpsala Cinayeti*'ni çevirdi. İtalya'ya film çevirmeye gitti.

1953– İngiltere'ye gitti. George Devine'in sahneye koyduğu *Sezuan'ın İyi İnsanı*'nın provalarını izledi. Tam kırk yedi oyun seyretti. Kızı –tiyatro oyuncusu ve çevirmen– Zeynep doğdu. Şiir kitabı *Ortalık*'a –141-142. maddeler'den– ağır cezada dava açıldı. Sonunda beraat etti.

1954– Ankara Devlet Tiyatrosu'nda –*Cinayet Var*'da– konuk oyuncu olarak görev aldı. Londra'da bulundu.

1955– Ankara Devlet Tiyatrosu kadrosuna girdi. *Ümitsiz Saatler*'in başrolünü altı ay süreyle Büyük Tiyatro'da oynadı.

1956– İstanbul Oda Tiyatrosu'nda *Erkeklerin Gecesi*'ni oynadı.

1957– İstanbul Oda Tiyatrosu'nda *Şafakta Gelen Kadınlar*'ı sahneye koydu.

1958– Adana Şehir Tiyatrosu'nda Cevat Fehmi Başkut'un, *Harput'ta Bir Amerikalı*'sında oynadı. Rol arkadaşı Nevin Seval'in ölümü üzerine İstanbul'a döndü.

1959– Bir depresyon geçirdi, kendini alkole verdi. İki oyun yazdı, beğendi yırttı. Bir kitaplık şiirlerini beğenmedi, yırttı. İnsanlara küstü, insanlardan kaçtı. Onu anlayan eski dostlar, candan dostlar, gençliğini geçirdiği arkadaşları ölmüştü: Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı gibi... Bu ters gidiş 1960'a kadar sürdü.

1961– Haldun Dormen'in yönettiği Küçük Sahne'de Clifford Odets'in *Taşra Kızı*'yla tiyatroya döndü. Bu onun için bir zaferdi. Oyunlarının en iyilerinden birini oynamıştı.

1963– Yine bir depresyon, bir hüzün, bir boş veriş... Otel sahibi bir dostu ona otelinde bir oda verdi. Bu otel odasında kendini alkole, şiire, resme, yalnızlığa bırakmıştı. Altı ay bu otel odasından çıkmadı. Güvendiği dostlarına içine düştüğü güç durumdan kendisini kurtarmaları için mektuplar yazdı. Boştu, cevap alamadı. Bir gün zilzurna sarhoş, kendi ayaklarıyla tıpış tıpış gitti, Fransız Hastanesi'ne yattı. Serumlar, serumlar, serumlar... İyileşti. *Yasak Aşk* filminde ve daha başkalarında rol aldı.

1964– İkinci eşi olan Neriman Akad'la evlendi. Kent Oyuncuları'na katıldı. *Üç Kuruşluk Opera*'da oynadı.

1965– Kent Oyuncuları'nın oyunu *Pembe Kadın*'da ve filmlerde oynadı.

1967– Kadıköy İl Tiyatrosu'nun oyunu *Karanlığa Kadar Bekle*'de başrolü oynadı.

1968– Temmuz-ağustos aylarında otuz sekiz gün süren anılarını yayımladı: "Çok Yaşasın Ölüler". Dormen Tiyatrosu'na girdi, *Eski Çamlar Bardak Oldu*'da oynadı.

1969– İlk üç kitabını ve bazı yeni şiirlerini de içeren *Irgatın Türküsü* yayımlandı. Lütfi Akad'ın filmi *Seninle Ölmek*'te Türkân Şoray ve İzzet Günay'la birlikte oynadı.

1970– Yeni şiir kitabı "Yorgun Atlar"ı [yayımlanmadı] ve ikinci romanı "İnsan Kafesi"ni tamamlamak üzere ve bir piyes üzerinde çalışmaktadır. 16 Mart'ta "35. sanat yılı" kutlandı.

1971– Romanı "İnsan Kafesi", *Milliyet* gazetesinde tefrika edildi. 5 Haziran'da hayata gözlerini yumdu ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'na gömüldü.

1991– Mustafa Irgat'ın yeniden düzenlediği *Irgatın Türküsü - Bütün Şiirleri* yayımlandı. Kitabın bu basımında şairin önceki kitaplarına girmeyen bazı şiirleri, ayrı bir bölümde toplandı.

1999– Memet Fuat'ın hazırladığı *Seçme Şiirler*'i yayımlandı.

TIMARHANE BANA NEYZEN TEVFİK'İ TANITTI

Neyzen Tevfik (1879-1953)

Onu tanımayan yoktur sanırım o kuşakta ve bizim kuşakta. Yeni kuşak merak sarsa, belki biraz tanıyabilir onun kişiliğini şiirlerinden...

Görmek mümkündü onu Beyoğlu'nda, Havuzlu Beyazıt Meydanı'nda, Küllük Kahvesinde,[1] Kumkapı'da, Samatya'da... İstanbul'un her yerinde, her semtinde, hemen her meyhanesinde. Ya yarı sallanır, ya tam sallanır durumda, ister cebinde para olsun, ister meteliği olmasın, ceplerinde defteri, kurşun kalemi, neyleriyle, nısfiyeleriyle...

Onunla ilk Özcan Meyhanesi’nde karşılaşmıştım uzaktan uzağa. Beş kuruşa, yedi buçuk kuruşaydı o zamanlar rakının tek kadehi. On kuruşa kulplu bardaklı bira ve çeşitli mezeler... Bursa Sokağı’na yakın sokaklardan birindeydi Özcan Meyhanesi. Sanatçılar çıkardı o günlerde oraya. Ve sanatçıları sevenler. Oraya, Degüstasyon’a, Fişer’e, Çiçek Pasajı’na, Tuna Birahanesi’ne. Bilinen yerlerdi sanatçıların çıktığı yerler... Meyhaneler, kahveler, pastaneler, Nisuaz, Petrograd, Moskova ve Viyana kahveleri...

Benim onu asıl tanımam kahvelerde, meyhanelerde olmadı. Benim onu asıl tanımam, Bakırköy Akıl Hastanesi’nde olmuştu:

İnsan haysiyetini boğazlayarak, kışın soğuk bir gününde, dilim bağlı, dört duvar arasına koydular beni. En uysal delilerin koğuşuydu bu. Her adam kendi dünyasını yaşıyordu. Birkaçı sobanın çevresinde halkalanmışlar, birkaçı pencerelerden dışarıyı seyrediyordu. Biri parke taşlarını sayıyordu. Bir başkası bir köşeye büzülmüş, sigarasını avucunun içinde saklayarak içiyordu. Üçü beşi ellerini arkasına bağlamış, üçü beşi sıralar üstünde ayakta, başlarını havaya sallayarak mırıldanıyorlardı. Çoğu yalınayaktı. Zaman zaman susan, zaman zaman yumruklarını başına ve bacaklarına çarparak dövünen, acı acı uluyan biri çevremde üçgenler dörtgenler çizerek çömeliyor, kalkıyor, gene dolaşıyordu. İki Yahudi hasta, el ele, birbirlerinden hiç ayrılmıyorlardı.

Burada da imtiyaz vardı.

Her sınıftan, her işten, her çeşit insan yan yana yaşıyorduk. Ama pistonlulara ayrı davranış...

Çoğunun üstü başı yırtıktı. Yatağına uzanmış biri kitap okuyordu. Saçları ensesini aşmış ressam, sayfaları yırtarcasına desenler çiziyordu. Şahlanan at resimleri.

Kaptan yere çökmüştü. Gözlerini yere eğdi, tükürdü. Balgamında gemiler gözlüyor, söyleniyordu:

– Gelecek pazara!.. Kızım, karım, bana bir bavul getirecekler, temiz çamaşırlar, tertemiz, pazara!..

Ve şoför:

– Bekle!.. Zor gelecek!.. Gelir inşallah!.. diye alay ediyordu. Kaptan boyuna tükürüğüne bakıyor:

– Pazara!.. diyordu, gemi yanaşacak, rıhtımda karım, nurtopu çocuklarım!.. Ben köşkte, kaptan köşkünde!.. Vapur bir daha ötmeyecek!..

– Bir sigara versene!.. dedi terzi.

Şoför seslendi:

– Bekle, hele vapur, gelsin karısı bavulunu getirsin, kaptan bize paket paket sigaralar ikram edecek!.. Yalan mı kaptan?..

Bir deli acı acı söylendi:

– İskeleyi, vapuru unutmaya bak, beklediğin gelmeyecek denizden!..

– Dilim kopsun!..

– Havada bulut, unut unut!.. Haline köpekler acısın!..

– Halimize!..

– Çok şükür ben terziyim... Elime bir makas vermişler, kes babam kes!.. Fabrika dokudu ben kestim, ben giydirdim eşi dostu... Çoğu da veresiye!.. Ama şimdi bir hırka bile vermiyorlar sırtıma!.. Üşüyorum, üşüyorum!..

Yanıma geldi, sigara içiyordum.

– Bir sigara versene, içim ısınsın, dedi.

– Başka sigaram yok, dedim.

En değerli şey sigaradır burada. Kimse kimseye izmarit bile veremez. Kuru ağaç yaprakları tütündür, gazete parçaları kâğıt. Sarıp sarıp içerler. Eğer yazdan yaprak toplamamışlarsa izmarit için kavgalar çıkar, önlenmese cinayet olur.

Terzi yalvarıyordu:

– Allahım, büyük Allahım, büyüklüğüne sığınıyorum, bana bir tek sigara gönder!..

– Yalvarma, rahatsız olur!..

Dövünen adam acı acı uludu, dövündü, dörtgenler çizdi durdu.

Şoför homurdandı:

– Susturun şunu be, içimi parçalıyor!..

Bu hikâye böylece sürebilir. Bir roman olabilir.

Gene böyle bir günde, hastalar akşam saat altı sularında yataklarına yatırılmıştı. Söz dinleyen uysal hastalar. Kimsesizler, itilip kakılmışlar, hor görülmüşler, çıldırmışlar, yalnızlar.

Gece yarısını çoktan geçmişti zaman...

– Oh!.. of!..

Sesleri çınladı önce avluda, sonra koğuşta... Bitmez tükenmez “Of’lar, oh’lar ve ah’lar”...

Gelen Neyzen’di.

Zilzurnaydı, yıkılmış haldeydi.

– Üstat geldi!.. dedi hastabakıcılardan biri.

Üstü başı berbattı. Düşe kalka gelmişti, belli...

– Kim getirdi seni üstat, buraya? dedi nöbetçi doktor.

– Kim mi getirdi beni?.. Kendim geldim, tıpış tıpış, ayaklarımla!.. Benim haysiyetimle oynadılar mı, kalkar gelirim buraya!.. Haysiyetli insanlar arasına!.. Burası benim evim!.. Evim burası!.. Evim!..

Üstünü başını temizlediler, yıkadılar, temiz pijama giydirdiler. O hâlâ "oh!.." çekiyordu.

Koğuşta bölme bölme, sonradan bölünmüş birkaç oda vardı. Bu odaların birinde yanındaki karyola boştu. Oraya yatırdılar onu.

Duvarın tahta bölümüne birkaç çivi çaktım, defterini kalemini sicimle astım. Neylerini nisfiyesini yerleştirdim, kendine gelince çok sevinmişti buna...

– Sen kimsin? dedi bana, necisin?

Söyledim, anlattım...

– Âlâ, âlâ... Demek sen Abidin Dino'nun arkadaşısın! Çok severim, çok severim onları. Severim, severim, severim...

Bir sözü tutturdu mu, tuttururdu da tuttururdu...

İğneler, ilaçlar, kusmalar, zor uyuttuk onu o gece.

Sabah erken uyanmıştı, durmadan "of" çekiyordu.

– Fahrettin Kerim gelince gelsin beni görsün, dedi.

Fahrettin Kerim başhekimiydi hastanenin. Gerçekten de gelip görmüştü viziteden önce onu. Hatırını, isteklerini sormuştu.

İyi bir çorba istiyordu önce, sonra söğüş, bir tavuk, sütlaç mahallebi ve komposto...

İkinci Harbin ortalarıydı. Alman orduları zaferden zafere koşuyordu. Nedense Hitler'e tutkundu üstat o sıralar... Ama Alman orduları kuşatılıp geriledikçe, o da gerilemeye, Hitler sevgisi erimeye başlamıştı. Bir şeyi tutturdu mu tutturur, ertesi günü de yüz seksen derece dönüverirdi... Nedeni yoktu bunun, öyle işte...

Haftada iki gün ziyaret günüydü hastanenin. Ama bizim için böyle bir şey bahis konusu değildi. Abidin Dino'lar, Arif Dino'lar, Asaf Halet Çelebi'ler, Sait Faik'ler vb. isteklerince ziyaretimize gelir, isteklerince otururlardı. Abidin Dino her gelişinde, onun karakalem portrelerini çizerdi. Konuşarak, kahkahalar atarak çizer, çizer, çizerdi. Hayranlığı vardı bu başa... *S.E.S.*[2] dergisi çıkıyordu o zaman. Orda yazıyorduk yazılarımızı... Orda

yayımlıyordu o günlerin önde gidenleri... “Bulunmaz bir yüz!” diyordu Abidin, “ne kadar çizsem doyamıyorum...”

Ve çizmekten yorulmaz, *S.E.S.*’te yayımlardı bu çizgilerini...

Ara sıra sinirlenirdi en olmayacak şeye.

Kıvır kıvır beyaz saçlı, lahana yüzlü, harita yüzlü Neyzen Tevfik yarı homurdanır, yarı susar, yemekleri beğenmez, küfreder, aklına estikçe de neyini veya nısfıyesini üflerdi...

– Getirin elbisemi; çıkar, kaçarım burdan da ha!.. Kimse beni tutamaz!.. Bu dünyadan da kaçarım ha!.. Adam gibi eşit davranın insanlara!..

Bu gözdağını sık sık tekrarlardı...

Bir gün tıp öğrencileri gelmişti hastaneye. Koğuş koğuş gezdiriliyorlardı. Bir sirkteymiş gibi eğleniyorlardı hastaları seyrederek... Öyle ya, kimi:

– Çörçil’le randevum var yarın, uçağı hâlâ hazırlayamadılar mı? Adam bekler mi beni? Çörçil bu! Londra’da buluşup Rozvelt’e gideceğiz. Waşhington’a! Özel kalem müdürüm de hep gecikir!.. Kovacağım onu bugün de gecikirse! diyor, kimi İsmet Paşa’ya, kimi Stalin’e, kimi Hitler’e sövüp sayıyordu. Görülecek, zevk alınacak şeylerdi herhalde bu görünüş onlar için. Etüt yapıyorlardı...

Bu arada üç güzel kız gelmişti bizim odaya. Birbirinden güzel üç kız. İçlerinden biri üstada:

– Bize bir şey çalar mısın? dedi.

– Ben hırsız mıyım kızım?

– Hayır, ney demek istiyorum.

– Ben çalgıcı mıyım?.. Ney çalınmaz, üflenir. Beni çalgıcı mı sandınız?

– Hayır ama...

– Hayırı bayırı yok!.. Ben, benim gönlüm isteyince üflerim.

Birbirlerinden üç güzel kız fena bozulmuşlardı. Onların bu haline üzüldü mü ne:

– Ver şunu! dedi bana birden.

– Neyi mi, nısfiyeyi mi? dedim.

– Nısfıyeyi, dedi.

Sonra üç güzeli yataklarımıza oturttu, başladı üflemeye. Uzun uzun, çok uzun uzun...

Önce kızlardan biri başladı ağlamaya, sonra ikincisi, sonra üçü birden... Sessiz sessiz ağlıyorlardı. Ne dokunmuştu onlara böyle?.. Yaşlı bir üstadın

tımarhanede oluşu mu?.. Böyle büyük bir adamın bu hallere düşüşü mü?.. Ses’ti...

Sonra birden ayırdı nısfiyeyi ağzından:

Mehlika Sultan’a âşık yedi genç
Gece şehrin kapısından çıktı
Mehlika Sultan’a âşık yedi genç
Kara sevdalı birer âşıktı...[3]

– Neden kendinden değil de Yahya Kemal’den? dedim.

– Her şey, hepsi benden mi olsun? dedi, biraz da Yahya Kemal’i hatırlayalım. Benim şiirler ağır gelir bu genç güzel kızlara. Bu okuduğum tam onlar için. Hafif, nahif, güzel, tatlı.

Üç güzel çok istediler kendinden okuması için. Ama Neyzen uzun uzun baktı kızlara, uzun uzun süzdü onları, tepeden tırnağa kadar, okumadı...

Kızlar Neyzen’in elini öpmek için eğildiler:

– Ben hoca mıyım, papaz mıyım?.. dedi, çekti öptürmedi elini üç güzele.

Sen ne papazsın, ne hoca; sen, bir daha hiç gelmeye-ceklerden’din...

O bir filmde de oynadı. Bir frak giydirmişlerdi ona... Çok yakışmıştı siyahlar, o güzel başa... Bir konser veriyordu anıma göre. Ama pek beceremediğini sevemediğini söylemişti bu işi...

Gönlünce yaşamalıydı o, dörtgenler, çizgiler içine girmeden, dilediği gibi. Hiç kimseye boyun eğmeden.

Ve sonra aylar, aylar geçti aradan... Çiçek Pasajı’nda karşılaştık. Sev-İç Birahanesi’nde. İyice hoştu başı. Dilediği gibi içiyordu, dilediği gibi konuşuyordu. Bana çok kızgındı. Onu o tarihlerde Bakırköyü’nde bırakıp, ondan önce çıktığım için hastaneden...

Evet, dilediği gibi konuşuyordu. Onun dediklerinin birini söyleseydi başka biri götürürlerdi. O zamanlar götürmek âdeti boldu. Ama ona kimse dokunmazdı. Dokunulmazlığı vardı sanki denilebilir. Bir çeşit gelenek dışı...

Bir arife günü ona Küllük’te rastlamıştım. Oturttu beni yanına. Üst üste çay içtik. Bir değil, üç beş bardak. “Bu keser,” dedi. “İçki isteğini keser...” Sonra fakir çocuklarını toplamaya başladı yanına. Çay ikram etti onlara. Bir iki derken, çocuklar top top olmuş birikmişti çevremizde. İki sıra yaptı onları okul çocukları gibi. Kimi yalınayak, kiminin üstü başı yırtık pırtık...

– Haydi, dedi, şimdi Mahmut Paşa’ya.

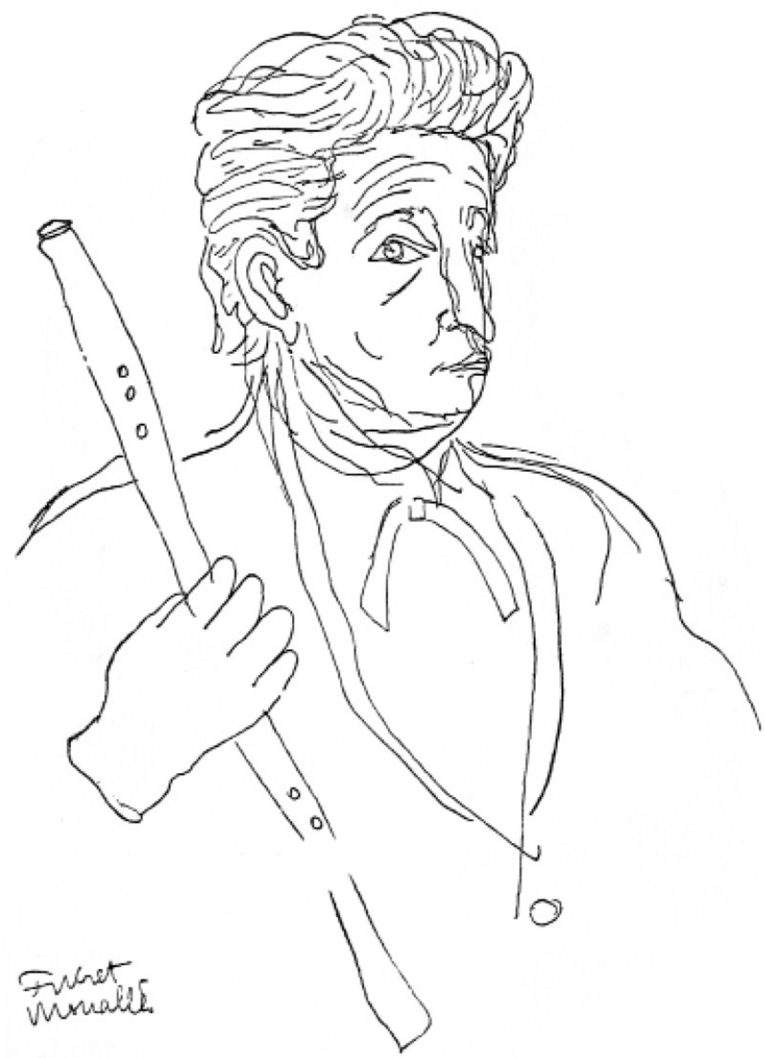
– Ne olacak?
– Param var bu gün. Bu yetimler de sevinsin, yarın bayram, giydireceğiz bunları...
Giydirdi o gün o fakir fukara çocuklarını. Sonra gene meyhaneye. Rakıdan önce bir fincan zeytinyağı. Rakı çabuk çarpmasın diye.
“Kızdım,” deyip, kızına kızdığını anlatmıştın bana bir gün. Doğru muydu bilmem... Evde temizlik yapılıyormuş Pendik’te, tahta siliniyormuş...
– Baba basma! demiş.
Vay sen misin söyleyen!..
– Nasıl dersin, demişsin, sen babana, basma diye! Benim ayaklarımda ne var?
– Çamur var! dememişlerdir sana. Ama sen kızmışsın bir kere. Ötesi bahane. Vurmuş kapıyı çıkmışsın. Aylarca içmişsin hırsından... Hepsi bahane.
Nedeni bu değildi elbet... Evden çıkmak, kaçmak, içmek istiyordu canın. Ve arşınlamak her yeri... Sesinle doldurmak... Ama bir türlü bulamıyordun istediğini. Ve gece gündüz içmek, içmek, içmek...
Ve bulamadan öldün. İnanıyorum. Ve ağlayan o üç kız geliyor gözlerimin önüne. Fakir fukara çocukları ve o günkü deliler.

Akşam, 7.7.1968, s. 5

[1] Küllük, 1940’ların ünlü kahvehanesi, Menderes’in İstanbul imar planıyla Beyazıt’ta yıkılan binalar arasındaydı.

[2] *S.E.S.*, 1940 Kuşağı’nın önemli edebiyat dergilerindendir.

[3] Yahya Kemal, “Mehlika Sultan”, *Kendi Gök Kubbemiz,* ss. 79-80.

Neyzen Tevfik

Çizgi Fikret Muallâ

Orhan Veli Kanık (1914-1950)
Çizgi Zahir Güvemli

ORHAN VELİ'YLE AYNI KADINI SEVMİŞTİK

Bu topraktan biriydi

Adı Orhan Veli'ydi
Elleri dost omuzunda
Yaşamak kaderiydi

Kendi gitti ismi kaldı yadigâr.

Çiçek verdi, gülesiye
Şiir verdi, kıyasıya
Yaşaması ölesiye

Kendi gitti ismi kaldı yadigâr.[1]

"Şu pis bedeni ayakta tutabilmek için her dakika ölen insanım..."

Gözlerini saksının yeşiline dikmiş düşünüyordu. "Bu söz kimin?" Bu söz kimin mi? Benim mi? Yoksa bir kitapta mı okudum?

Aman canım kimin olursa olsun, edilmiş ya! Ya bu saksıdaki çiçek? Ne çiçeği bu? Çiçek filan da değil! Yaprak! Bir yeşillik. Sipsivri bir yeşillik... "Padişah kılıcı"ymış bir ismi. Öbürü de "eşek kulağı". Ne ilgisi var bu iki ismin birbiriyle? Yok... Ama tuhaf. İkisine de benziyor bu sipsivri yapraklar...

Ben Orhan'ı şekil olarak bu iki isimli çiçeğe çok benzetirdim...

Onu en iyi tanıyanlar, elbette ki benden önce tanıyanlardır. Çiçeği ve kadını. Okuldan, sıra arkadaşlarından, anılarıyla, aşklarıyla, doğruluklarıyla, yalanıyla, iyi veya kötü yönleriyle... Beni ilgilendiren bunlar olmadı ve olmayacak. Onun için güzel elleri vardı, sigarayı şöyle tutardı, sivilcesiyle oynardı demeyeceğim, kötü bir şairin dediği gibi...

"Şu bedeni ayakta tutabilmek için her dakika ölen insanım." Ben bu sözü Orhan Veli için tekrarlıyorum.

Bir çelişme, en ufak bir çelişme beni binlerce rezil etmiştir kendi kendime. İşte o zamanlar hep baştan kara vurmuşumdur. Kavgaya hazır, mağrur çocuklar gibi sokaklara fırlamışımdır. Şehrin kıyı köşe eteklerine

düşmüşümdür. Yalnız, hep yapayalnız. Balık kokan mahallelerden geçmişimdir. Yalnız, hep yapayalnız. Bu şehri gemiciler kadar bildim. Sonra en çıkmaz sokakları öğrettim onlara. Islık çalar gibi rahatça tükürmeyi, simit yemeyi, balık tutmayı onlardan öğrendim. Ve marul mevsiminde gemi kalçalarına arzulanmayı onlardan öğrendim. Denize bakıp homurdanmayı onlardan öğrendim. Delirmeyi, çıldırmayı, sonra susmayı onlardan öğrendim. Bu kökleri paçavra gibi yırtmayı onlardan öğrendim. Lazın meyhanesini, Yorgo'nun meyhanesini, Lâmbo'nun[2] meyhanesini onlardan öğrendim.

Bir kadına tutkundum o sıra. Bilmiyordum Orhan'ın da aynı kadına tutkun olduğunu. O bana küs gibiydi, soğuk. Ben ona küs gibiydim, soğuk. Sonra sorduk kadına.

– Seni seviyorum, dedi kadın.

O uzaklaştı bizden uzun bir süre. Sonra Lâmbo'da karşılaştık bir akşam, canciğer olduk o ölünceye dek ikimiz.

Ömer Faruk Toprak "Lâmbo'da Bir Gece" yazısında bizden şöyle bahsediyor:

"Beyoğlu Balıkpazarı'na girerken çiçeklerin kokusundan nasibimizi aldık. Az sonra, sağ taraftaki sokakta Lâmbo'nun küçük meyhanesi önündeydik. İçerde Cahit Irgat demleniyordu. O alkolün yarısını yürütmüştü. Lâmbo o kurnaz gülüşüyle karşıladı bizi. Beş dakika sonra Orhan Veli kadehini bitirmişti bile. Baktım. Akşam karanlığı, dışarıdan içeriye sarkmaya başlamıştı. Lâmbo'nun az mumlu ampulleri daha da sarılaştırdı içerisini. Cahit Irgat, tezgâhın arkasında, dip tarafta tek başına oturduğu yerden kalktı. 'Ben gidiyorum,' dedi.

"Bir oyun ya da film işi için gitti."

Şair dostum Ömer Faruk'un dediği gibi bir oyuna veya filme gitmemişimdir alkollü. Nedenli bir gidişti herhalde. Ama Orhan Veli'yi ve onu bırakacak bir neden olmalıydı o akşam.

Oysa Orhan Veli öldüğü gün 1950'de, o akşam randevumuz vardı saat 6'da. Lâmbo'da. Ölüm haberini Feridun Çölgeçen yetiştirmişti Lâmbo'ya. İnanmamıştım. *Akşam* gazetesine telefon etmiştim. Uzun bir sessizlik olmuştu telefonun öbür ucunda. Yakın dost olduğumuzu biliyorlardı, bir fısıltı geçti karşıda; neden sonra:

– Böyle bir ölümden haberimiz yok, dediler.

Oysa haberleri varmış... Sonra *Cumhuriyet*’ten öğrendim ölüm haberini.

Lâmbo, sonra işi köseleciliğe döktü. Geçen yıl intihar etmiş havagazıyla... Elimde olsaydı “Orhan Veli Meyhanesi” yapardım orasını. Kimler gelip geçmemiştir o tezgâhtan?.. Sabahattin Ali’ler, Sait Faik’ler, Cahit Sıtkı’lardan bugün yaşayan kimlere, kimlere dek. Aktörüyle, şairiyle, ressamıyla kimler, kimler...

Orhan’la sık sık, haftanın birkaç akşamı Lâmbo’da buluşurduk. Buluşmak değil, alışkanlıktı daha çok bu. Bir nevi züğürtlük, bir nevi kokozluk sonucu şarapla nefis körletmek, yarenlik etmek için... *Yaprak*[4] dergisini çıkarıyordu. İstanbul’a gelip onu bulmak isteyen çoğu dost Lâmbo’ya bir kere olsun uğrardı. “Lâmbo, Lâmbo!.. denilen yer burası mı yahu? Tramvay sahanlığı, otobüs sahanlığı kadar bir yer burası!” Lâmbo meşhurdu artık. Lâmbo bile manzumeler karalamaya başlamıştı bize baka baka. Bizi dinleye dinleye. Orhan’la göz göze gelir, anlaşırdık:

– Yaşa be mösyö Haralambo! Biraz gayret, güzel şeyler yazacaksın...

Ertesi günün akşamı daha kötü şeyler okurdu tabii Lâmbo bize...

Sonra gene Marmara şarabına dökülürdü iş.

Orhan son birkaç şiirini ya burada yazmış, ya burada düzenlemiştir. Son şiirlerinden birini bana burada okumuştu. Kesekâğıdı gibi sarımtırak, büyükçe bir kâğıda eski Türkçe, kurşun kalemle yazılmış bir şiirdi. “Nasıl bulacaksın, dinle bak, dinleyecek halde misin?” demişti. Hep nazik, sorardı okumadan önce... Üç kişiydik o gün: Orhan, ben ve Lâmbo...

Sonra Fuad Ömer girmişti içeri:

– Neredesiniz ulan? Nerdesiniz be yahu? Haydi gidip rakı içelim ağız tadıyla...

Ne üzerine konuşulursa konuşulsun, kim için konuşulursa konuşulsun, iyi konuşulsun kötü konuşulsun, söze balıklama girmez, içkisini yudumlar, dinler görünür, belki dinlemez fikri sorulunca konuşur, sigarasının dumanı gözlerine kaçmış gibi kırpıştırır dururdu göz kapaklarını...

Ama söz konusu şiir olunca, dil olunca, biraz da fikir olunca tıkır tıkır dizerdi konuşmasını, o kısık o çatlak sesiyle usul usul. Güzel konuşmazdı, daha çok güzel susardı. Gençliğimden bu güne, gözlerim kadar dost bildiklerim vardı. Açlık yalnızlık gibi bir şeymiş bırakılmak. Şu meyhaneler de olmasa, nerede yazacaktım yazdıklarımı?.. Yalnızdım tüm ilgilerle. Kutsal şeffaf yalnızlık. Tüm çıkmazları aydınlığa vardırmak için. Anılar,

kül rengi akşamlarda duman... Pırıl pırıl, parlak, zaman zaman... Ve gitmişlerin peşinden yazılmış yazılar ve söylenmiş şarkılar. Hepsi o kadar. O kadar.

Dostluk öylesine dostluktu ki bende, türkülerim türküleriyle iç içeydi sanırdım. Hepimizin hepimizde ter muhabbeti, ömür hakkı, ölüm hakkı, dostluk canı vardı sanırdım. Dostsuz yaşanılmaz bu şehirde sanırdım. Sensiz yaşanılmaz bu şehirde sanırdım. Ve bir gün dost sandığım dostlar gölgemi süpürmeyi düşündüler şehrin caddelerinden... Gölgemi çamur gibi fırlattılar peşimden. Sanmıştım ki bana öyle geliyor. Sanmıştım ki sen gidersen, ben gidersem, o giderse şehrin başı döner hasretten.

Her gidenin ardından üç beş anı, üç beş yazı. Ve sonra bir laf, “Ölenle ölünmez, başın sağ olsun”; ne kaba laf.

Şaşırır kalırım arada bir, apışır kalırım arada bir. Ölüm zaten “eşiğim” derim. Seni ararım, onu ararım, gidenleri ararım. Cesedimi ararım eşiklerimde. Vururum kendimi içkiye, şiire. Tüm çocuklar gülmeli derim, tüm insanlar gülmeli derim, tüm ocaklar tütmeli derim. Bütün acılar doymalı derim... Tüm gözler aydınlıkta olsun isterim. Ve seni düşünürüm. Sait’i düşünürüm, adaşım Cahit Sıtkı’yı düşünürüm.

Yağmur yağıyordu bir kış gecesi hani. Ben Ar Sineması karşısında bir pansiyonda oturuyordum. İlk katta. Sabaha karşıydı gece. Sen camı vurmuştun, muziplikler yapmıştın yağmur altında. Sırılsıklamdın tepeden tırnağa. Seni soymuştum, ovmuştum, çok öksürüyordun. Döşeği yere sermiştik, bölüşmüştük, konyak içmiştik, aynı kadını sevmiştik. Hiç kavga etmemiştik.

Ben dışarı giderken,[4] sen de vardın rıhtımda, o günkü sözüm ona dost geçinenler, uğurlayanlar arasında. Mendil sallamıştık birbirimize. Sen kalemini çıkarmıştın, Kulüp sigarası arkasına:

> Baka kalırım giden geminin ardından;
> Atamam kendimi denize, [dünya güzeli]
> Serde erkeklik var, ağlayamam.[5]

şiirini yazıp bana göndermiştin, Paris’e. İlk şekli buydu şiirin. Sonra “Paris’e geleceğim, geleceğim” diye yazmıştın. Bekletmiştin, gelmemiştin. Oysa param vardı o zaman, ikimiz yaşayacak kadar Paris’te. Biliyordun.

Dostumuz Melih Cevdet 1.2.1951'de *Son Yaprak*'ta[6] demişti: "Orhan Veli fakir fukara ile, boyacılarla, garsonlarla, işçilerle gerçekten dostluk ederdi. Harpten önce bir gün fakir bir işçi ile tanışmıştık. Montör Sabri, sarhoştu, koltuğunda iki okka ekmek vardı. Boyuna evine geç kaldığından bahsediyor, ama bir türlü evin yolunu tutamıyordu. Ertesi gün Orhan, 'Montör Sabri' şiirini yazdı:

Montör Sabri ile
Daima geceleyin
Ve daima sokakta
Ve daima sarhoş konuşuyoruz.
O her seferinde,
'Eve geç kaldım' diyor.
Ve her seferinde
Kolunda iki okka ekmek.[7]

"Geçen yıl bir lokantada Orhan'ı gördüm. Yanında bir adam vardı. Tatlı bir muhabbete dalmışlardı. Orhan beni görünce 'Montör Sabri'yi tanımadın mı?' dedi."

Melih Cevdet: "Benim için de herkes gibi büyük bir şair, büyük bir insan öldü," dedi. "Ama bu kadar değil. Kolum, kanadım kırıldı. Azaldım. Eksildim," dedi.

Cahit Sıtkı senin ardından: "Orhan Veli, ölümüyle, şimdiye kadar ciddiye alınmayan yeni Türk şiirini ciddiye aldırdı, bu şiire sevgi ve saygı gösterilmesi lüzumunu bütün halk tabakalarına kabul ettirdi," diye yazdı. Ben de bu yazının başındaki şiiri.

Tanıyan yazdı, tanımayan yazdı senin için, şiirin için. Mümtaz Faik [Fenik] yazdı. Adviye Fenik yazdı. Vâlâ Nurettin yazdı. Hüsamettin Bozok yazdı. Fikret Adil yazdı o zaman. Sonra yeni kuşak Edip Cansever, Asım Bezirci ve başkaları. İyi yönlerini, eksik yönlerini.

Ve Ataç 2.12.1950'de *Ulus*'ta şöyle yazıyor:

"Bakıyorum da onun asıl güzel, asıl iyi şiirlerini ananlar olmuyor. 'Tahattur', 'Söz', 'İllusion', 'Sereserpe', 'Cımbızlı şiir' kimsenin aklına gelmiyor.

"Varsa 'İstanbul Türküsü', yoksa 'İstanbul Türküsü'.

"Bir gün Nâzım Hikmet'e 'Sence en kötü şiirin hangisidir?' diye sormuştum: 'Salkım Söğüt' dedi. Öyle diyeceğini de biliyordum. Orhan

Veli 'İstanbul Türküsü' şiirini yazdığı zaman kendisiyle çoktandır dargındım, ama bana öyle geliyor ki kendisi de beğenmezdi o şiiri, kendi sanatının dışında olduğunu bilirdi."

Nâzım Hikmet, Orhan'ın öldüğü o günlerde hapisten yeni çıkmıştı. İhsan İpekçi'yle[8] stüdyoya gelmişlerdi. Onun bir senaryosunu film yapıyorduk. Söz Orhan'a geldi:

– Çok içermiş doğru mu? dedi.

– İçerdik, dedim.

– Yazık, en verimli çağında gitti, dedi, yazık oldu, yazık oldu, çok yazık.

Akşam, 11.7.1968, s. 5

[1] Cahit Irgat, "Birisi", *Irgatın Türküsü - Bütün fiiirleri*, s. 121.

[2] Lâmbo, bir zamanlar Beyoğlu'nun ünlü meyhanelerinden biri.

[3] *Yaprak* (1.1.1949-15.6.1950, S. 1-28) Orhan Veli'nin yayımladığı ünlü edebiyat dergisi.

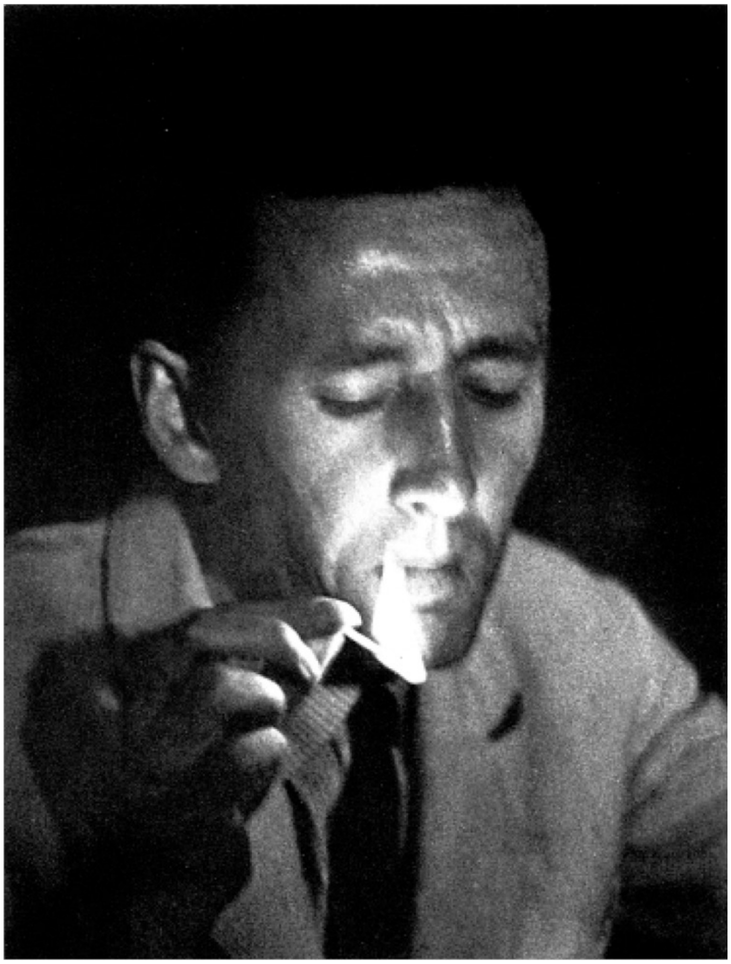
[4] Cahit Irgat, 1948'de Fransa'ya gitti.

[5] Orhan Veli, "Ayrılış", *Bütün Şiirleri*, s. 123.

[6] Orhan Veli'nin dergisi *Yaprak*, ölümünün ardından –arkadaşları tarafından– *Son Yaprak* adıyla –veda sayısını– yayımladı.

[7] Orhan Veli, "Montör Sabri", *Bütün Şiirleri*, s. 204.

[8] İhsan İpekçi (1901-1966): İpek Film'in sahibi. "İhsan Koza" imzasıyla romanlar yazdı. Gazeteci, yazar ve politikacı İsmail Cem İpekçi'nin (1940-2007), Alev Ersoy'un babası; karikatürcü Ali Ulvi Ersoy'un (1924-1998) kayınpederi.

Orhan Veli Kanık

Fotoğraf Ara Güler

Orhan Veli Kanık
Çizgi Zahir Güvemli

HALİDE PİŞKİN SAHNEDE KENAR MAHALLE DİLBERİYDİ

Halide Pişkin (1906-1959)

O gün hüngür hüngür ağlamıştım. Gerçek sanmıştım yapılan işi. Oysa yalan işmiş yapılan, sanat diye...

Ölülerin ardından kötü konuşmamak gerekirmiş. Derler... Olur mu öyle şey?.. Büyüğü, küçüğü nerden çıkar o zaman insanın?.. Heykeller büstler niçin dikilir o zaman?.. Niçin yazılır bunca yazılar, destanlar, methiyeler, mersiyeler?..

İşin yalanı değilse de kolayıydı zaman zaman yapılan? O gün de bunun benzerleri vardı, bugün de var. Çalışmadan, bilmeden, öğrenmeden yapılan iş. Sükse için, para için, vitrin için. Kadını da var bunların, erkeği de. Ömürleri kumru gibi, güvercin gibi guruldamakla geçmiştir bunların. Ya da leylek gibi laklakayla. Çok zararları olmuştur bu guruldamaların, bu laklakaların. Adam çekiştirme, insanı yok etme halini almıştır bu guruldamalar. Yüze gülmeler, arkadan çelmelemeler... O günkü Darülbedayi'nin ektiği kötü tohumlar... Kadınlı erkekli bugün de yaşayanları var bunların. Var, var olmasına ama tersi olanlar da var sanıyorum.

1900'den sonraki yılları düşünebiliyor musunuz tiyatroda?.. Yazar Müfit Ratıp beyler var o zamanlar, aktör Burhanettin [Tepsi] beyler var. Gazete sütunlarına düşüyor kadın dedikoduları:

“... Sahneci temaşaya vaz’a muvaffak olduğum *Namus* piyesinin mütercimi olmak hasebiyle bâdemâ oynanmasına mâssade etmeyeceğinizi perşembe günü intişar eden haftalık gazetelerden birine yazmışsınız. Mukaddema tercüme ve oynanmak üzere bana tevdi ettiğiniz piyes o rütbe hâlâ-âlûd idi ki tashihi kabil olmadığından yeniden tercüme ettim. Eserin tekrar oynanması hakkı size değil bizzat bana aittir. Bizi o yolda neşriyat ve tenkidata; sâhneye ademi kabulünüzden mütahassil yeisin sevk eylediğine eminim. Fakat siz de bilirsiniz ki sahneler vekayii âşıkanenin bir cilvegâh taklidi olup, yoksa tatbikata müsait değildir.

Aktör - Burhanettin”

Aktör Burhanettin’e gene *Karagöz* gazetesinde Müfit Ratıp şu cevabı veriyor:

“... Açık mektubunuzu gördüm. İkinci kısmındaki isnad bir yalan, bir hakaret olduğu için size iade ederim. Mevki ve mesleğim sizinle kadın mubahasesi etmeye gayrı müsait olduğundan bu noktadan sözü kesmeye mecburum. ...”

Halide Pişkin o yıllarda yetişmiş, genç kızdır artık. Bu ekolden yetişmiştir. Tiyatroya girivermiştir birden. “Kenar mahalle dilberi”nin tipik kadını, sahnede. Ama sorsanız hep okumuşturlar. Öğrenimleri şundan bundan ötürü yarım kalmıştır. Hemen hemen hepsi de son sınıflardan ayrılmıştır.

Daha sonraları da “Habibe Molla” gibi tipler, çizdiği kolay çizginin devamıydı Halide Pişkin’de. Önceleri zorlanmış, sonraları tutturulmuş, çok sık rastladığımız ağzı sakızlı küfürlü karikatürize cahil kadın tipleri. Yahudi taklidi, Kürt taklidi, Ermeni taklidi yapar gibi sahnede. İşin küçük ve çirkin tarafı. Oyunculuğun en kolay, en ucuz, en esnaf yanı. Tiyatro dışı bir şey.

Halide Pişkin bu ağzı küfürlü sakızlı, teneke mahalleden, gecekondudan çıkma yosmaları iyi oynardı. Güldürmekten başka düşüncesi olmayan bir oyuncu tipiydi. Kalça kıvırarak, topuk vurarak; dili yayarak, uzatarak, bozarak. Tek başarı güldürmek, güldürmek ve alkışlanmaktı önce. Kel Hasan’lar, Şevki’ler gibi işin en ucuz tarafında.

Bu da bir tür oyundur. Şöhret yapmak, para yapmak için bir oyun türü. Ama tiyatro değil. Bu tür oyuncu dün de vardı, bugün de var, yarın da olacak.

Yakından tanımıştım onu da. Beraber de çalışmıştık: Raşit Rıza’da, Şehir Tiyatrosu’nda. Hiçbir endişesi yok bu tiyatroda. Yeni bir şey yapmak, yeni

bir şey getirmek herkesin harcı değil tiyatroya. Tek yorumu da yok, bu onun tiyatro için. İşte öylesine bir kalıp tutturmuş gidiyordu. Kendinde de bir şeyler vehmediyordu. Kimseyi çekemiyordu. Genç kızları, dram oyuncularını kıskanıyordu. Dram sanatının, trajedinin tiyatro olmadığına, kolay olduğuna inanıyordu. Komedide, dram ve trajedi olduğunu bile bilemiyordu. Bunun tipik bir örneği de bugün Muammer Karaca'dır.

Tiyatronun öncesini bilmiyor, geleceğini düşünmüyordu. Kıskanır ve dedikodusunu yapardı bilmediğinin. Alaturka oyuncu örneklerinin tipik bir kadını. Özel hayatı ile sahne hayatını birbirine karıştıran oyuncu tipi.

Tiyatroda gruplaşmalara, kulis oyunlarına, bozgunculuklara karışan oyuncular vardır. Nice olurlarsa olsun, yıkıcıdırlar. Koca Raşit Rıza, Devlet Tiyatrosu filan yokken Ankara'da, Ankara Şehir Tiyatrosu'nu kurmaya çabalarken, gözleri dolu dolu, "Sür bakalım Shakespeare'in tarlalarını" derken onu ve tiyatroyu bırakıp da kaçanlardandı o.

Sonraları kendi adına "kumpanya"lar kurdu. Anadolu'yu, İstanbul semtlerini dolaştı, kazandı, kaybetti. Gülünçlü oyunun dışına çıkamadı.

Ona "Naşit'in dişisi" diyenler de oldu. Hani Giulietta Masina'ya "Şarlo'nun dişisi" dedikleri gibi. Hiçbir ilgisi yok elbet bu benzetmelerin. Şarlo bir deha, Giulietta Masina büyük bir kadın oyuncu. Naşit büyük bir oyuncu. Halide Pişkin sıradan bir oyuncu.

Hafızamı didik didik ettim, hatıralarımı aradım taradım. İyi şeyler söylemek istedim onun için. Beni severdi Halide Pişkin veya öyle görünürdü, önemli değil.

İzinden giden oyuncular var bugün. Şöhretli, tiyatrolu, otomobilli. Endişesiz, eğitimsiz, formasyonsuz.

"İnsan, melekten üstündür," demiş bir haham, "çünkü insan mükemmelliğe ermeye çalışır. Ama melek ermiştir."

Halide Pişkin de kendini melek sanıyordu elbet. Ama huzuru bulamamış bir melek.

Düşman gibiydi çoğu meslektaşına. Oysa düşman bile değildi.

1901'de doğmuş, 1959'da gitti.

Halide Pişkin

Çizgi Ramiz Gökçe

Halide Pişkin

Akşam, 12.7.1968, s. 5

KONSERVATUVAR VE OKUL YOKKEN HÂZIM VARDI

Hâzım Körmükçü (1898-1944)
Çizgi Ramiz Gökçe

"Büyük bir aktör öldü. Radyolar niçin susmuyor?"

Bu sözü Hâzım öldüğü gün, Alman tiyatro adamı Carl Ebert söylemişti.

Küçük Kemal için söylediğimizi Hâzım için de söyleyelim: Hâzım gibi bir aktör bir daha gelmez. Öyle bir devrede gelmişler ki bu büyük oyuncular, ne okulu var ne konservatuvarı bu kutsal yaratıkların. Kendilerinden önce gelen oyuncular var ortalıkta sadece. Bir hırkaya bir lokmaya çalışıp çabalayan, hocalarının peşinde durup ne öğrenebiliriz nasıl

oynayabiliriz? diyerek, ikinci mevki tramvay parasını zor bularak, dekor boyayarak, dekor taşıyarak, yarı aç yarı tok.

Onu özel hayatında gören, örneğin bir vapurda tek başına yolculuk ederken görenler trajedi aktörü sanabilirlerdi. Öylesine mahzun öylesine dertli bir yüzü vardı. Bir trajedi maskı gibi. Kendi kendime hep sormuşumdur: Hâzım Bey neden yalnız komedi oynadı? Neden dram oynamadı? diye. O komedi oynarken de dram oynardı çünkü. Dram unsurundan, trajedi unsurundan komedi, vodvil, fars unsurunu çıkararak.

Tiyatronun bir tatil günüydü, pazartesi. “Sait Faik seni aradı,” dediler. Sait’i bulmak kolaydı Beyoğlu’nda ya Çiçek Pasajı’ndadır veya sinema girişlerinin birinde. Nitekim pasajda bulmuştum o gün. Kulplu kalın bardakla birasını içiyordu.

– Hayrola, dedim, beni aramışsın?

– Otur, dedi, bir piyes yazdım, onu anlatacağım sana.

– Piyes anlatılmaz okunur, dedim.

– Dinle hele sen, dedi, anlattı: Dekor bitpazarı veya bir eskici pazarı. Bir adam var işsiz güçsüz. Evde çoluk çocuk aç. Satacak bir şeyi kalmamış adamın. Bir yorganı kalmış sadece. Yorgan omuzunda pazara gelir adam. Önce fiyat veren çıkmaz yorgana. Sonra biri acır haline, bir fiyat biçer.

Adam,

– Satıyorum haraç mezat satıyorum, sattım! der, parasını alır omuzları düşük avucuna baka baka pazardan uzaklaşırken perde iner. Piyesin adı “Yorgan”. Nasıl?

– Hepsi bu kadar mı?

– Bu kadar, beğnemedin mi?

– Bak Sait, dememe kalmadı. Sait fena sinirlendi.

– Ne gülüyorsun ulan, sen ne anlarsın tiyatrodan? Darülbedayi boku!.. Aktör mü geçiniyorsun sen de... Bunu kim oynayabilir biliyor musun? Hâzım! Hâzım... Büyük aktör o işte... “Yorgan” deyip geçme. Bir trajedi var “Yorgan”da!

Sait çok samimiydi hislerinde. Aldanmıyordu. Bu kadarcık, bu ufacık rolü bile Hâzım oynasaydı bir trajedi havası katardı buna, katılta katılta da güldürürdü seyirciyi.

Nice yalancı değerler gelip geçmiştir nice sahnelerden. Bu büyük oyuncunun zamansız yok oluşuyla birkaç yalancı değer de çıkmıştır ortaya.

Onun sanatının yankıları bu geri ortamın en geri halkalarında bile yankılanmıştır.

Dalgın gözleri hep üzgündü Hâzım'ın. Dar ve kasvetli tiyatro koridorunda o bakışlarla:

– Sen kaç gündür yemek yemedin doğru söyle, dedi bana bir gün.

– Yedim yedim, demin, yedim.

– Dudakların patlamış doğru söyle döverim. Benim oğlum var Settar. Tam senin yaşında. Şimdi bizim meyhanede, kasada oturur. Git ona, yiyip içip yirmi lira da harçlık versin cebine. Yallah!..

O yıllar ayda otuz lira giriyordu tiyatrodan cebime.

Sonra bıçak gibi bir gülümseme altında, ortalıkla alay edercesine.

Bir atlı arabası vardı Heybeli'de.

Yaz olsun kış olsun balığa çıkardı geceleri. Denizin derinliğine bakardı deniz rengi gözleriyle. Bu gözlerden zaman zaman lezzet, tat; zaman zaman acılık, sanki zehir damlardı. Çoğu zaman küskün içerdi rakısını. Sevince çok severdi, küsünce fena küserdi. İnsanların pislikle olan yaşantılarını iyi tanırım. Onları bu pisliklerden çekip alabilmek için oynardı oyunlarını. Sanatının doruklarında dolaşırdı hep. Her sınıftan insanla dostluğu, dostlukları, bağları vardı Hâzım'ın.

Turnede Ankara'dalar bir gün, Şehir Tiyatrosu oyuncuları. Atatürk bir gece yemeğe çağırıyor onları. Hâzım, Atatürk'ün yanında, masada epey içiliyor o gece.

Atatürk,

– Hâzım terliyorsun, ceketini çıkarsana, diyor.

Hâzım mahcup gülümsüyor. Atatürk'ün huzurunda ceket çıkarır mı hiç.

– Aman paşam diyor; maaşı daha bugün aldık, iç cebimde ne olur ne olmaz, kalbimin üstünde dursun sıcaklığını duyayım.

Ata'nın çok hoşuna gidiyor, kahkahalarla gülüyor.

Akşam, 10.7.1968, s. 5

SABAHATTİN ALİ'DEN OTURAKLI BİR TEKME YEMİŞTİM

Sabahattin Ali (1907-1948)

Sabahattin Ali ve Sait Faik isimleri dillerden düşmüyordu hikâyeciliğimizde, o günlerde. Sait'in iki yönlü tutkusu vardı Sabahattin Ali'ye. Ama bu iki yönlü tutku, zaman zaman birbirine karışıyor, gün oluyor Sabahattin'i göklere çıkarıyor, gün oluyor yeriyor da yeriyordu. Sevgili güzel Sait'ti bu. Saati saatini, dakikası dakikasını tutmayan Sait. İçinde hiçbir kötülüğü olmayan Sait. Sadri Ertem'le buluştuğumuz günler söz bu konuya gelince Sait suspus oluyor. Sadri Ertem'i [1900-1943] bir

hoca gibi dinliyordu. Böyle günlerin birinde, Sabahattin Ali’nin hikâyelerini, insanı çabuk doyuran baklava lezzetine, Sait’in hikâyelerini de tadına doyum olmayan komposto lezzetine benzetmiştim. Bu benzetiş, Sait Faik’i coşturmuş:

– Yaşa ulan, iki hikâyeci arasında bundan tatlı kıyaslama olamaz! demişti.

Yıl 1935-1936. Ankara Devlet Konservatuvarı yeni kurulmuştu. Tatlı peltek diliyle cırcır böcekleri gibi konuşan bir hoca ile karşılaşmıştım. Şiirlerine, hikâyelerine hayrandım bu hocanın. İyi kötü, tek tük şiirlerimin yayımlandığı yıllardı o yıllar. Carl Ebert’in tercümanlığını yapıyor, tatlı peltek diliyle diksiyon dersi de veriyordu ayrıca. Sanırsam, benden on, on iki yaş büyüktü Sabahattin Ali. İkimiz de muallim mekteplerinde okumuştuk. Bir talebe-hoca havası içinde, “Yeni şiirler var mı?” diye sorardı ara sıra. Ben de, olunca okurdum ona. Düşüncelerini söylerdi, beraber düzeltmeler yapardık yazdıklarım üzerinde. Üç yıl gibi uzun bir süre bu talebe-hoca, bu arkadaşlık havamızı hiçbir olay bozamamıştı. Ama bu üçüncü yıl okula Yedi Meşaleciler’den Cevdet Kudret de hoca olarak atanmıştı. Türkçe üzerine ders veriyordu. Türkçe değil, Türkçe üzerine fonetik de öğretiyordu. Oysa kendi dili, kendi fonetiği bozuktu. Bildiğini de iyi bilmiyordu. Bilmediği için de öğretemiyordu. Talebe-hoca olarak, takışmaya başlamıştık bu Yedi Meşaleci şairle. Öyle dersler oluyordu ki, o benim Türkçemi değil, ben onun Türkçesini düzeltiyordum. Gel zaman git zaman, talebe-hoca cephe olmaya başlamıştık birbirimize.

Ataç’ın *Akşam* gazetesinde bir “sohbet” köşesi vardı o yıllarda. Günümüz şairlerinin çoğunu *Akşam*’ın o “sohbet” köşesinde tanıtmış, okumuş, sevdirmiş, kabul ettirmişti. Ben sadece yazılarından tanıyordum Nurullah Ataç’ı. İşte o “sohbet” köşesinde bizim Türkçe üzerine ders veren Cevdet Kudret’in bir şiirine yüklenmez mi Ataç?.. Tabii şiirinin ve şairliğinin kötülüğü üzerine. Garip bir rastlantı, tam ertesi hafta, gene bu “sohbet” köşesinde benim bir şiirimi ele almış Ataç, göklere çıkarıyordu: “Kim bu şair? Kimin bu ‘Cahit Saffet’ imzası? Kadın mı, erkek mi? Genç mi, yaşlı mı, kendini hiç tanımam? Ama iyi şair,” diyordu benim için.

O gençlik günlerinde, anılarım arasında kaldığına göre, şöyleydi o şiir:

Bir yolcu beklemekteyiz
Yükselttiğimiz yapıdan
Açtığımız kapıdan

Kurduğumuz şehirden
Yaşadığımız şiirden
Bir yolcu beklemekteyiz.[1]

Memleketimiz edebiyatının en büyük kayıplarından biri olan Sabahattin Ali benden yüz çevirip yavaş yavaş Cevdet Kudret tarafını tutmaya başlamıştı. Ne gariptir ki Sabahattin Ali'nin Almanya'daki öğrenimi ile benim konservatuvar öğrenimimi yarıda bırakmam arasında uzaktan da olsa bir benzerlik vardır. O Almanya'da lise müdürünü dövmeye kalkışmış, ben de Cevdet Kudret'i. İşte o gün Sabahattin Ali'nin Cevdet Kudret'le bir olup üzerime yürümelerini, hele kıçıma attığı bir tekmeyi hiç unutmam. Helal olsun. Ama sonraki yıllar talebelik yok olmuş, dostluğumuz sürüp gitmişti.

Mehmet Ali Cimcoz-Adalet Cimcoz çiftinin Tünel'deki evlerinde her hafta düzenledikleri içkili partilerde ona sık sık rastlardım. Bir gün bu toplantıların birinden beraber çıkmış, bir tramvaya binmiştik:

– Takip ediliyorum, takipteyim!.. Şu koyu elbiseli adamı görüyor musun? İşte o, günlerdir peşimde. Bak, bak, iki kişi oldular!.. demiş, tramvaydan atlamış, Beyoğlu'nun kalabalığına karışmıştı. O iki adamdan biri peşine düşmüş, öbürü tramvayda kalmıştı.

Bu anıları okuyup da Sabahattin Ali hakkında tam bir fikir edinmek isteyenlerin, onun *Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr*[2] kitabının önsözünü okumalarını isterdim. Tahir Alangu'nun, Sabahattin Ali ve sanatı üzerine yaptığı bu uzun, bu çok sağlam etüdünden sonra, onun bu yönüne değinmek her babayiğitin harcı olmasa gerek.

Sabahattin Ali'nin edebiyatımıza bıraktığı bunca yüklü ve büyük eserlerin anlamı ancak o zaman daha iyi anlaşılır kanısındayım.

Bu kanımın yanı sıra değerli yazar Tahir Alangu'nun etüdünden etkilenmeden edemeyeceğimi, uzun bir araştırma ve inceleme sonucu olan o satırlardan faydalanmayı okuyucularımın yararına bulduğumu da açıklamak isterim.

Bir zamanlar Edirne Muallim Mektebi'nde edebiyat hocam olan Orhan Şaik [Gökyay], ta 1927-1928'lerde Pertev Naili [Boratav] gibi, rahmetli Esat Adil [Müstecaplı] gibi ilerici dostlarımla aynı dergileri çıkarıyor ve bu dergilerde Sabahattin Ali de şiirler ve hikâyeler yayımlıyor. Çok gençlik yılları bu. Ama asıl gerçekçi hikâyelerine 1935'te *Değirmen* ile giriyor. Bu iş, benim onun için zirve saydığım *Kuyucaklı Yusuf*'a (1937) kadar

dayanıyor. Ve sonrakilerle aşamalar yapmak için yazıyor da yazıyor. Evet, o, hikâyelerini yaşayarak yazıyordu. Aziz Nesin'in dediği gibi: "İşin doğrusu şudur ki, Sabahattin Ali hikâye yazmak için yaşayan bir adamdı. Bütün hayatı parça parça hikâyelerdir. İşte bunun için mücadele eder, bunun için gizlenir, bunun için kaçardı. Hikâyeleri için kendi kurduğu hayallere kendisi de inanır ve başkalarını da inandırmaya çalışırdı. Onu anlamayanlar yalan söylüyor sanırlar. Halbuki o, kimseyi de aldatmış değildir. Daima hikâyelerinin ve hayalinin uğruna kendi kendini aldatmıştır."

Tek Partili rejimde [1923-1946] birçok yazar, birçok şair gibi ikide bir ihbarlarla, gammazlıklarla hapse atılmıştır. Kısa süreler, uzunca süreler, uzun süreler içerde yatarak aracılarla, tanıdıklarla, aflarla kurtulmuş tercümanlıklara, hocalıklara atanmıştır. Benim, Ankara Konservatuvarı'nda, hocam olduğu sıralar, Maarif Vekili Saffet Arıkan zamanına rastlar.

Ama sonraları, yıllar sonraları bir ateşçemberine kıstırılmış akrep gibiydi Sabahattin Ali. Yıl 1945. Tek Partili rejimin kara günleri, yıkılan matbaalar.[3] Bütün ileri düşünceli yazarların, şairlerin, ressamların tevkif edildiği, sürgün edildiği, işkence edildiği kara günler.

Her üçü de ölmüş olan büyük maarifçi Mansur Tekin, büyük adliyeci Esat Adil ve Sabahattin Ali dostlarım ve Abidin Dino'lar. Sait Faik'ler, A. Kadir'ler, Rıfat Ilgaz'lar, Ö.F. Toprak'lar, Niyazi Berkes'ler, Muzaffer Şerif'ler vb. ile aynı dergilerde yazdığımızı bugün gibi hatırlıyorum. Kimi var, kimi yok artık. Ama Sabahattin Ali sanatında güçlendikçe güçleniyor, bir yandan *Markopaşa*'yı çıkarıyor, bir yandan *Sırça Köşk*'ü (1947) yazıyordu. Tahir Alangu'nun deyimiyle: "O günlerde iyice yayılan ünü ile onun karşısında hikâyecilik kadar gerçekçilik alanında da belirmiş kimse yoktu. Toplumcu gerçekçilere yol gösteren Sadri Ertem'i çoktan eserleriyle aşmış, 1936-1947 yıllarının bu alanda tek imzası olarak tanınmıştı."

Sait Faik'lerden önce hikâye türünün en önemli kişilerinden biri olan Sabahattin Ali'nin ölüm trajedisini değerli yazar Tahir Alangu'dan aktarıyorum: "... Her yandan iyice sıkıştırılınca, çalışma imkânları da kalmamış, derin bir karamsarlığa düşmüştü. İstanbul Paşakapısı Cezaevi'nde üç aylık cezasını tamamlarken derin bir bezginliğe ve umutsuzluğa düşmüş, artık bu memlekette yaşayamayacağı kanısına saplanmıştı. Orada Bulgarya göçmenlerinden Berber Hüsnü adında birini tanımış, çıktıktan sonra da onun aracılığı ile müstakbel katili Ali Ertekin'le

tanışmıştı. O sırada dostlarına, yabancı bir memlekete kaçma niyetlerinden de bahsediyordu. *Markopaşa* kapandığı için zaruret içinde bunalmış, bir dostunun kamyonunu işletme işini üzerine almış, birkaç sefer de yapmıştı. 30 Mart 1943'te rehberi Ali Ertekin'i kamyona şoför muavini olarak almış, 1 Nisan'da Kırklareli'ne hareket etmişlerdi. Hapishaneden kurtulduktan sonra bir daha oraya dönme ihtimallerinin yılgınlığı içinde, artık yazı alanını ve Babıâli'yi bırakıyordu. Aleyhindeki yayınlar devam ediyor; yazıya ve yayına dönmesinin o günler için imkânı kalmıyordu. Kasket ve meşin ceket giyerek kılık değiştiren Sabahattin Ali, Kırklareli yolu ile Bulgaristan'a kaçarken, yol göstermek üzere yanına aldığı Ali Ertekin eliyle 2 Nisan 1948 tarihinde öldürülüyordu. Bu kaçma ve öldürülme olayının uygulanışı Ali Ertekin'in yargılanması sırasında bütün ayrıntılarıyla ortaya çıktı ve gazetelere yansıdı.

"Ünlü hikâyeci Sabahattin Ali'nin hangi şartlar altında, hangi ruh hali içinde ölüme doğru itelendiğini, eserlerine ve son günlerindeki olaylara dayanarak tasvir etmeye çalıştık. Öldüğü sırada annesi Edremit'te bulunuyordu. Karısı Aliye Hanım'la kızı Filiz İstanbul'daydılar. Evli ve iki çocuk babası bir teknisyen olan kardeşi Fikret'le kız kardeşi Süha Hanım, o günden bugüne tek şikâyet sesi çıkarmadan köşelerinde unutulup gittiler. Fakat bu feci ölümün üzerindeki bulutların tamamıyla dağıldığı, katilinin ise hangi nedenlerle bu işe giriştiğinin iyice anlaşıldığı iddia edilemez."[4]

> Ayni renkte üstümüzde gökyüzü,
> Altımızda aynı toprak
> Ve toprakta ölüler
> Ölüler, sorun yaşayanlara
> Niçin ayrı gömüldüğünüzü.[5]

Akşam, 11.7.1968, s. 5

[1] Cahit Irgat, "Bir Yolcu Beklemekteyiz", *Irgatın Türküsü - Bütün Şiirleri*, s. 130.

[2] *Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr*, Sabahattin Ali'nin ilk ve son şiir kitabı *Dağlar ve Rüzgâr* (1934) ile ilk hikâye kitabı *Değirmen*'den (1935) oluşuyor. Tahir Alangu'nun önsöz yazdığı baskı, Varlık Yayınları'nındır.

[3] *Tan* gazetesi, siyasi bir eylem olarak dinamitlenerek yakılıp yıkılmış ve yağmalanmıştı.

[4] Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, 1959. Ayrıca Sabahattin Ali'nin sanatını ve hayatını ele alan en önemli çalışmalar şunlardır: Kemal Sülker, *Sabahattin Ali Olayı*, 1968; Asım Bezirci, *Sabahattin Ali - Hayatı, Hikâyeleri, Romanları*, 1974; Kemal Bayram Çukurkavaklı, *Sabahattin Ali Olayı*, 1978; Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırımlı, *Sabahattin Ali*, 1979.

[5] Bu dizelere, Cahit Irgat'ın şiir kitaplarında rastlanmıyor.

Markopaşa

Yılı 1, Sayı 23 • Halk için Haftalık Siyasî Mizah Gazetesi • 10 Ekim 1947

MARKOPAŞA BERÂAT ETTİ

(Yazısı 3 üncü sayfada)

Milleti aldatmasınlar

Milletin anası ağlıyacak oldukları kelli...

Kozlu maden kuyuları

Okuyucularımıza

Markopaşa

Markopaşa, 10.10.1947, Yıl: 1, S. 23, s. 1

SENİ YALNIZLIKLAR ÖLDÜRDÜ,
BİZ KIYIDA KALDIK, SAİT FAİK

Sait Faik Abasıyanık (1906-1954)

Gözlerine o sipsivri yaprak batıyordu. Bu saksıdaki yaprak. Bu “padişah kılıcı” bir anı mıydı onda? Bu yapraktan bir padişah kılıcına dönüverdi gözleri. Bir köşkte, tertemiz sıvalı çatlak bir duvarda asılı bir padişah kılıcına. Bu yaşlı kılıcın altında paslı bir kadın, çelik çene, çelik dişli hızıyla konuşuyor da konuşuyordu:

– Git bu evden, git, çık git! Ne nafaka isteyeceğiz, ne bir şey! Ben kocamdan ayrıldığım zaman ama kızım gibi değildim ben! Bırakıvermiştim, kalıvermişti ortalıkta. Defol bu evden, çık git!..

Gözleri duvardaki kılıca takıldı adamın. Kapıp indirivermek geliyordu içinden, kadının boynuna..

Bu kılıç bir bele takılmıştı, şanlı bir bele, vakti evvelde... Şanlı evvel'de... Bu kılıç o şanlı belden çıkmış, bu kadının kolları mı sarılmıştı o bele? Kapalıçarşı'da, bedestende kılıç doluydu böylesine.

Adam susuyordu. Gözleri yağıyordu. Kadın son hızıyla konuşuyordu:

– Gelsene kızım, kovsana bu adamı! Gideceği yok bunun bir yere! İki yıldır eve beş kuruş getirdiği yok! Çaptan düştü, kim alır bunu işe? Bak bak, utanmadan bir de konyak içiyor!..

Oysa adam, bu söze, konyak şişesini hemen açmış, yeni içiyordu. Kapı yarı açıktı, karısının sesini duydu:

– Anne, ben Kuzguncuk'a gidiyorum, denize girmeye!

Sokak kapısı küt diye kapandı. Eve bir şeyler çöktü. Adına kâbus dedikleri. Açlıktan susuzluktan, yalnızlıktan, lafsızlıktan çok öte. Karanlıktan, ışıktan, katıksızlıktan, işsizlikten çok öte. Ama yalnızlıktı aslında bunun tam anlamı.

Kaynana zırıltısı da susmuştu. Adam hiç kımıldamadı. Konyak şişesinden bir yudum aldı. Bir yudum daha, bir yudum daha. Her şey şaka gibi geliyordu ona şimdi. Bir yudum daha içti. Duvarları kitap dolu odadan balkona çıktı. Bir sonbahar kadınının ılık saçları dokundu geçti yüzünden.

Korkuyordu evin içinden, kendi evinden. Bir ses bekliyordu, bir ses, ne olursa olsun bir ses.

Gelmiyordu.

Kapı çalınıyordu.

Uzun uzun, uzun uzun...

Açan yoktu kapıyı, gitmişlerdi. Kalktım açtım kapıyı: Karşımda sapsarı bir adam; sinirden, korkudan, hiddetten. Balık gözleri mavi mavi, sulu sulu. Elleri kan içinde. Bir elinde kadın elbiseleri, bir elinde kadın ayakkabıları. Ve birkaç tırmık çenesinde, boynunda.

Girdi içeri, hemen attı elindekileri. Doğru musluğa. Yıkandı, alkol, tentürdiyot bastım kanayan yerlerine... Camlara yumruk atmış hırsından, sevgilisini kıskanmıştı. Tutuldu mu fena tutulurdu, sonu gelmezdi aşkının. Aşk bu, onun aşkı!

– Canına sıçtım! Ağzına ettiğiminin kaltağı!

Sonra ağzını kapadı kendi eliyle.

– Konuş konuş, evde kimse yok, dedim. Nedir bu kan, nedir bu halin? dedim.
– Dur anlatırım, nefes alayım. İçkin var mı? dedi.
– Var, dedim, konyak.
– Konyak monyak, ne bok olursa olsun. Ver, dedi, ver!
Verdim, içti, bir küfür salladı konyağın sertliğine!
– Gene Aleksandra meselesi mi? dedim.
– Evet, gene o, gene o! Aleksandra.
– Peki bu ayakkabılar, bu elbiseler ne? dedim.
– Geri aldım, dedi, verdiğim hediyeleri!
– Hediye geri alınır mı? diyemedim. Ama anladı o ne diyeceğimi.
– Alınır ulan! dedi, alınır! Benim ona aldığım elbiselerle yakaladım orospuyu başkasıyla gezip tozarken!
Benim derdim bana yetiyordu. Ama o beni dinlemiyordu.
– Okusana şu şiiri, dedim.
– Bırak ulan şimdi sırası mı? Fena küfrederim ha!
Oysa küfürü basıp duruyordu.

Bize bir masa ayır Yanakimu
Aleksandra'mla benim için
Bir masa
Üstü çiçeksiz
Örtüsü gazeteden
Şarabı aşktan
Hem hülyadan

Aleksandra'm mızıka çalsın
Siyaha çalar parmaklarıyla
Güftesi bayağı şarkılar
Adi havalar
Meyhane acı zeytinyağı koksun
Sen hoşnut ol Yanakimu.[1]

Senin gidişine anılar yazıldı ardından. Doğrusu iğrisi, karınca kaderince.

Yüreğime kan oturmuş, size dağlar gökler boyu hasretim. Siz gidenlere... menfaat dünyası bu dünya. Kazık atar durmadan insan insana. Bu yüzden küsüm çoğu insana. Gece züppe bir maviyle dolu. Bunalmış yürüyorum, yalnızlık kaldırımlarında. Yalnızlık, yalnızlık, yalnızlık... Yalnızlık öldürmüştü seni de... Ne evin, ne kitapların, ne köpeklerin, ne aşkların, ne dost görünen dostların doyurmuyordu, doldurmuyordu dünyanı.

İnsanı insanda aradın hep. Birbirine kazık atan insanda. İnsanı insandan çıkardın hikâyelerinde. Yığın yığın kompleksler içinde. Oysa ben:

> Allahı şimdi gördüm,
> Ağlıyordu.
> İki gözü iki çeşme, elinde fener
> Diyojen'i arıyordu.[2]

diyorum.

Ana olsun, baba olsun, yaradandan yaratığına dek ağlayanını gördüm. Dokunanı çok oldu bana. İnsanları çok seviyorsun, dediler. Seviyorum ama, küsüm onlara dedim. O başka, bu başka, dediler. O başka, bu başka değildir, dedim. İnsan ya insandır ya değildir, dedim. Ya insandır, ya değildir.

"Anılar, anılar yanmıştır. Beni bugüne getiren kitaplar yanmıştır" diyorsun. *Alemdağ'da Var Bir Yılan*'da [1954]. Ama, "1907'de doğdu, 11 Mayıs 1954'te öldü" demek o kadar kolay değil senin için, senin üzerine. Siroz, o, doktorların bileceği iş. Kolay teşhis. Seni yalnızlıklar öldürdü. Seni umutsuzluklar öldürdü. Seni yalnızlık, iç yalnızlık öldürdü. Seni hikâyelerinde yarattığın insanların insan olamayışları öldürdü.

Nice anılar yanmıştır, doğru. Biz yakmak istemişizdir de, edemeden geçemeyeceğim. Üç yolculuğun vardı senin de benim gibi, dışarı. Benim edeceğim, son Paris yolculuğun. 1951'de bir cuma günü müydü, yoksa perşembe mi, "Sen geldin, ben gidiyorum," dedin.

– Nereye? dedim.

– Paris’e.

İçim burkulmuştu o gün, ben de dönmek için gelmiştim Paris’ten. Ama biliyorsun, gelişimin 16’ncı sabahı götürülmüştüm birkaç yıl önce çıkan *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947) kitabım için. Sorgu sual mahkeme sürüp gidiyordu:

Bir akşamüstü Beyoğlu’nda dolaşıyordum. Beş gün olmuş olmamıştı sen Paris’e gideli. Öpüşerek ayrıldığımız. Karşılaşmıştık:

– Ulan, hani Paris’e gidiyordun? dedim.

– Şimdi geldim, dedin, bavulu eve bırakıp fırladım.

– Neden?

– Sıkıldım.

– Ama neden?

– Sıkıldım be, sıkıldım bu sefer sevemedim Paris’i!..

Sonra durdun bir süre:

– Yalnızlığımı duydum orda. Koca şehir boğdu beni. Bir gece, iki gece, üç gece... Bir boğuntu geldi bana... Ne işim var burda dedim, kalktım geldim. Hemen özledim be sizi!.. Ama sen orda olsaydın, vallahi kalırdım be!.. Kalırdım vallahi! dedin.

Sonra daldık Balıkpazarı’na, Cumhuriyet Meyhanesi’ne. İkinci kata çıktık. Hani sen, ben, Orhan Veli, tam köşedeki fırına bakan pencere önüne. Orda içmiştik üçümüz. Adamlara bakmıştık, ekmeklere bakmıştık, seslere, şiirlere bakmıştık. Rezilleri anmıştık. Umutlanmıştık, umutlanmıştık. İnsanlara dostlara inanmıştık.

– Rakı! dedin, rakı! oh, beyaz peynir, turşu, beyaz peynir ve turşu! Piyaz! Okusana ulan şu şiiri. “Piyaz” şiirini!.. Özlemişim seni ulan, özlemişim sıçayım Paris’in içine! Oku ulan şu şiiri, oku! Özlemişim gel öpeyim seni!

Ve sonra Sait bana anlattı:

– Ne işim var benim Paris’te? İnsanlar burda! Benim insanlarım burda! Burda, burda ama bir kadın sevmiştim orda. Bir oğlum olmuştu. O gün bugün görmemiştim. Kadın bir bistrot istiyordu. Vakit akşamüstüydü. Okul dönüşü. Bekledim oğlum gelecek diye. O sevgilim, oğlumun anası, oturttu beni en güzel yerine bistrot’nun. Önüme de koydu konyağı. Gözlerim hep kapıdaydı. Trak trak içeri dışarı açılan kapıda. O sevgilim, ilk sevgilim, benim sevdiğim karşımda. Bir yudum, iki yudum, bir kadeh daha, bir kadeh daha, kapı “trak” açıldı içeri doğru. Uzun yakışıklı bir adam girmişti içeri.

Kocasıymış.

Kocasıymış ilk sevgilimin, çocuğumun anasının. Vav anasını be! Anlıyorsun değil mi? Tanıştırdı bizi. Adam gayet efendi davrandı, merdivenleri çıktı, yalnız bıraktı bizi. Suspustuk ikimiz de. Saatin tik-takları duyuluyordu.

Kapı bir daha açıldı, koca bir oğlan girdi içeri, elinde okul çantası.

Bu benim oğlumdu, oğlum.

Kadın bizi tanıştırdı:

– Baban.

Ve yalnız bıraktı bizi. Gerçek yalnızlık buydu işte. Masanın bir yanında o, bir yanında ben. Sustuk, sustuk, sustuk. Neden sonra!

– Nasılsın? diyebildim.

– İyiyim, dedi, siz Türk müsünüz?

– Evet, dedim.

– Babam mısınız?

– Evet, dedim.

– Ben sizi yeni görüyorum. İlk defa. Nasılsınız? İstanbul nasıl?

...

...

Boğdu beni Paris, ve işte kalktım geldim, dedin. Ama ne olur aramızda kalsın, dedin. Sonra bunu birilerinden duydum.

Bu hikâye yazmak için tasarladığın bir hikâye miydi, gerçek miydi bilmiyorum. Bana anlattığın buydu kısaca. Seninle anılar yazmakla bitmez, anlatmakla tükenmez. Cahit Sıtkı'lı anılar, Abidin Dino'lu anılar, Orhan Veli'li anılar, Attilâ İlhan'lı anılar, ölenlerimizle kalanlarımızla yığın yığın anılar. Burgaz'daki evinde, Kalpazankaya'da, Bomonti'de.

Sabır sabır; sabır acıydı ama yemişi tatlıydı bizim için. Zalim aldı biz verdik, zalim aldı biz verdik. Hep biz verdik. Hep biz verdik.

Her yıl Mayıs'ın 11'inde, ölüm gününde senin için kocaman kocaman laflar edilecek. Senin hiç sevmediğin kocaman laflar. Anılacaksın. Oysa senin ruhun duymayacak. Duysa basarsın küfürü! Basarsın küfürü yalan dünyaya, yalan insana!

Hiç de haksız değilsin.

Seni yalnızlıklar öldürdü. Seni umutsuzluklar öldürdü. Seni insan acıları, insan acılıkları öldürdü. Mutsuzdun.

Ve Attilâ İlhan'ın dediği gibi: "Biz hepimiz bir kıyıda kaldık. Elimizden bir halt gelmiyor. Yüreklerimizi eski gazeteler gibi buruşturup atıyoruz."

Akşam, 12.7.1968, s. 5

[1] Sait Faik, "Bir Masa", *Şimdi Sevişme Vakti*, s. 31.

[2] Cahit Irgat, "İnsan", *Irgatın Türküsü*, s. 130.

REŞAT NURİ, BENİ OKULDAN BİR HAFTA TARD ETTİRMİŞTİ

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956)

Anılar insanları aldatırmış.
Beni de aldattığı olmuştur.
Ama tüm anılar değil.
O, karıncayı bile ezmezdi.

Damga [1924], *Dudaktan Kalbe* [1925], *Akşam Güneşi* [1926], *Çalıkuşu* [1922], *Bir Kadın Düşmanı* [1927], *Hırçın Kız* [?] şunlar bunlar. *Olağan İşler* [1930] ve daha bir yığın eser diye başlamayacaktım, böyle başlamak istemiyordum yazıya. Onun sanat yönü başka şey benim için, insan yönü bambaşka.

Reşat Nuri deyince akla *Çalıkuşu* gelirmiş. Reşat Nuri de bilirdi bunu. Biliyor da bununla övünüyor muydu? Övünse de haklıydı. Her sanatçı yapıtı ile övünecek elbet. Reşat Nuri'nin bir de tiyatro yazarlığı vardı, tiyatroyu biliyordu. Onunla da övünecekti. Tiyatroculuk ve romancılık da onunla.

Ben Reşat Nuri'yi çocukluk yıllarımda tanıdım. Okuldan, ta öğretmen okulundayken, "Müfettiş geliyor" diye korkutmuşlardı bizi. Müfettiş gelir de öğrenci korkmaz mı? Korktuk elbet bütün okul. Ama romancıydı gelen müfettiş. *Çalıkuşu*'nu yazan müfettiş. Gele gele ufak tefek incecik, zarif bir adam girdi sınıfa. Üstelik güleç yüzlü bir müfettiş. Rap, biz ayakta tabii.

– Oturun çocuklar, oturun oturun, dedi.

Sapır sapır oturduk. Ben tepeden tırnağa ona bakıyordum. Romancı adam nasıl oluyor diye... O da bakıyordu hepimize, teker teker. Hep gülümsüyordu:

– Siz! dedi. Dedi ama kimseye dememişti bu siz'i. Cemal kalkmıştı ayağa. Sınıfın en çalışkanıydı.

O devam etti:

– Siz, dedi, bir sigara yakmama izin verir misiniz? Ben sigara içmeden yapamam.

Cemal hâlâ ayaktaydı, sınıfın birincisi ya...

– Edebiyat, dedi Reşat Nuri, mesela Ahmet Haşim kimlerdendir?

– Sembolistlerden, dedi Cemal.

– Sen nerelisin, oğlum?

– Göçmenim efendim. Gümülcineli.

Talebenin biri fısıldadı arkalardan:

– Güzel keman çalar efendim.

– Sahi mi?

– Evet, çalarım efendim.

– Şimdi çalar mısın?

– Çalarım efendim.

Klasikleri bir geçti baştan aşağı. Reşat Nuri kulak kesilmişti. Cemal'in kemanı iyi miydi değil miydi bilmem. Ama çoğumuz voleybol futbol oynarken o durmadan gıy gıy gıy kafamızı şişirirdi. Bir de hastalığı vardı Cemal'in. Geceleri hemen hemen hiç uyumazdı, uyuyamazdı.

Reşat Nuri uzun uzun dinledi, sigarayı sigaraya ateşledi:

– Dikkat edin bu çocuğa, dedi.

Dedi ama çok yıllar sonra Cemal intihar etmiş diye duydum. Sınıfın birincisi keman çalsın, kendinden çok şeyler umulan çocuk geleceğe umutla bakamamış. Sınıfta dolaplarımız vardı. Kitap mitap dolapları. Onları açmaya başladı. Sıra benimkine gelmişti. Ha açtı ha açacak derken açtı:

– Kimin bu dolap? dedi.

– Benim.

– Bu ne dağınıklık böyle? Sanatçı dağınıklığı.

Muzibin biri fısıldadı:

– Şairdir efendim, müsamerelerde de birinci!

– Bir şiir oku bakalım.

– İniyor kayık çıkıyor kayık...

– Yeter yeter tamam.

Müfettiş gittikten sonra ben bir hafta "tard-ı muvakkat" [geçici uzaklaştırma] almıştım. Ben romancı ve müfettiş Reşat Nuri'yi böyle görmüştüm ilk.

Şehir Tiyatrosu, sene bilmem kaç. Muhsin Ertuğrul'un odasındayız, "şıp" diye tanıdı beni Reşat Nuri.

Muhsin Ertuğrul:

– Soyadına bakma sen Reşatcığım, o "sanatın ırgatı" dedi.

Bu sefer Reşat Nuri anlattı beni Muhsin Hoca'ya.

Ve günlerden bir gün romancılar üremekteydi memlekette. Hececilerin kötü şiirleri gibi kötü romanlar, kötü romancılar. Hele "kadın romancılar". Erkekleri de vardı bunların tabii. Ama arkadan Sabahattin Ali, Kemal Tahir, İlhan Tarus, Sait Faik, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt ve başkaları yükleniverdiler.

Cebeci Konservatuvarı'nda talebeydim. Dünyanın "artık" oyuncularından Carl Ebert (ki beni çok severdi) diye biri, kurucu idi, yapıcı idi, hoca idi Cebeci Konservatuvarı'nda.

Ve bir gün Reşat Nuri gelmişti bu konservatuvara:

– Rahat mısın? Memnun musun? dedi.

– Değilim, dedim.

– Olacaksın, dedi, lazımsın sen. En iyi talebemiz sensin, bütün hocalar memnun senden.

– Yalan şeyler bunlar, dedim. Doğru öğretilmiyor burda. Sivas'tan gelenin dili bozuk, Çemişkezek'ten gelenin dili bozuk. Kayseri'den gelenin dili bozuk. Sabahattin Ali diksiyon hocamız, onun da dili bozuk. Alman hocaları ne anlar Türk dilinden? Önce Türkçe lazım sahneye.

– Yemen içmen rahat, otur sen şiirini yaz. Ercüment Ekrem seni dilinden düşürmüyor, gelmez böyle kabiliyet diyorlar. Bak Nurullah Ataç senin bir şiirin için *Akşam*'da ne güzel yazmış.

Ne sevinmiştim onun bu sözüne:

"Ataç senin için yazı yazmış."

En iyisiydim ya Cebeci Konservatuvarı'nın; nedeni uzun, bir gün kovuldum ordan. Ve benimle beraber beş kişi daha. Hallaça "dinlen" demişler ayağa kalkmış. Ben de o gün ayağa kalktım.

– Paran var mı? dedi Reşat Nuri.

– Var, dedim ve gösterdim. Tam 210 liram vardı. İyi paraydı o yıllar. Okulda aslan gibiydim, kırk lira aylığımdan biriktirmiştim.

Çektim arabamı geldim İstanbul'a, Cebeci suyu daha fazla içilmezdi. Ankara'da son görüşüm buydu Reşat Nuri'yi.

Süründüm ama sürüngen olmadım hiç. Muhsin Ertuğrul "şıp" diye aldı beni tiyatroya. Yeniden girdim o havaya. Cebeci havasından iyi bir tiyatro havasına.

Aylar mı geçti, yıllar mı? Birkaç yerli filmde birincilik verdiler. Heykelleri durur hâlâ... Ve bir gece de balo gibi bir şey yapıldı bunun şerefine. Liman Lokantası salonunda. Reşat Nuri hanımıyla bir masada oturuyordu. Çağırdı masasına:

– Tiyatro, dedi, tiyatro! Senin yerin tiyatro!

Ressam dostum Hasan Kavruk'la konuşuyorduk son resim sergisinde. Paris günlerimizi andık. 1947-1950 arası. Yorgun Paris, mahzun Paris, harp sonrası güzel Paris günlerini. Bugüne hiç benzemeyen o günlerin Juvert'li, Dalin'li, Leger'li, Tristan Tzara'lı, Fikret Muallâ'lı ve daha kimlerin sağ olduğu yaşayan Paris günlerini. Söz döndü dolaştı Reşat Nuri'ye geldi. Hasan Kavruk tek böbrekle yaşıyor, sabahlara dek resim yapıyor, atölyelere devam ediyordu. Devlet hesabına okuyan bir talebeydi Hasan. Zayıfladıkça

zayıflıyordu. Gurbet elde ölmesinden korkuluyordu. Memlekete iadesi düşünülüyordu. Talebe müfettişi Reşat Nuri ortaya çıkıyor: “Siz deli misiniz?” diyor, “Hasan Paris’ten, atölyelerden, resim üstatlarından ayrılır da dönerse işte o zaman ölür.”

Hasan Kavruk bu sayede durmadan resim yaptı, isim yaptı ve ayakta. 1954’te Londra’daydım. Reşat Nuri de Londra’daymış. Habersizdim aynı şehirde olduğumuzdan. Kanserden orda ölmüş.

Romancılığın bir yana, müfettişliğin bir yana, tiyatro yazarlığın bir yana, ben seni insan olarak tanıdım. Bu bile yeter bana.

Sen karıncayı bile incitmez, karıncaya bile iyilik etmek isterdin.

Akşam, 13.7.1968, s. 5

Reşat Nuri Güntekin

Çizgi Zahir Güvemli

MAHMUT YESARİ: YALNIZLIK VE ÇİRKİNLİK KOMPLEKSLERİYLE YÜKLÜYDÜ, BUNU ATAMADI

Hafızamı yokluyorum, ta 1938 yıllarına dönmek gerekiyor. Şükrü Kaya'ların dahiliye vekili olduğu senelere. Ankara'da Raşit Rıza'nın "Sür bakalım Shakespeare'in tarlalarını" dediği senelere. Lozan Palas Oteli'ne bir adam geldi. Orta boylu, kalın cam gözlüklü, bir gözü hafif şehla, şapkasını başından hiç çıkarmayan bir adam. Oturduğu zaman da köşelere oturan, saçlarını hemen toplayan veya tarayan, Tristan Tzara'ya çok benzeyen bir adam.

Raşit Rıza Bey'in yakın dostu, o devrin tüm oyuncularının dostu, piyes yazarı, hikâye, roman yazarı Mahmut Yesari'ydi bu. Piyes üstüne piyes yazan, roman üstüne roman yazan, hele *Tipi Dindi*'si [1933] hiç unutulmaması gereken bir garip, ama büyük bir adam. Bugünkü kuşaklara sorsanız "Mahmut Yesari kim?" diye, çoğu okumamıştır. Bilmez. Bence Mahmut Yesari'yi yeniden ele almalı, yazdıklarını seçerek yeniden basmalı, oyunlarını yeniden oynamalı (Tabii. Devletten ve belediyelerden yardım gören tiyatrolar). Öyle çok eseri var ki bu sahifelere sıralamakla bitmez. Hele gündelik gazetelerde, haftalık dergilerde çıkan yığın yığın hikâyeleri. Darma dağınıktır bunların çoğu. Bir editör mü ele alır, yoksa devlet mi? Değerli bir yazar olan oğlu Afif Yesari'nin çalışmasıyla toplanabilir tüm eserleri. Afif Yesari bu işi kendine görev bilmeli ve o görevlendirilmeli.

Çirkinlik ve yalnızlık kompleksleriyle yüklüydü Mahmut Yesari. Başındaki ur, gözlerinin kaygınlığı ona bu duyguyu veriyor, kendini dünyanın çirkin yaratıklarından biri sanıyordu. Oysa büyük esprisi, büyük zekâsıyla zamanının en sevilen kişilerinden biriydi. Ankara'da yaşadığı sürece akşamları Çiflik Lokantası'nda köşelerde otururken görürdünüz onu. Çevresinde ya şair, ya gazeteci, ya fıkracı, ya romancı, ya maarifci, ya tiyatrocu birileri.

Tüm kompleksleri yanı sıra güzel günleri de olmuştur Mahmut Yesari'nin. Ama tam bir mutluluk ona tam yaklaşmadı sanırım. Çoğu zaman o tekmeledi lütufları, ihsanları, bağışları. Özgürlüğünü satamadı.

1938 yılında büyük aktör Raşit Rıza ve aktör Şadi Fikret Karagözoğlu, Ankara'da Şehir Tiyatrosu kurmak üzere İstanbul Şehir Tiyatroları'ndan Şaziye Moral, H. Kemal Gürmen, Avni Dilligil, Yaşar Özsoy, Feriha Tevfik, Nezahat Dilligil ve Fikri Çöze'yi izinli olarak almışlar. Ankara'da bulunan Ercüment Behzat Lav ve birkaç amatör gencin katkısıyla kadroyu kurmuşlardı. (Cebeci Konservatuvarı'ndaydım o yıl.)

3 Ocak 1938 tarihinde bu tiyatro topluluğu Ankara'ya varmıştı. Bu tiyatro topluluğunun ve Falih Rıfkı Atay'ın tavassutuyla Mahmut Yesari de *Ulus* gazetesinde çalışmak üzere Ankara'ya gelmişti.

Bir öğleden sonra *Ulus* gazetesinde Falih Rıfkı'yı görmeye gelen Yesari, Mümtaz Faik Fenik'le aynı odada çalışmak zorunda olmadığını ve çalışamayacağını söylemiş, bir daha da gazeteye uğramamıştı. Fakat gazeteden muntazaman ücret almış, yazılar yazmış, rahat bir hayat sürmeye başlamıştı.

17 Nisan 1938 sabahı, Raşit Rıza Tiyatrosu, Yeni Türk Tiyatrosu adıyla Bağdat turnesine çıkmıştı. İlk uğrak Konya idi. Mahmut Yesari yaşlı gözlerle arkadaşlarını uğurlamıştı. Ve ertesi günü Yeni Türk Tiyatrosu mensupları, İstanbul'dan Sirkeci Tan Oteli'nden, Mahmut Yesari'nin çektiği şu telgrafları almışlardı:

"Ankara siz'siz pek hüzün verici geldi bana, akşam treniyle İstanbul'a hareket ettim."

Cebeci Konservatuvarı'ndan kovulup da İstanbul'a dönüşümde cebimdeki parayı kıtı kıtına harcamak zorundaydım bir süre yaşayabilmek için. Abanoz Sokağı'na[1] bakan bir sokakta ayda beş lira kira ile gün görmez bir pansiyon odacağı bulmuştum. Aynı katta, tam karşıki cumbalı pencereli odada ev sahibi Rum madam oturuyordu. Bu cumbada geçirirdim çoğu vaktimi. O mahut Abanoz Sokağı'nın cünbüşüne bakarak. Bir lirayaydı giriş çıkış o kapılardan. Küçücük pencereli demir kapılarda öbek öbek biriken erkek sürüsü. Hayvanlaşarak giren, utanarak iğrenerek çıkan. Herkesin kadını, herkesin olan sokak. Ve bir günün öğleden sonrası ne görsem? Mahmut Yesari kıvrıldı pansiyonumun sokağına. Elinde ufak bir paket, gazeteler, kâğıtlar. Anahtarıyla açtı girdi bizim pansiyona. Aynı pansiyonda oturuyormuşuz meğer. Hani Şemsi Muhtar'a sormuşlar "Ankara için ne düşünüyorsun?" diye. "Çankaya'da oturmaktansa İstanbul'da Kasımpaşa'da ayakta durmayı," demiş. İşte bu minval üzere nükteler

savurdu Yesari. Sonra, “Babıâli’ye kadar gideceksin benim için,” dedi. “Bu hikâyeleri vereceksin, biraz para alacaksın. Ve bir ‘kırkdokuzluk’[2] şu köşeden gelirken.”

İki buçuk lira verdiler hikâye başına o gün. Kaç hikâyeydi unuttum. Dönüşümde onu beş liralık pansiyon odacığında mezelerini hazırlamış buldum: Birkaç kara zeytin, beyaz peynir, sucuk, salatalık, domates. Ve elinde kalem, yazıyordu.

Tanıdığım bildiğim, unutmadığım ve belki de unutmam gerek nice ölüler vardır: Sadri Ertem, Ercüment Ekrem, Sabahattin Ali, Halide Edip Adıvar. Mutlu yaşamışlardır. Herkesin mutluluğu kendine. Ama ben yoruldum artık, korktum ölülerin sözünü etmekten. Şu satırları yazarken bile, devrilip yıkılıvermekten.

> Taştan mantar tarlası
> Çok yaşasın ölüler.[3]

Ama bir ölüden, son ölüden konuşmazsam rahat etmem, edemem: Mehmet Ali Ermiş’ten.

Akşam, 14.7.1968, s. 5

[1] Randevuevleriyle tanınmış Abanoz, o yıllarda İstiklal Caddesi’nin Tarlabaşı yönündeki bir alt sokağını oluşturuyordu.

[2] “Kırkdokuzluk” rakı.

[3] Arif Dino, *Çok Yaşasın Ölüler*, s. 102.

MEHMET ALİ ERMİŞ, KALP KRİZİ GEÇİRDİĞİ GÜN HASTANEDE YARGICA İFADE VERİYORDU

Mahmut Yesari (1895-1945)
Çizgi Zahir Güvemli

Bir insan doğar. Doğarken ağlar. Sonra güldürür onu mamalar, analar, babalar. Gerekirse komşular. Bir çocuk büyür, iki ayak üstünde yürür. Düşe kalka ve hep insanlara doğru yürür. Gülerek, sesler çıkararak. Sonra okur, okumazsa okutulur. Okumuyorsa okuldan kovulur. Ya düşünüyorsa? Düşüncesi? Kov bakalım, elindeyse. Belki oyuncu olmak ister, belki yazar, belki şair, belki adam. İşte ben o günlerde tanımıştım Mehmet Ali Ermiş'i. Lâmbo günleriydi bu. Orhan Veli günleriydi bu. Sait Faik günleriydi bu. Hepimizin adamlığımızı ilan ettiğimiz günlerdi bugünler...

Bir selamımız, bir kelamımız vardı önceden. Bana gelmiştin, oyuncu olmak için. Sonra gitmiştik Küçük Sahne'ye, Muhsin Ertuğrul'u görmeye. Ufak tefek roller verilmişti sana. Ya sen bu işi sevmemiştin yeteri kadar, ya gereğince dayanamadın. Ya da yeterli görmedin oyunculuğu kendine. Daha çabuk adam etmek için insanları, yayın yolunu seçtin. Ama kim okur?

Derken biz, daha çok okumaya, uyanmaya başladı memleket. İnançlarına baştan kara vurdun kendini. Adadın. Adam dediğin de başka hangi türlü olurdu?

Çok uzun görmemiştik birbirimizi. Benim açlık yıllarım, benim yokluk yıllarım, benim işsiz yıllarım, dost bildiklerimin kaldırım değiştirdiği yıllarım, Çetin Altan'dan don gömlek istediğim yıllarım, balık sattığım yıllarım.[1] "Artık işe yaramaz" dedikleri yıllarım. Mehdi Baba Kahvesi'nde karşılaşmıştık. Sen yayımladığın, yayımlayacağın kitaplardan konuştun. Asturias'ın kitabını kime çevirteyim? diye sormuştun. Mîna'ya [Urgan] git demiştim, sana. İyi fikir, demiştin.

Tavla attın Sami Ayanoğlu'yla. Ben, Orhan Kemal ve Macit ile konuşmuştuk öbür köşede.

Sonra merhabalarla ayrılmıştık.

Ve sonra bir gözünü ameliyat ettirmişsin. Ve sonra kalbinden rahatsızlanmışın. O günlerde, ölümünden üç ay kadar önce Tophane'de dolmuşa bindim.

– Eee, nasılsın? dedi bir ses.

Sendin. Dalgınmışım, görmemişim önce seni. Çıkaracağın kitapları anlattın Galatasaray'a kadar.

– Var mı yeni şiirlerin? demiştin.

– Var, var, var! demiştim.

Sen Taksim'e doğru gitmiştin. Ben Galatasaray'da inmiştim.

Çetin Altan getirsin *Akşam*'da yazdığı o yazıyla bunun sonunu.

Okumayanlar okusun.

Okuyanlar bir daha okusun.

"O bir adamdı.

Yirmi bir yıl öncesi Ankara'da Postahane Caddesi. Çelebi'nin lokantasına mutat müşteriler teker teker düşüyorlar. Onu böyle bir akşamda tanımıştım. Bir yazımın çıktığı edebi bir dergide onun da bir şiiri yayımlanmıştı. Bizim o tarihlerdeki en büyük mutluluğumuz şurada, burada tek tük yayımlanan yazılarımız, şiirlerimizdi. Böyle günlerin akşamında imzamızı taşıyan dergiyi, yahut gazeteyi cebimize sokar, hayatımın öteki dönemlerinde hiçbir zaman tadamadığım bir gurur sarhoşluğuyla, Çelebi'nin lokantasına gelirdik. Nobel Ödülü'nü kazanmanın zevkini bilir misiniz, deseler, ilk gençliğimde ilk çıkan yazılarımın heyecanını hatırlayarak:

– Bilirim, diyebilirim.

Mehmet Ali Ermiş, benden biraz daha büyüktü. Şiirleri de daha moderndi ve daha çok yayımlanıyordu. Ünlü bir üstatla tanışmanın kıvancıyla sıkmıştım elini.

Ve polis daha o yıllarda, körpe bir ciğerin peşinde dolaşan bir kedi gibi peşindeydi onun. Nerede bir iş bulsa, arkasından bir sivil geliyor, ertesi gün de işine son veriyorlardı. Üç gün önce sorgu yargıcının karşısında yere yığılıncaya kadar gölgesi polisin gölgesine karışarak yaşadı.

Mehmet Ali Ermiş'in çektiği sıkıntılar, acılar, benim kuşağımdan bütün namuslu aydınların çekmiş olduğu acılar ve sıkıntılardır. Bizim yaşlarımızda olup da, bu acıları, sıkıntıları çekmemiş olanlar varsa, kişilikleri hakkında hiç tereddüt etmeden şu yargıya varabilirler.

– Bizler bir sürüngen tırtıldan başka bir şey değiliz.

Yıllar geçti. Uzun uzun yıllar. Basınköy'deki evde bir gün Mehmet Ali Ermiş'i karşımda buldum. O da orada oturuyordu. Komşumuzdu. O da benim gibi çoluk çocuğa karışmıştı. Sosyalist kitaplar yayımlıyordu.

Her gidişimde, onu yeni yayımlayacağı bir eserin şevki içinde bulurdum:

– Çetinciğim çok önemli bu seferki kitap.

Sık sık Türkiye'de mutlaka yayımlanması gereken kitaplar üzerinde konuşurduk. Bazan gece yarısı kitaplığımdan bir kitap alır uzatırdım:

– Mehmet Ali, mutlaka yayımlamalısın bunu.

Sosyalist Savunmalar [1967] böyle çıkmıştı.

Ve yine sık sık Mehmet Ali yayımladığı kitaplar hakkında alınan toplatma kararlarını haber verirdi.

Türkiye'de özgürlük ve demokrasi tekerlemeleriyle adam kandıranların gerçek yüzünü Mehmet Ali Ermiş'in hayatında ve çabalarında seyrederdim.

Onlar kitapları toplatır, Mehmet Ali yenisini yayımlardı. Sessiz bir kahraman olarak canını dişine taka taka, Türkiye'nin çirkin ve iğrenç karanlıklarına bir avuç ışık daha serpmeye uğraşırdı. Ben bir inancın ve bir çabanın bu kadar çelikleşmesini az kişide gördüm.

İkinci kalp krizi kendisini hastaneye serdiği zaman, sorgu yargıcı doktorlardan gizli olarak odasına süzülüp yatağının başına dikilmişti. Kim bilir kaç yıldan beri dinlediği sorular tekrarlanıyordu:

– Bu kitabı niçin yayımladınız? Şu satırlarla ne demek isteniyor? Hâlâ bu soruları soruyorlardı.

Doktorlar odasına zor yetişmiş ve sorgu yargıcına:
– Rica ederiz beyefendi, hukukçu olacaksınız, fazla konuşmaması, heyecanlanmaması gereken bir enfarktüslüyü gelip buralarda nasıl sorguya çekersiniz, demişlerdi.
Hastaneden çıktıktan sonra dinlenmesi için çok ısrar ettim kendisine. Şeker Bayramı'nda sofra hazırlatmış, bana haber göndermişti. Oysa kıpırdamadan yatması gerekiyordu:
– Gelmem, dedim. Onun mutlaka istirahat etmesi lazım.
Ertesi gün gülerek bize uğradı:
– Bir şey olmaz Çetinciğim, dedi. *Çimento*'yu yayımlıyorum. Enfes bir kitap.
– Oğlum bilime karşı çıkılmaz. Bak çoluk çocuğun var.
O da bana öğüt veriyordu. Ülsersin, kendine dikkat et. Çok yoruluyorsun, falan filan.
Dün sabah *Akşam*'ı elime alınca gözlerim kararır gibi oldu.
Mehmet Ali Ermiş, sorgu yargıcının karşısında bir kalp krizinden ölmüştü.
Nâzım'ın *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* [1967] kitabını çıkardığı için dava açmışlardı yine.
Herhalde sorgu yargıcı soruyordu:
– Yaşamak güzel şey be kardeşim, ne demek?
Buralardan bağırmak isterim o sayın yargıca:
– Mehmet Ali Ermiş gibi olmak demektir arkadaşım, Mehmet Ali Ermiş gibi olmak, demektir.
Bir ömrü polis takipleriyle geçirip, hasta yatağında sorgu yargıçlarıyla uğraşmak ve yine de Türkiye'nin ezilmiş insanlarına gerçekleri anlatmak için çırpına çırpına, sorgu yargıçları karşısında can vermek demektir. Demir Ökçe'nin zulmüne uşak olmak yerine karşı çıkmak demektir.
Artık Basınköy'deki evimizde onu hiç göremeyecek, sesini hiç duyamayacağım. Ufacık yavrularının saçlarında elim gezinirken sorgu yargıcının karşısında yıkılan ve yıkıldıkça büyüyen hayali gelecek karşıma.
– Çetinciğim, bu son yayımlayacağım kitap.
Son yayımladığı kitap kendisi oldu. Benim için bütün yayımladıklarından daha gerçek, bütün yayımladıklarından daha unutulmaz. Bir ömrü bir davaya hesapsız ve art niyetsiz armağan etmenin kitabı.

Yaşamak güzel şey be kardeşim.

Ölmek de. Bir dul kadın ve üç yetim bırakarak bin bir sıkıntı içinde kitaplar yayımlamak suçundan sorgu yargıcı karşısında, Mehmet Ali Ermiş gibi...”[2]

Akşam, 5.8.1968, s. 5

[1] Bkz. Celâlettin Çetin, “Cahide Sonku ile Irgat gecekonduda yaşıyor. Cahit Irgat’ı geçimi için balık satarken görenler onu film çeviriyor sandılar”, *Akşam*, 6.2.1965, s. 1 ve s. 5.

[2] Ç. Altan, “Mehmet Ali Ermiş, o bir adamdı”, *Akşam*, 14.4.1968, s. 2.

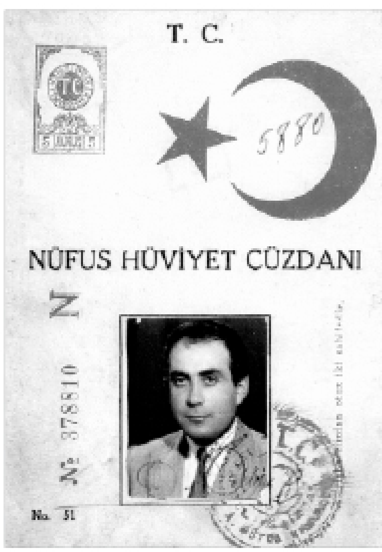

Mahmut Yesari ve eşi Cahit Uçuk (1911-2004)

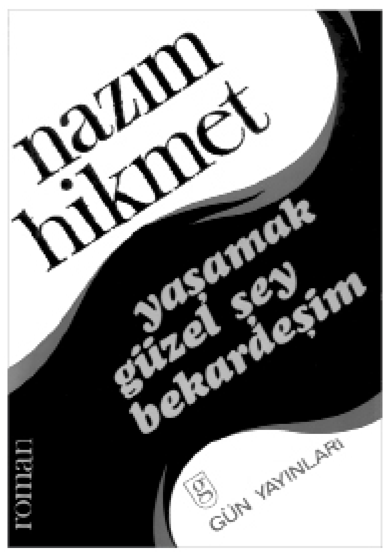
Çizgi Zahir Güvemli

Mahmut Yesari

Mehmet Ali Ermiş (1925-1968)

Yargılanan kitap, Gün Yay., 1967

NURULLAH ATAÇ, DİPLOMASIZ DÜŞÜNÜR OLARAK ÜN YAPMIŞTI

Nurullah Ataç (1898-1957)

Çizgi Zahir Güvemli

Çağımız Türk şiirini, hikâyesini, tiyatrosunu yapanların ya karşısında, ya yanındaydı. Bu tür sanat eleştirmenlerinin en önde'lerinden, belki de en büyüğüydü. Şu anda bu satırları yazarken tüm şair dostlarım, oyuncular, karşıtları, sevenleri, dizi dizi karşımda.

Örneğin, onun 1937’de bile *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* [1936] için, bugün dünyanın en büyük şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet için yazdığı şu sözleri ele alalım: “Konuştuğu gibi, konusuna, fikirlerine de hâkim. Sözlerinin gayet açık olması bence bundan geliyor. Şüphesiz ki bu şairde bir musiki gücü var, koşuklarını birer senfoni haline getirmek istiyor ve buna çoğunlukla ulaşıyor; fakat kulak gibi gözü de işliyor, anlatmak istediği şeyi görüyor ve gördüğü için de anlatabiliyor. Destanı okurken bir ses duymakla kalmıyoruz, gözlerimizin önünden sürekli bir görünüm ırmağı akıyor.”

Ataç yaşadığı sürece günümüz şairlerini şair etmiş, şairliklerini saydırmıştır. Türk şiiri, Türk dili, Türk tiyatrosu için dedikleri de doğrudur.

Şair, şairi kıskanıyor bugün, oyuncu oyuncuyu. Eleştirmeci dudak büküyor çok şeye. Ama o şiir yazıp şair olamadığı, aktör olmak isteyip olamadığı, hikâyeci olmak isteyip olamadığı halde, kimseleri kıskanmadan, yapamadıklarını yaptırmak isteyen, büyükce bir insandı bence.

Aşk gibi bir şeydi bu onda, âşık olmak gibi.

Uzun bir avlusu olan Vaniköy’deki Kadınefendi Yalısı’nda oturuyorduk kışlı yazlı. Şıngır mıngır ederdi avlu kapısındaki çıngırak.

“Ben geldim işte,” demişti. İşte o gün görmüştüm onu ilk.

Hiç durmadan, nefes alarak zor’dan, konuştu da konuştu, şiirden, hikâyeden, romandan. Ben hep susmuş dinlemiştim. Orhan Veli’den kötü laf etmişti o gün: “Şakuli Solucan” demişti.

– Doğru değil böyle demek, demiştim.

– Sen de, sen de, iyi şairsin ama, kötü de yazdıkların var, demişti.

Sonra birden kalkıp gitmişti.

Aradan yarım saat geçmemişti, bizim avlu kapısı gene şıngır mıngır. (Denizden rıhtıma tekneleriyle Fikret Adil, Bedri Rahmi ve başkaları gelirdi. Avlu kapısından da Ulvi Uraz gibi birtakım oyuncular).

Gelen gene Ataç’tı.

– Mayomu unutmuşum, dedi.

Oysa ne denize girdiği vardı, ne de mayosu.

– Bir şiir oku, dedi.

– Okumam, dedim.

– Neden? dedi.

– Şiir göz için, dedim.

– Sen Max Jacob'çusun dedi.

– Ben Irgat'çıyım, dedim.

Ama "şıp" diye anlamıştım: Sol yanımızdaki yalılardan birinde oturan, bugün adını açıklayamayacağım bir kadına âşıktı. Ve o gün Ataç bize dört-beş kere geldi.

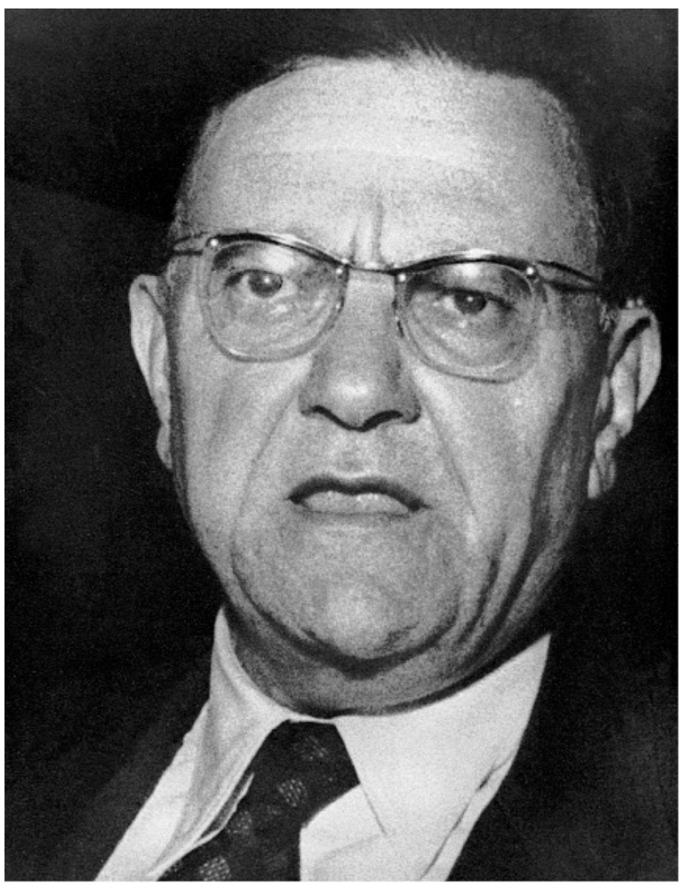
Ataç âşıktı. Ben onu böyle tanıdım.

Tiyatro üzerine dedikleri Metin And'ın *Ataç Tiyatroda* [1963] kitabında tüm gerçekçiliği ve doğruluğu ile var. Tiyatrocular için yazdıkları, yerli tiyatro yazarları, eleştirmeciler için yazdıkları, adaptasyon için yazdıkları, tiyatro üzerine tüm düşünceleri var.

O gün için yazdıkları bugün için de gerçek.

Hiçbir okuldan diploması olmayan Nurullah Ataç, 23 Ağustos 1898'de İstanbul'da doğmuş. Ataç olmuş. 17 Mayıs 1957'de ölmüş.

Akşam, 15.7.1968, s. 5

Nurullah Ataç

Fotoğraf Ara Güler

.RAŞİT RIZA: "AKTÖR TAŞI ÇATLATIP ÇIKAN BİR AĞAÇ GİBİDİR"

Raşit Rıza Samako (1890-1961)

Kaç bin alkış, gözyaşı ucu
Sarmaş dolaş arkadaşlık papucu
Aynaların bu kaçıncı öpüşü
Bu gece mi bu yağmurun yağışı?
Bir oyuncu geçiyor iki büklüm, sus
Yaşadığı günlerin doruklarından.
Kala kala bir yağmur gözlerinde kalan,
Aynalarca uykusuz.[1]

Sene 1935. Edirne'den, okuldan durmadan Muhsin Ertuğ-rul'a mektuplar yazıyor, fotoğraflarımı gönderiyordum oyuncu olmak için. Henüz çocuk

denecek yaştaydım. O, nazik bir cevabında bana şu öğüdü veriyordu: “Oğlum önce okulu bitir, sonra gel beni gör.” Laf mıydı bu, o zamanlar benim için? Bir taşra çocuğuydum, dilim diyalekte kaçıyordu. Düzelir miydi? O, “Düzelir” diyordu cevaplarında.

Günlerden bir gün bir tiyatro afişi donatmıştı Edirne sokaklarını: “Raşit Rıza ve Arkadaşları”. Tutabilene aşk olsun, durur muyum hiç, soluğu kaldıkları otelde aldım. Yoklar, provadaymışlar.

O zamanlar Cumhuriyet Sineması diye bir sinema vardı, holünde prova yapıyorlardı. Soğuk bir gündü unutmam. *Othello* provasıydı. Ertesi gün de Tahsin Nahit’in *Rakibe*’sini provaya koymuşlardı. Bugün gibi hatırlarım. Daha ertesi günü de Alexandre Dumas’nın *Aktör Kean*’ini.[2] Kadroda Yaşar Özsoy, İbrahim Delideniz, Kemal Tözem, Avni Dilligil, Lebibe [Teker] Hanım, Nezahat [Tanyeli] Hanım, Seniye Perran Hanım ve şimdi hatırlayamadıklarım. Tiyatronun jönü Avni [Dilligil] Bey’di. Onu yakın bulmuştum kendime. Aldı beni Raşit Rıza Bey’e götürdü. Yakışıklı bir adamdı Raşit Bey. Sağ eli sağ kaşında, yolacakmış gibi oynuyor da oynuyor, gözlerini gözlerime dikmiş, sanki kendi kendine mırıldanıyordu: “Oğlum, önce okulu bitir, sonra gel beni gör.”

Söz birliği mi etmişlerdi Muhsin Ertuğrul’la? O zaman anladım: Bu işi alaylılıktan kurtarmak, haysiyetli bir sanat yapmak, bir kültür işi yapmak ödevleriydi sanki onların.

Raşit Rıza Bey o yıl beni tiyatrosuna almadı. Ama oyunlarını kulisten seyrettirdi. Böylesine büyük bir aktörü ilk defa seyrediyordum. Hem de kulisinden. Daha dünmüş gibi hatırlarım, gelini öpüp ayrılırken:

– Okulu bitir, çok oku, eğer aktör olmak istiyorsan Molièr’i tekrar tekrar oku. Ama sana aktör olma derim. Gerçek aktör olursan çok çekersin sonunda. Bu iş nankör bir iştir. Sen kuvvetli oldukça çekemezler seni. Bu sanat çekememezlik sanatıdır. Mesut olmak istersen sanatkâr olma, aktör olma. Tiyatroda saadet yoktur evladım. Ama olacağın varsa olacaksın, önüne de geçilmez. Üstüne taşlar da yığsalar, olacağın varsa olacaksın. Aktör, taşı çatlatıp çıkan ağaç gibidir.

Bu sözler o zamanlar bir kulağımdan girip öbüründen çıkmıştı.

Bir yaz günü o günlerin sevimli Taksim Bahçesi sahnesinde *O Gece*[3] piyesi prova ediliyordu. Raşit Rıza Bey gazetelere ilan vermiş, genç elemanlar arıyordu.

O Gece’nin provasında Şehir Tiyatrosu’ndan ayrılmış Hüseyin Kemal Gürmen, Şaziye Moral, Halide Pişkin, Hadi Hün, Zihni Rona, Yaşar Özsoy, Mehmet Karaca, Lebibe [Teker] Hanım, Seniye Perran Hanım. Bir elemeden sonra beni de aralarına aldılar. En gençleri bendim.

Raşit Rıza, devrinin en büyük aktörlerinden biriydi ve büyük bir sanatçı olarak öldü. Bir aktöre lüzumlu bütün hasletler vardı onda. Fizik yapı, ses rengi ve güzelliği. Her aktöre nasip olmayan sahne zenginliği, sahneyi dolduruşu.

“Kumarı içkisi olmasaydı dünyanın en büyük aktörleri arasına girerdi,” derler, sanki dünya aktörlerinin kumarı içkisi yokmuş gibi.

Ben Raşit Rıza ile o gençlik günlerimde altı ay turne yaptım. İlk tiyatro hocam odur. Altı ay Anadolu’yu karış karış, adım adım dolaştık. Hepsi keder, adım başı felaket, ıstırap ve sefalet. Gezginci tiyatrolarda her kadının bir erkeğe ihtiyacı vardır. Bu erkek bu kadına yolculuk boyunca paratoner vazifesini görür. Dışardan gelecek her olaya bu erkek göğüs gerer. Böylece kadın dışardan birine takılıp tiyatroyu bırakamaz. Bir kadının tiyatrodan biriyle yaşaması kampanyanın selameti için elzemdir. O günkü gezginci tiyatroların bir anlayışıydı bu. Yanlış doğru, böyleydi.

Raşit Rıza çok para kazandı, çok kaybetti. Güzel günler yaşadı, çok sıkıntı çekti, gördüm.

Bir gün gözleri dolu dolu ağladığını gördüm: Ankara’daydık. Zamanın dahiliye vekili Şükrü Kaya, Raşit Bey’in en yakın arkadaşlarındandı. Raşit Rıza bu kanalla Ankara Şehir Tiyatrosu’nu kurmak üzereydi. Yeni Sinema’da perde açılmasına bir saat vardı. Seyirci salonu tıklım tıklım doldurmuştu. Raşit Rıza’ya bir haber geldi: “Aktörlerin kaçtılar.” Raşit Bey vurulmuşa dönmüştü, arkadan vurulmuşa. Kaçanlar: Halide Pişkin, Hadi Hün, Yaşar Özsoy, Mehmet Karaca, Zihni Rona vb. Kalanlar: Hüseyin Kemal, Şaziye Moral ve ben. Oyna oynayabilirsen.

Raşit Rıza o gece gözleri dolu dolu perde önüne çıktı: “Muhterem seyircilerim,” dedi, “lütfen gişeden paralarınızı alınız, bu gece perdemizi açamıyoruz, arkadaşlarım beni yalnız bıraktılar, hiç habersiz kaçtılar, bizi affediniz, beni affediniz.”

Tıkanacaktı nerdeyse ağlamaktan. Sonra perde arkasında bir iki dolaştı. Makyaj masasına çöktü. Uzun zaman konuşmadı, konuşamadı. Sağ kaşını sağ eline aldı, aynaya baktı:

– Ya koca Raşit, işte yalnızsın, sür bakalım Shakespeare'in tarlalarını, dedi. Gözlerini sildi.

1890'da doğmuş, 1941'de öldü.

Akşam, 16.7.1968, s. 5

[1] "Son Yalnız" şiirinin sondan ikinci dizesinin son sözcüğü *Irgatın Türküsü*'nde "biriken" biçimindedir (s. 151).

[2] Alexandre Dumas-Fils'in oyunu *Aktör Kean*, İBŞT'de ilk kez –1925-1926 sezonunda– Şahinyan'ın çevirisiyle sahnelendi.

[3] Lajos Zilahy'ın oyunu *O Gece*, İBŞT'de ilk kez –1933-1934 sezonunda– M. Feridun'un çevirisiyle sahnelendi.

İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan, yeni bir tiyatro kurmak üzere ayrılan Raşit Rıza ve arkadaşları, 1934.

Raşit Rıza Samako

Çizgi Kozma Togo

VÂLÂ NURETTİN ve
ERCÜMENT EKREM TALU

Vâlâ Nurettin Vâ-Nû
(1901-1967)
Çizgi Kozma Togo

Ercüment Ekrem Talu (1886-1956)
Çizgi Kozma Togo

İnsan yüreği bu, hatır gönül kırmak istemiyor. Tüm boğuntular, yorulmalar arasında, unutulmuş, benim tanıdığım ölüler var mı diye

düşünmekten ve yazmaktan kendimi alamıyorum: Vâlâ Nurettin geldi aklıma birden. *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* [1965] ilişti kitaplıkta gözüme. Evet, bu dünyadan kocaman bir adam geçti. Nâzım Hikmet'in Bursa Hapishanesi'nden bana gönderdiği o ufacık pusula geçti aklımdan. "Şiirlerini seviyorum tebrik ederim. O kısa şiirlerini yazmaya devam et, gözlerini öperim" diyordu.

Vâlâ Nurettin'le gazete sütunlarında çalışmıştık ilk. Yeni şiire karşıydı o günler. Yazıp duruyordu, atıp tutuyordu. Yeni-eski savaşında yenilere cephe almıştı. Nâzım'dan bu yana kimseyi tutmuyor, veriştiriyor da veriştiriyordu. Öyle ki "Saz kalemle modern şiir yazan şair" diye yüklenmişti bana, *Akşam* gazetesindeki yerinden. Ben de ona *Tan*'da cevap vermiştim. Bu tartışmamız bir süre sürmüştü.

Kara listeler yayımlıyorduk o sıralar şiir üstüne, *Uyanış*[1] ve *S.E.S.* dergilerinde. Edebiyat dünyamız ikiye ayrılmıştı: "Eskiler" ve "Yeniler". "Yeniler" kazandı sonunda mücadeleyi, kendini kabul ettirdi, sanatımızı bugüne getirdi: Romanda, hikâyede, şiirde, resimde, heykelde, seramikte.

Vâ-Nû ile çatışmamız, tartışmamız Adalet Cimcoz'un evinde tanıştığımız güne kadar sürdü. Her hafta tertiplenen bu içkili toplantılarda eşi Müzehher Hanım'la beraberdi. Müzehher Hanım yeniyi ve benim şiirleri tutuyordu. Birini de ezbere okumuştu şiirlerimin:

Her yerde aynı hava, aynı koku, aynı dert
Korkuyorum.
Sen de kaçma bu şehirden
Yalnız bırakma beni
Gökler bile değişiyor lahzada,
Ardımdan geliyor bak
Güneşiyle bulutuyla gökyüzü
Bütün şehir, bütün deniz, yeryüzü.
Sen de kaçma bu şehirden
Yalnız bırakma beni,
Ben fakir bir sahilin
Kahır yüklü çocuğu,
Korkuyorum.[2]

Vâlâ Nurettin etkilenmişti. Belki Müzehher Hanım'ın etkisiydi bu, belki de "Korkuyorum" şiirimin. Sonra gittik geldik evlerine, ahbap olduk. Şiirlerimi okumaya, dinlemeye başladı. "Yeni şiir var mı?" diye sorardı her karşılaşmamızda.

Sonra aralıklar, uzaklıklar girdi araya. Benim çöküntülerim, onun hastalıkları.

Yaratıcı değildi Vâlâ Nurettin. Sanatçı yapıcılığı yoktu, benim açımdan. İyi bir gazeteciydi herhalde. Yazdığı romanların ve piyeslerin kalacağını sanmıyorum. Hoşsohbetti, yumuşak adamdı. Tüm inkârlarına rağmen "yeni şiir"i kabullenmişti sonra. Ataç'a yakın savunucusu olmuştu, yeni şiirin ve yeni sanatın. O kadar ki, aynı sütunlarda kötülediği şairleri, aynı sütunlarda övmüş, göklere çıkarmıştı: Orhan Veli'leri, Oktay Rifat'ları, Melih Cevdet'leri, Rıfat Ilgaz'ları, A. Kadir'leri, Sabahattin Kudret'leri vb. (tevazuya lüzum yok) şiiri bugüne vardıran hepimizi.

Sabahattin Ali'nin ölümünden sonra hiç görmedim kendisini.

Müzehher Hanım romanlarını başka isimle yayımlardı. Gene yazıyor mu acaba?

Büyük mizah yazarı, fıkracı, hikâyeci ve edebiyat hocam Ercüment Ekrem Talu. Bu toplumun acılarını, yaralarını deşmiş, canlı tipler yaratmış bir güzel adam. Yeni zenginlerin, mirasyedilerin sahteliklerini, mert mahalle külhanbeylerini, harp vurguncularının, azınlıkların gülünçlüklerini açık seçik ortaya dökmüş, kişiliği olan yazar, kişiliği olan hoca. Derse girişlerinde, geçmiş acı günlere dair hatıralar anlatırdı önce. İşgal yıllarına dair, Atatürk'e dair, yazar dostlarına dair. Ağzımız açık dinlerdik. Gözlerimiz doluncaya kadar anlatırdı. Bütün sınıf ağlamaya başlar başlamaz da gülünçlü bir hikâyeye geçerdi. Gülmekten kırılırdık hikâyesini bitirdiğinde. Edebiyat derslerini o alışılmış, klişeleşmiş havadan çıkarır, yepyeni bir türe sokardı. Onun Meşhedi'si[3] Nasreddin Hoca'ydı bir bakıma.

Hiçbir edebiyat imtihanına sokmamıştır beni, hocam olduğu süre. Mümeyizler kim olursa olsun imtihanlarda, "hors concours" derdi benim için. Aruzu, heceyi didik didik ettirmişti. Serbest şiirin de tadını, özelliklerini bilirdi. Fransız romancılarına düşkündü.

"Meşhedi" ile yaşar, *Gün Batarken*'i [1922] severdi. *Kopuk* [1922] en sevdiğim eserlerimden biri demişti bana. Toplumun haksızlıklarına,

kalleşliklerine, kancıklıklarına meydan okuyan *Kopuk*. Eski yazı ufak bir kitaptı hatırladığıma göre. Bugünkü filmcilerimiz, iyi bir rejisör eğilse üstüne, dört başı mamur bir film olur sanırım.

Rauf Yener adında bir müdürümüz vardı Cebeci Konserva-tuvarı'nda. İsmet İnönü'nün sınıf arkadaşıymış Mekteb-i Harbiye'de. Yarbaylıktan veya albaylıktan tekaüt olunca Konservatuvar Müdürlüğü'ne atanmış. İsmet İnönü başbakandı o zaman. Yarının sahne sanatçıları olacak gençlerin kız-erkek ilişkilerini aklı almıyordu bu asker müdürün. Ritmik jimnastik derslerinde kız erkek bir arada? Hem de mayolarla? Nasıl olurdu bu? Kızlar arkada yapsın, diyordu, bu dersi; erkekler önde. Kızları mayolu görmemeleri için. Oysa müzikli bir jimnastik dersiydi bu, bale gibi bir ders. Önü arkası olmazdı bu dersin; çeşit çeşit hareketleri, yana öne geriye gidiş gelişleri vardı. Sıçramalar, eğilmeler, bükülmeler. Müzikli bir dans dersi. İsveçli genç güzel bir kadındı, "ritmik jimnastik" hocamız. Sonra bu müdürümüze göre, tüm derslerde erkekler önde, kızlar arkada oturmalıydı. Aşna fişne olmaması için derslerde. Ama sahne dersleri vardı, karşılıklı sarılmalar, el ele diz dize, göz göze konuşmalar. Yarının tiyatrocuları, operacıları yetişecekti bu okuldan. İşte böyle bir müdürdü o günkü müdürümüz.

Ercüment Ekrem Talu çarptı bir gün müdürün kapısını, bastı istifayı: "Böyle konservatuvar olmaz, konservatuvarda böyle müdür olmaz!" diye.

Sonra, Degüstasyon akşamlarında, çoğu zaman, kızı Esin'le [Talu][4] caddeye bakan pencere kenarında otururdu. Ya da pasaja. Tokatlıyan Oteli'nde kalıyorlardı, devamlı. Hastaydı artık, yorgundu, hüzünlüydü. Bir iki kadehten fazlasını yasak etmişti doktorlar. Bu bir iki kadehi de uzun aralıklarla, zamanı öldürerek yudumluyordu. Mizah edebiyatımızın en büyüklerinden biri gülen gözlerle bakamıyordu artık dünyaya.

Bir akşamüstü onu Çiçek Pasajı'nda Lüks Birahanesi önünde, bir masada tek başına otururken gördüm. Herkes yağmurdan kaçışıyor, içiciler birahane içlerine öbekleniyordu. Sevinmişti beni görünce.

– Yalnız mısınız hocam? dedim.

– Esin bir işim için Ankara'ya gitti. Otur otur, bir tek kadehe indirdi doktorlar içkimi. Son günlerimi dolduruyorum artık evladım, dedi.

Öleceğini biliyordu. Hem de yakın günlerde öleceğini. Umutlarını yitirmişti. Pek göstermek istemiyordu ama, insanlara küsmüştü. Dünyadan

elini ayağını çekmek istiyordu bir an önce. Eğilmeden, boyun eğmeden insanoğluna.

– İçkisiz de tadı yok bu dünyanın, çekilmez! Getir bakalım bir duble daha! demişti.

Güzel Çiçek Pasajı'nda, açıkta, bir o vardı, bir de ben.

Yağan yağmura dalmıştık.

Akşam, 17.7.1968, s. 5

[1] Ahmet İhsan'ın kurduğu ve yönettiği dergi *Servet-i Fünun*, Cumhuriyet döneminde *Servetifünun-Uyanış* (1940'lar) olarak yayınına devam etti.

[2] Cahit Irgat, "Korkuyorum", *Irgatın Türküsü - Bütün Şiirleri*, s. 23.

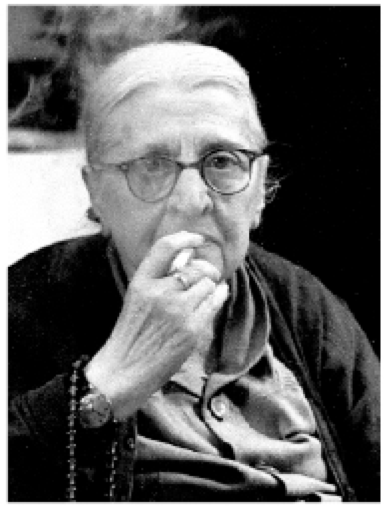
[3] Ercüment Ekrem Talu'nun, mizah yazarı olarak ünlenmesinde "Meşhedi" tiplemesinin de önemli bir yeri vardır. "Meşhedi" etrafındaki anlatılarından bazıları şunlardır: *Meşhedi ile Devriâlem* (1927), ("Çimdik" imzasıyla) *Meşhedi Ankara'da* (1933), *Meşhedi Aslan Peşinde* (1934), *Meşhedi'nin Hikâyeleri* (1947).

[4] Esin Talu Çelikkan (1931-1998): Ercüment Ekrem Talu'nun kızı, gazeteci, şarkı sözü yazarı, çevirmen.

PEYAMİ SAFA VE HER "ÇINAR" GÖRÜŞTE HATIRLADIĞIM HALİDE EDİP ADIVAR

Peyami Safa (1899-1961)

Halide Edip Adıvar (1884-1964)

Hani büyük adamların ölürken söyledikleri son sözleri hatırlanır hep, “Aman ne büyük söz” diye.

Ahmet Haşim helaya gitmek için doğrulurken, on beş günlük karısı, terliklerini ayaklarına geçirmeye çalışıyormuş; yerlere çıplak ayakla basmasın diye Ahmet Haşim. Kadın terliklerle uğraşırken Ahmet Haşim zor durumda, “Aman,” demiş, “aman hanım, bırak şu terlikleri!” ve yatağına yıkılmış! Son sözü bu Ahmet Haşim’in.

Kendisini tanıyamadığım, yakınlarından duyduğum bu büyük şairin bu son sözü nasıl hatırımdaysa, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* [1930] yazarı Peyami Safa bütün çizgileriyle gözlerimin önünde şimdi. Sirkeci’de, İstanbul Lokantası’nda, Elif Naci olmasaydı yanında, dövmek, suratına tükürmek gelmişti içimden. Ortalığı Elif Naci yatıştırmıştı o gece. Nedeni açıktı: *Tasvir* gazetesinde durup dinlenmeden gençliği, genç sanatçıları jurnal eder dururdu bu korkak, bu dönek yazar. Âdeta tefrikaya bindirmişti rastgele pislik atmak için yazdığı iğrenç yazıları. Beni de ele almıştı o günlerde. Islak bir fare kadar çirkin olan bu adamın tam tersi, iyi bir adam vardı aynı kuşaktan. İyi bir hikâyeci, romancı, dünyaya pırıl pırıl bir açıdan bakan müspet adam. Sadri Ertem’di bu. Reşat Nuri gibi ağzından hiç eksilmeyen sigarasıyla herkese yardım için “kardeşim, kardeşim” diye çırpınan bir sanatçı mebus. Genç şairler, genç hikâyeciler çevresindeydi hep mebuslukları arasında.

Hikâye, roman, etüt, seyahat notları türünde yirmiyi aşkın eser vermiştir. *Düşkünler* [1935], *Çıkırıklar Durunca* [1931], *Yol Arkadaşları* [1945], *Silindir Şapka Giyen Köylü* [1933], *Bacayı İndir, Bacayı Kaldır* [1970] benim çok, çok sevdiklerimdir. Türk köylüsünü ilk anlatanlardan biridir edebiyatımızda. Şehiri de bilirdi, köyü de; şehirliyi de köylüyü de.

Sosyal açıdan modern anlamda hikâyeci ve romancıydı kendi çağında.

İstanbul'a gelişlerinde Nisuaz Kahvesi'ne [Pastanesi'ne] düşerdi; genç kuşak sanatçılarıyla beraber olabilmek için. Mevsim ılık veya yaz ise, Marmara Bahçesi'ne çıkılır, biralı sohbetler yapılırdı sanat edebiyat üzerine. Derginin biri battı veya kapatıldı mı, hemen bir yenisi çıkardı. Arif Dino, Muzaffer Şerif [Başoğlu], Abidin Dino, ölmüş, kalmış şairler, Sadri Ertem'le olurduk akşamları.

Kardeşi İhsan Ertem'in 1945'te Sadri Ertem'in ölümü üzerine yazdığı bir yazıdan parçalar alırsam, daha iyi tanırız onu:

"Üsküdar Sultanisi'ne devam ederken tatillerde *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde çalışırdı. Gazetecilik hevesi o kadar büyüktü ki daha on dört yaşındayken bu mesleğe derin bir iptila ile atıldı. Üniversiteye devam ederken de *Tanin* gazetesinde çalışıyor, musahihlik, muhabirlik yapıyordu.

"O ömrünü hiçbir zaman boş yere harcamamıştır.

"Eflâtun'un 'tetkik ve tetebbu'ya tahsis edilmeyen hayat yaşanmaya değmez' dediği gibi o da tam bir insan olabilmek için durmadan çalıştı. Mebus olduktan sonra daha fazla çalıştı. Mütemadiyen okur ve yazardı. Zaten otuz senelik durmadan bir çalışma hayatında belki çok müsait şekillerde elde edebileceği maddi servet, yalnız edebi ve ilmi eserlerle dolu olan kütüphanesi idi. Geceleri saat ikiye, üçe kadar çalışırdı. Okur ve yazarken daima sigara içerdi. Kalemi elindeyken o hain hastalığın ilk krizini geçirdi. Fakat yine makalesini tamamlayıp yazılarını postayla gönderdi. İki saat sonra genç ve faal hayatını terk ettiği yatağa bir daha kalkmamak üzere yatırıldı.

"Ne kadar gürültü ve kalabalık olursa olsun o çalışmalarına devam edebilirdi. Etrafıyla değil, dimağıyla meşguldü. Evde daima nazik ve uysaldı. Kimseyi kırmazdı, merhametli ve cömertti.

"Sadri'nin arkadaşlarına da dostluğu çok kuvvetliydi. Ta çocukluğundan başlayan arkadaşlığını ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.

“İstiklâl Mücadelesi’ne iştirak ederken bir arkadaşına yazdığı mektupta genç ve ateşli ruhunun nurlu feyizlerini aşılamak istediği bir kız talebesini işaret ederek yazdığı şu iki satır onun dostlarına ne kadar bağlı olduğunu gösterir: ‘Ona söyle içimdeki nihayetsiz âlemlerin yıldızlarını birbirine bağlayan ruhlar var. Dostlarım ve o da içimde yaşıyor.’”

Çınarların en büyüğünü Bursa’da, Uludağ’a çıkarken bir köycükte görmüştüm. Beş asırlık bir çınar ağacı. Bir dalı bir tarlayı kaplar da aşar. Ne zaman bir çınar görsem Halide Edip Adıvar’ı hatırlarım. Bir dalı edebiyatta, bir dalı üniversitede, bir dalı ta eski ve Milli Mücadele’ye dayanan bir kadın.

Bu büyük kadının sanat ve edebi yönünü, yetiştirdiği talebelerine, asistanlarına, doçentlerine, profesörlere bırakmak gerek. Seveni vardı, sevmeyeni vardı, yakından bilirim: İnsan yönü başka, hoca yönü başka, edebi yönü başkaydı onlarca. Asıl söz sahipleri elbette onlardır. Ben sadece ve kısaca bir iki anımı anmakla yetineceğim.

Adnan Adıvar, Muhsin Ertuğrul’u sevmezdi. Halide Edip Adıvar da tam tersi; Muhsin Ertuğrul’u çok severdi. Muhsin Ertuğrul, Adnan Bey’i sever miydi bilmiyorum ama, Halide Edip’i severdi. Ben Muhsin Bey’i de, Halide Hanım’ı da, Adnan Bey’i de severdim. Adnan Adıvar gürül gürül akmış, durulmuş, pırıl pırıl gerçekçi bir adamdı. Değeri değer bilen, değerlere yer verilmesini isteyen, durmuş oturmuş bir adam.

Benim bir uzun hikâyemi okuyordu Halide Hanım. Beğenirse Remzi’ye [Remzi Kitabevi Yayınları] verecekti.[1] Nitekim beğenmişti ve basılmıştı.

Beyazıt’ta Soğanağa Mahallesi’ndeki evlerindeydik. Konumuz tiyatroya geldi. Halide Hanım göklere çıkarıyordu tiyatromuzu ve Muhsin Bey’i. Bir ara Adnan Bey dayanamadı:

– Sus da bu işin kompetanı konuşsun!.. dedi. Bu kompetan da bendim. Söz Muhsin Bey’e dayanınca da:

– Yooo. İşte ben bu fikirde değilim; Muhsin, Türk Tiyatrosu diye bir şey yapmamıştır. Maalesef, bu böyle. Rusya’ya gitti, ne görmüşse aynen aldı getirdi. Almanya’ya gitti, ne gördüyse aldı getirdi. Fransa’ya gitti geldi, aynen öyle. Kopya! Hepsi kopya! Dekorların kenar çizgilerine kadar kopya! Aynen [Laaurence] Olivier’nin tahtındaki figürlerdi burada oynanan Kral Lear’in [2] (1605-1606) tahtındaki figürler.

Halide Hanım, Muhsin Bey’i savunuyordu:

– Sanat kopyayla başlar ama Adnan.
– O zaman da ben ona sanat diyemem Halide'ciğim.
Halide Edip durumu idare eder, zaten tatlı bir insan olan Adnan Bey'i hemen yumuşatırdı.
Kumrular gibi sevişmek denir hani. Ben o yaşta insanlarda yalnız onlarda gördüm bu muhabbeti. Şakalarıyla, nükteleriyle, karşılıklı saygılarıyla. Romanlardaki gibi değil. Filmlerdeki gibi değil, gerçek aşk, gerçek sevgi, gerçek mutluluktu o yaşta onlarınki.
Tüm sanatçılara açıktı kapıları, kucakları. *Sinekli Bakkal*'ı[3] (1936) biz çevirecektik on küsur yıl önce. Petegrini'yi ben oynayacaktım. Halide Edip şart koşmuştu bunu. Bütün rol tevziatını kendi yapmıştı. Sezer Sezen'i *Vurun Kahpeye*[4] (1926)filminde sevdiği halde bu filmde gözü tutmuyordu. "Olmaz, imtihan etmesi lazım onu, bu şart!.. Naci Duru'ya gidiyormuş sık sık (*Sinekli Bakkal*'ın prodüktörüydü). Bize de her gün gidip geliyor, kapımı aşındırıyor, yalvarıyor ama, olmaz! Kendisine de söyledim imtihan edeceğini. O gün bugün görünmedi. Bu rol için okumuş, oyun gücü kuvvetli bir kız lazım. Sesini, konuşmasını da sevmiyorum ben o kızın. Burnunda kemik mi var nedir!.." diyordu.
Bir de senaryoyu beğenmeyince müsade etmedi *Sinekli Bakkal*'ın film yapılmasına.
Ve kıçına giydiği pantolon eskiydi Mücap Ofluoğlu'nun; ona o günlerde 12,5 liraya elbise satmıştım Lâmbo'da. Yani, eskimi.
Demiştim ya! Kompleksler vardır, işte bu tip kompleksler de var. Örneğin: *Markopaşa* çıkıyordu ve mesul müdürdü Mücap.[5] Sonra korkular, şunlar bunlar, egolar insanların yerlerini gösterdi. Herkes de yerini buldu. En iyi arkadaşı Kemal Edige, birkaç gömlek iyi aktörken ondan, öldü.
İşte o sıralar bu kısır oyuncuyu da tavsiye etmiştim Halide Edip Hanım'a; sevmemiş, beğenmemişti. Buna benzer nedenlerle çevrilmemişti *Sinekli Bakkal*.
Sanat yönü, büyük insan sarraflığı, bir ağaç gibi dal budak salışı, yeteri kadar adam yetiştirişi, Milli Mücadele ve o korkunç enerji keşke her kula nasip olsa.
Adnan Adıvar'ın ölümünden sonra kolu kanadı kırıldı, neşesi kalmadı. Köşesine çekildi dünyadan. Dalgın, unutkan oldu. Her sözün "Doktor şöyle

der", "Doktor o zaman" diye başlardı.

"Adnan Bey"siz söz etmezdi.

Onu Soğanağa Mahallesi'ndeki evinde tek başına, yanan kütüklere bakarken görmüştüm en son.

Tek başına, ocak başında.

Akşam, 18.7.1968, s. 5

[1] Sözü edilen "roman", Remzi Kitabevi Yayınları'ndan *Geri Dönemezsin* (1948) adıyla basıldı.

[2] *Kral Lear*, Türkiye'de İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda ilk kez 1959'da sahnelendi.

[3] *Sinekli Bakka*l 1967'de, Mehmet Dinler tarafından filme alındı, Türkân Şoray ve Erol Günaydın başrollerini paylaştı.

[4] *Vurun Kahpeye*, ilk kez 1949'da Ömer Lütfi Akad tarafından filme alındı, başrolünü Sezer Sezin oynadı.

[5] Mücap Ofluoğlu, siyasi yergi dergisi *Markopaşa* ile olan ilişkisini anı kitabında anlatıyor (Bkz. *Bir Avuç Alkış*, 1985).

Peyami Safa

Çizgi Zahir Güvemli

Nâzım Hikmet'e göre Peyami Safa.

Çizgi Zahir Güvemli

KÜÇÜK KEMAL

Küçük Kemal (1901-1936)

Böylesine büyük bir aktörü, ne kırk beş eser seyrettiğim Paris’te gördüm, ne elli eser gördüğüm İngiltere’de. Sene 1935-1936. İlk tramvay sızlanarak geldi geçti Tepebaşı’ndan. Arpa boyu zaman vardı şehrin uyanmasına. Soğuk inat ediyordu, yağmur aklına estikçe serpiştiriyordu. Bir sabahçı kahvesindeydim ki, elbisemden birini satmıştım, pardösümü de. Sultanahmet’teki evimizden Tepebaşı’na git-gelden yorulmuştum. Oyuncu olacağım için evden de kovulmuştum.

– Vazgeç çocuğum, bir zamanlar ben de senin gibiydim, bunca yıl sonra elime ayda üç yüz lira geçiyor. Bu durum bundan sonra da hep böyle sürüp gidecek. Ben de bu iş için yaratılmışım. Ama iş senin umduğun kadar kolay değil. Gün gelecek, güzel yaşamaya, rahata hasret çekeceksin, pişman olacaksın, iş işten geçince dönemeyeceksin, yaş ilerlemiş çamura batmışsındır. Artistlik bu memlekette çingene hayatı bile yaşatmıyor. Tiyatro denen yerde kimse kimseyi muhabbetle sevmez. Sahne tozunu yutmaya gör bir daha vazgeçemezsin. Verem olursun ölürsün, vazgeçemezsin.

Veremdi, otuz dört yaşındaydı, otuz dört yaşında öldü. Kırk figürandık Şehir Tiyatrosu'nda *Karamazov Kardeşler*'de.[1] "Yeter yeter!" diyen bir papaz rolü baştaydı. Muhsin Ertuğrul kırkımıza da teker teker söyletti bu "yeter yeter"i. Bana verildi.

"Kim bu çocuk?" demiş Küçük Kemal, ben bu "yeter yeter"i söylerken. "Bu çocukta iş var," demiş.

Bir ikindiüstü Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun bahçesinde yağmur çiseliyordu. Şimdi yıkılmış, eski Asrî Sinema o yıllar Komedi ve Çocuk Tiyatrosu idi.

Sabahları tarihi matineler Dram'da, öğleden sonraları Çocuk Tiyatrosu[2] (haftada üç defa) burada oynanırdı. Muhsin Ertuğrul'un kurduğu ilk Çocuk Tiyatrosu'nu Kemal Küçük yönetiyordu. Yazarı da, rejisörü de oydu o zaman. *Tiyatro Dersi*, İstanbul çocuklarının seyrettiği ilk çocuk oyunudur. Kimler oynamazdı o günün Çocuk Tiyatrosu'nda, Neyire Ertuğrul'lar, Behzat'lar, Sait'ler, Talât'lar, Nevin'ler, Sami'ler ve biz yeniler.

Soyadının "Küçük"lüğü ne tevazusundandır, ne de boyunun küçüklüğünden. Tiyatroda iki "Kemal" oluşundan: Hüseyin Kemal, Küçük Kemal.

Dili, hafif tatlımsı Girit şivesine çalardı. Sanırım oralıymışlar. İncecikti ufak tefekti, zarif oya gibi bir yüzü vardı. Çok hassastı, çok sinirliydi. Gözü tiyatrodan başka bir şey görmez, tiyatrodan başka bir şey düşünmezdi. Dekorda, aksesuvarda ufak bir noksan görsün, ufacık vücuduyla tekmeyi indirirdi. Sahnede en küçük bir ihmali, en küçük bir hatayı, yanlışlığı, hele laubaliliği hiç affetmezdi Küçük Kemal. Hayatını tiyatroya adamıştı.

Sahneye adımını atar atmaz o, bütün salon, bütün seyirci nefes alamaz hale gelir, büyülenir, donar kalırdı. Onun oyununda en küçük rol, büyür büyür genişledikçe genişler, devleşir, renkleşir şekillenir eser bitip de son perde kapanınca, onunla kimler oynarsa oynasın, sanki hemen unutulur, hafızalarda yalnız o kalırdı, haftalarca, aylarca, senelerce.

Aradan tam otuz iki yıl geçtiği halde onun *Hamlet*'teki "Me-zarcı"sını[3] (*Ölçüye Ölçü'*deki "Cellâd"ını,[4] *Suç ve Ceza*'daki "Yalnız Adam"ını[5]) ben hâlâ hatırlarım. Küçük Kemal ağabeyim yüreğimi, gözlerimi doldururken onun yerine koyacak bir aktör bulamıyorum. O çapta bir oyuncunun geleceğine de inanamıyorum.

1902’de doğmuş, 1936’da öldü.

Gencecik, otuz dört yaşındayken.

Muhsin Ertuğrul’un toz kondurmadığı tek insan, üzülmesini istemediği tek insandı o.

O birazcık üzülmeye görsün, çok asabi, çok sinirli olurdu Muhsin Bey.

Aylarca darılırdı onu kırana.

Sıhhatini düşündüğünden, değerini bildiğinden.

Onun gibisi gelmeyeceğinden.

Aktör gidiyor, dekorlar kalıyor.

Akşam, 19.7.1968, s. 5

[1] Dostoyevski’nin oyunu *Karamazov Kardeşler*, Reşat Nuri Güntekin’in çevirisiyle İBŞT’de ilk kez 1935-1936 sezonunda sahnelendi.

[2] Cahit Irgat’ın, “çocuk tiyatrosu” diye tanımladığı aslında, “çocuk oyunları”dır. İBŞT’nin bu alandaki ilk çalışması *Çocuklara İlk Tiyatro Dersi*’dir (1935-1936 sezonu). Çocuk tiyatrosu için Küçük Kemal, ilk sezon için ikinci bir oyun olan *Gülmeyen Çocuk*’u da yazar (1947-1948 sezonu). Küçük’ün adına bir daha İBŞT çocuk oyunlarında rastlanmaz.

Ayrıca şu da belirtilebilir, *Şehir Tiyatrosu - Tiyatromuz 70 Yaşında - Şehir Tiyatroları 70. Yıl Özel Sayısı*’nda verilen (1985, s. 440) çizelgelerde Küçük Kemal –Irgat’ın anımsadığının tersine– “yönetmen” olarak anılmıyor. Sanatçının, çocuk oyunu yazarı olarak adı geçen listelerde “yönetmen” haneleri boş bırakılmıştır; belli ki, “yönetmen” kaydına rastlanamamış. Bu nedenle de Cahit Irgat’ın tanıklığı, yeni çalışmalarda Kemal Küçük’ün –çocuk oyunları için– yönetmenlik de yaptığı kaydedilebilir. Çocuk tiyatrosu yazarlığında da Kemal Küçük, –Irgat’ın anımsadığının tersine– tek değil. Örneğin, –yukarıda anılan kaynak kitapta– 1936-1937 sezonunda Afif Obay, Halit Fahri Ozansoy; 1937-1938’de Mümtaz Zeki Taşkın oyun yazarı olarak kaydediliyor.

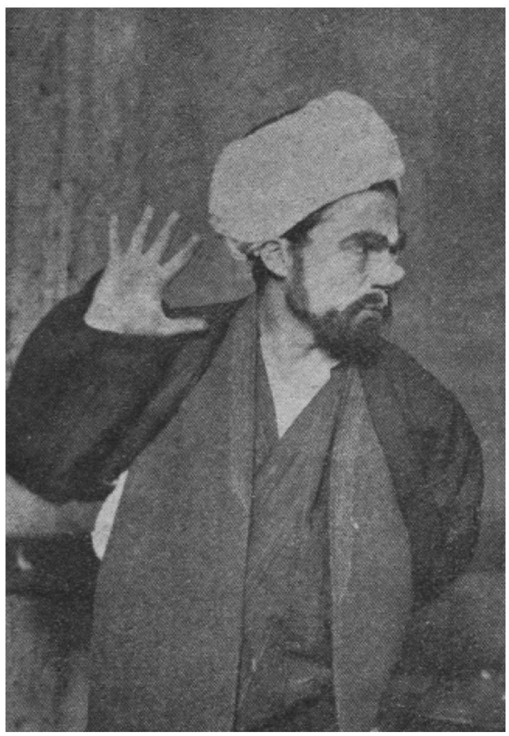
[3] W. Shakespeare’in *Hamlet*’i, İBŞT’de ilk kez Muhsin Ertuğrul’un çivirisiyle 1927-1928 sezonunda oynandı. Irgat, bu sahnelemeyi görmüş olamaz. İBŞT’de aynı yapıt ikinci kez, İstanbul Üniversitesi Semineri’nin çevrisini Muhsin Ertuğrul, 1941-1942 sezonunda sahnelendi. Kemal Küçük, 1936’da öldüğüne göre *Hamlet*’i, bir başka tiyatro topluluğuyla çalışmış olmalı.

[4] W. Shakespeare’in *Ölçüye Ölçü*’sü, İ. Galip Arcan’ın çevrisiyle İBŞT’de 1935-1936 sezonunda sahnelendi.

[5] Dostoyevski’nin *Cürüm ve Ceza*’sı, Reşat Nuri Güntekin’ın çevirisiyle İBŞT’de 1934-1935 sezonunda sahnelendi.

İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun tanınmış oyuncularından bir grup (soldan sağa): ?, Küçük Kemal, ?, ?, Emin Belig, ?, Behzad Butak, Vasfi Rıza Zobu ve Bedia Muvahhit.

Küçük Kemal

Küçük Kemal

Çizgi Agop Arad

TÜRK TİYATROSUNUN EN BÜYÜK KADINI, NEYYİRE NEYİR

Neyyire Neyir (1903-1943)

Ve bir gün Çapek'de gördüm
Kardeşlerin mevzi değiştirdiğini
Bir aktörün astığını kendini
Gorki'de...[1]

Gorki'den Shakespeare'e dek tüm oynadıklarını en güzele, doruğa doğru vardırmış eli öpülecek tek aktrisimiz. Hiçbir kadın oyuncumuz onun vardığı çizgiye erişemedi daha. Elbette nedeni var bu işin: Darülmalûmat [Öğretmen Okulu] mezunuydu, formasyonu vardı, dil bilirdi, piyano çalardı, inançları vardı. Türk tiyatrosunun, tümümüzün hocası Muhsin Ertuğrul onun kocası, öyle sanıyorum ki en büyük hocasıydı da.

Yaratıcıydı. Her türlü rolü kendine çekerek değil, kendini vererek oynardı. Her role, her insana doğru. 15.11.1968 perşembe günü yolum Tepebaşı Tiyatrosu'na düştü. Ne görsem orada? Neyyire Neyir'in fotoğrafının fuayede olmayışını. Yoktu ölenler arasında. İhmalmiş, unutulmuşmuş. Bir büyük kadın bu unutulan. Türk tiyatrosunun en büyük kadını bu unutulan.

Shakespeare'deki tüm rolleri en doruğa vardırmış Neyyire Neyir, bu gerçek büyük aktris, nedense sevmezdi beni. İnsan sahne tozunu bir yutmaya görsün; artık hapı yutmuşsundur, bir daha oradan ayrılamazsın, artık geri dönemezsin. Yıllar boyunca aynı sahnede aynı çileyi doldurmuş,

aynı sahnede çürümüş çürütülmüş, ölümüne dek aynı sahnede kan tüküren, çile dolduran aktörlerin arasına katıldım.

Yalnız bayram sabahları gülen şehrin havasında her zaman insanların şikâyeti vardır. Bu şehrin havasında benim de şikâyetlerim vardı. Başım İstanbul gibi uğulduyordu. Kapıcının karanlık odasından provaya yetişmek için çıktığım zaman güneş gözlerimle alay ediyordu. Prova saat 10'da başlıyordu. Aktörler daha gelememişlerdi. Bizim ihtiyar Rum kahveci İstelyo bu yoklukta bana büyük bardakla veresiye çay veriyordu. Bu sahnede öyle bir tek cümle değil, tek bir kelime bile zor elde edilirdi. Biz yeniler kırk kişiydik, kırkımız da birbirimizi tanımıyorduk. Ve ... sahipsiz kalacak bir tek kelimeyi, sahiplerinin eliyle atılacak bir tek lokmayı kapmak için bekleyen kırk kobay gibiydik. *Karamazov Kardeşler*'deki ikiz iki kelimenin, "yeter yeter"in provasını yapmadan önce veresiye içtiğim çay bana günümü sevdirdi.

Demir kapıdan sahneye girdiğim zaman bir kadın fısıltısı duymuştum:

– İskelet geldi, tiyatromuzun iskeleti.

O kadına, o aktrise hiç nefret duymadım. Kendime, kendi halime acıdım.

Kapıcının apartman aydınlığına bakan gün görmez odacığında yatıyordum. Apartman kapıcısı bu küf kokan sürülerle kara böceklerin dolaştığı hela kokulu odada bana bir yatak vermişti. Buna karşılık benden ayda dört lira alıyordu. Veresiye veren Agop ustanın lokantasında günde bir öğün yemek yiyordum. Bu bir öğünlük yemek de bir çeyrek ekmekle bir tabak yemeği zor aşıyordu. Agop usta üç tencereden fazla kaynatmayan fakir bir lokantacıydı. Onun dükkânı, koltuklarında ekmekleriyle gelen işçilerin yedikleriyle dönerdi. Her pazar günü aç kalıyordum, çünkü Agop usta pazarları dükkânı açmaz, tencere kaynatmazdı.

Matine-suare olduğu günler, yani pazar günleri aktörler tiyatroya en nefis, en kokulu yemekleriyle gelirler, salatasından tatlısına kadar birbirlerine ikram ederlerdi. Biraz görmemişçesine, birbirleriyle yarışırcasına.

Yemekten sonra hemen kalkıp gitseler, onlardan iyi şeyler artıyordu. Ama bugün nedense hiçbir şey artmamıştı onlardan. Bana "İskelet" diyen aktrisin önünde biraz ekmek kalmıştı, onu da kapıcının kedisi Tekir'e verdiler. Artık ne olursa olsun, açlığımı istismar ederek para isteyecektim. Kimden! Kimden olursa olsun. Aklıma ilk gelen rejisör oldu. Mademki kırk kişi arasından "yeter yeter"i bana söyletmişti, beni de koruyacak, tutacak

demekti. Bir mektup yazdım, antetli bir zarfla; para geldi. Bunu gönderen Muhsin Hoca'ydı.

Tiyatroda açların karnını doyurmak, tokların burnunu kırmak âdetmiş. Bunu zamanla öğrendim.

Zaten tüm figüranlar, yeniler yarı aç, yarı tok yaşardı o zamanlar. Bir salon vardı tiyatroda, piyanolu bir salon. Ancak birinci ve ikinci sınıf oyuncular girebilirdi oraya. Bizi kapısının önünden bile geçirmezlerdi. Hemen her gün uzun zaman piyano çalışırdı, Neyyire Hanım orada. Sanırım kötü piyano çalardı, çok sert basardı tuşlara. Yere de sert basardı yürürken. Sert mizaçlı bir kadındı, hırçındı, ama kişiliği olan bir sanatçıydı. Kimi sevdiği, kimi sevmediği pek bilinmezdi. Beni sevmediği muhakkaktı. Piyano çalışıyordu gene bir gün, camlı kapıyı tıkırdattım girdim, çok şaştı böylesine girişime içeri. Öyle ya birinci ve ikinci sınıf oyunculardan başkaları giremezdi buraya:

– Neden? dedim, neden "İskelet" adını taktınız bana?.. Açlık ayıp mı? Az kazanmak ayıp mı?

Ona soru sormak kimin haddine! Piyanoyu kesti bir zaman. Muhsin Bey'in beni sevdiğini düşündü belki:

– Yanlış, dedi, ben böyle bir şey demedim.

– Ama duydum, dedim. Galip Arcan da duydu, dedim.

Sert baktı gözlerime, sert bastı tuşlara. Daha fazla konuşabilmek ne haddime.

Provalara en erken o gelirdi. Rolünü en çabuk o ezberlerdi. Bir gün beş dakika geç gelmişti provaya. Ayaklarının ucuna basa basa:

– Aman çocuklar, dedi, susun, geciktiğimi Muhsin duymasın, kızar ceza verir, beni azarlar.

Karısı bile böyle korkarsa "Muhsin otoritesi"nden, biz ne yapmalıydık?

Türk tiyatrosuna gelmiş bu en büyük kadın oyuncu 1904'te doğdu. 13.11.1943 cumartesi günü biri beş geçe Alman Hastanesi'nde öldü. Çok genç, otuz dokuz yaşında.

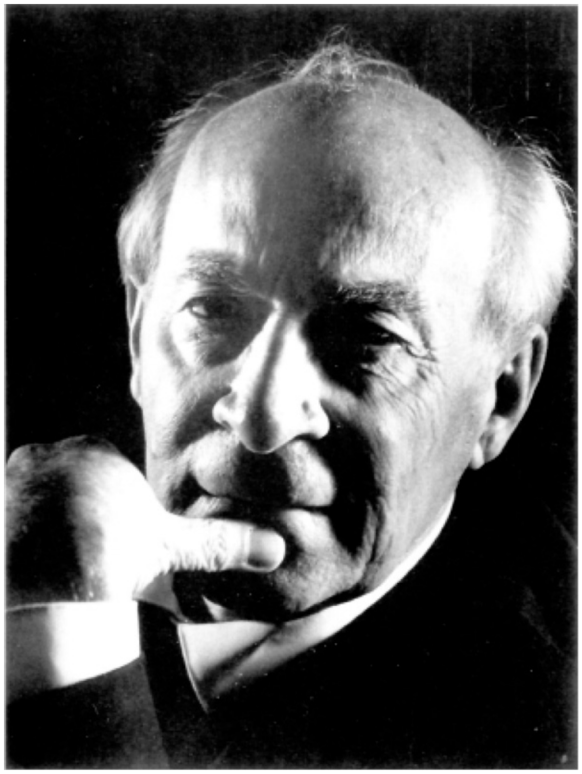
Akşam, 19.7.1968, s. 5

[1] Bu dizelere Cahit Irgat'ın şiir kitaplarında rastlanmıyor.

Neyyire Neyir

Çizgi Agop Arad

Muhsin Ertuğrul (1892-1979)

Fotoğraf Ara Güler

SEYİRCİ İÇİN NAŞİT DEMEK, GÜLMEK VE KAHKAHA DEMEKTİ

Naşit Özcan (1886-1938)

Çizgi Zahir Güvemli

Şehzadebaşı cıvıl cıvıldı çocukluğumuzda. Sinemalarıyla, tiyatrosuyla... Şehzadebaşı deyince Naşit, Naşit deyince Şehzadebaşı gelirdi akla. Adı üstünde, Millet Tiyatrosu'ydu Naşit'in tiyatrosunun adı. Caddeyi boydan boya kaplayan bez ilanda şu yazılıydı: "Halk Sanatkârı Naşit-Hakkı Ruşen'in iştirakiyle".

Hakkı Ruşen'i yıllarca sonra, şimdiki Acar, o zamanki Atlas Film Stüdyosu'nda kapıcılık, kahvecilik, madencilik ederken tanıdım. Yokluk içinde, sürünerek öldü. Yazık.

Bir sonbahar akşamıydı. Karınca yuvası gibi insanlar kaynaşıyordu. Şehzadebaşı Millet Tiyatrosu sonraki adıyla Turan Tiyatrosu merdivenlerinde itişip kakışanlar, fıstıkçılar, gazozcular, kâğıt helvacılar... Yirmi beş kuruştu galiba o zaman tiyatronun fiyatı. Ekmeğin okkası on kuruşa olduğu günler.

Aldım bileti, en ön tahta koltuklardan birine oturdum. Yüz paraya gazozumu içtim, simidimi yedim. Perde arkasında olan biten, bütün konuşulanlar duyuluyor oturduğum yerden.

Yığınların insanı, toplumun sanatçısı Naşit'ten önce, yani oyundan önce kantolar, düettolar, monologlar, varyete vardı tabii. Şamran Hanımlar, Akardeon Saadet, Kazaskalar, davay davay, vb.

Oyundan önceki bu numaralar büyük bir ciddiyet içinde yapılır, sonra bir perdelik dramlar oynanırdı. Sait Köknar'ın dramlarını, melodramlarını ilk burada görmüşüzdür.

Bütün bunlar olup bittikten sonra, büyük halk sanatçısı Naşit, iki perdelik, üç perdelik, dört perdelik komedilerini oynardı.

O gün Naşit, İbnürrefik Ahmet Nuri'nin (1874-1935) *Sekizinci*'sini* oynayacaktı. Perde ardından Naşit'in o bozuk,– Yok mu gelmedi mi daha bu hergele? Çifte kâğıdı fazla kaçırmıştır gene!..

Gelmeyen Hakkı Ruşen'di, jön oynuyordu, Yusuf'u *Sekizin-ci*'de...

Raşit Rıza Tiyatrosu'ndan ayrılıp Şehir Tiyatrosu'na gireceğim boşluğa rastlar bu.

Raşit Rıza'da *Sekizinci*'yi oynardı yanında çalıştığım sıralar. Bir rastlantıydı bu, orada Yusuf"u oynamıştım, rol ezberimdeydi. Kulise girdim, isterlerse bu rolü oynayabileceğimi söyledim. Denize düşen yılana sarılırca kabul edildim. Ama ne haddime onunla oynayabilmek? Hele o yaşta? O başka telden çalıyordu, ben başka telden. Ben piyesten konuşuyordum, o tuluattı. Seyirciyi almıştı avucunun içine, ne isterse onu veriyordu. Bir ara o hale geldik ki, bana ağzının içinden sufle etmeye başladı. O ne derse tekrarlıyordum, o da nüktesini savuruyordu. Sırılsıklam ter içinde bitirebildim oyunu. Ha yuhalandım, ha yuhalanacağım gibi geldi bana oyun sonuna kadar.

Eski İstanbul efendisiydi Naşit Bey. Beni oyundan sonra odasına çağırdı, teşekkür bile etti:

– Kaabiliyetlisin oğlum, ama sen bizim tarzımız değilsin. Mekteplisin belli, kitaptan, piyesten oynarsınız siz. Darülbedayi usulü. Oysa bizimki tuluat.

Elime kâğıt bir iki buçukluk sıkıştırdı. Epey paraydı o zaman.

– Gene gel ama oynamaya değil, kahve içmeye.

Kapıya kadar da uğurlamıştı beni.

O günden sonra hep uzaktan gördüm Naşit Bey'i, yanına varmaya pek cesaretim kalmamıştı.

Salâh Birsel bir yazısında Naşit'ten söz ederken şöyle der: "Sahneden salona laf atan oyuncular seyircinin gönlünü kazanmakta hiç gecikmezler, tuluatçıların, Naşit'in başarısı da burdadır; Naşit salondaki seyircilerin adlarını bile anardı. Hâzım ise sadece orkestrada çalanlarla yetinir ve kabak

kafalı bir kemancıyı göstererek yanındaki oyuncuya, ‘Bir bostana girdik galiba!’ derdi.”

Naşit’in oyununda, tuluatında, seyirciye söz atmalarında bayağılıklar, ucuzluklar, aşağılıklar bulanlar vardır. Oysa benim bildiğim Naşit’te ucuzluklar, aşağılıklar, bayağılıklar yoktu. Mademki bu bir tiyatro türüdür, zaten bu tür tiyatroda halka laf atmak bir gelenektir.

Hatırlarım: Talât Artemel askerliğini yapıyor, geceleri de Shakespeare’in *Yanlışlıklar Komedisi*’nde oynuyordu. Hâzım, Vasfi Rıza, Hüseyin Kemal, Talât paylaşmıştı rolleri. Bizim de rollerimiz vardı piyeste. Muhsin Ertuğrul koymuştu sahneye. Bir gece oyunu locadan seyreden Talât’ın generaline, Koca Hâzım sahneden öyle zarif espriler yapmış, öyle güzel laflar atmıştı ki, paşa dayanamamış, ertesi gün bir ay izin vermişti Talât’a. Shakespeare’in sahnesinden locaya atılan laflar kimseyi şaşırtmamış, yadırgatmamış; alkışlanmıştı.

Günlerden bir gün gene bir bez ilan gördüm Şehzadebaşı’n-da: “Othello Ertuğrul Sadi-Othello Naşit Bey ...” rolünde. Olur mu? Olmuş işte. Aldım biletimi, girdim tiyatroya. Ama bu defa en arkalarda oturdum.

Naşit Bey demek, gülmek, eğlenmek, kahkaha demekti seyirci için. Öyleyse neden kabullenmişti böyle bir rolü? Nasıl? Belki Ertuğrul Sadi girmişti kanına? Belki kendi özenmiş istemişti?.. Ama katıla katıla gülüyordu seyirci onun bu ciddi haline. Kabahat seyircinin değildi, Naşit Bey’indi. Öyle alıştırmıştı seyircisini. Naşit Bey çok kızmıştı bu duruma, birkaç adım attı seyirciye:

– Beyler! dedi, beyler, tuluat değil oynadığımız, ciddi eser bu! Şekispiyerden *Othello*! Nam-ı diğer *Arabın İntikamı*!.. Kıskanç *Arabın İntikamı*!.. Susun gülmeyin efendiler. Adaba davet ediyorum sizi!

Ve sonra oyuna devam etti.

Bir daha ciddi bir eser oynamamıştır herhalde, o günkü *Othello* rezaletinden sonra.

Fıstıkçı Rasim adında biri varmış, Naşit’in hayatına kan doğramış. Ömrü boyunca istismar etmiş onu, sırtından hanlar apartmanlar yapmış. Ama yanına kalmamış bu kötülük de onun; kötü can vermiş.

Bir bahçede jübilemsi bir şey yapmışlardı Naşit’e. Halide Pişkin idare ediyordu geceyi. Naşit sahnenin ortasına oturtulmuş teşhir ediliyordu. Ne

söylenenlerden bir şey anlayabiliyordu ne de sorulanlara cevap verebiliyordu. Felçliydi, hafızasını kaybetmişti.

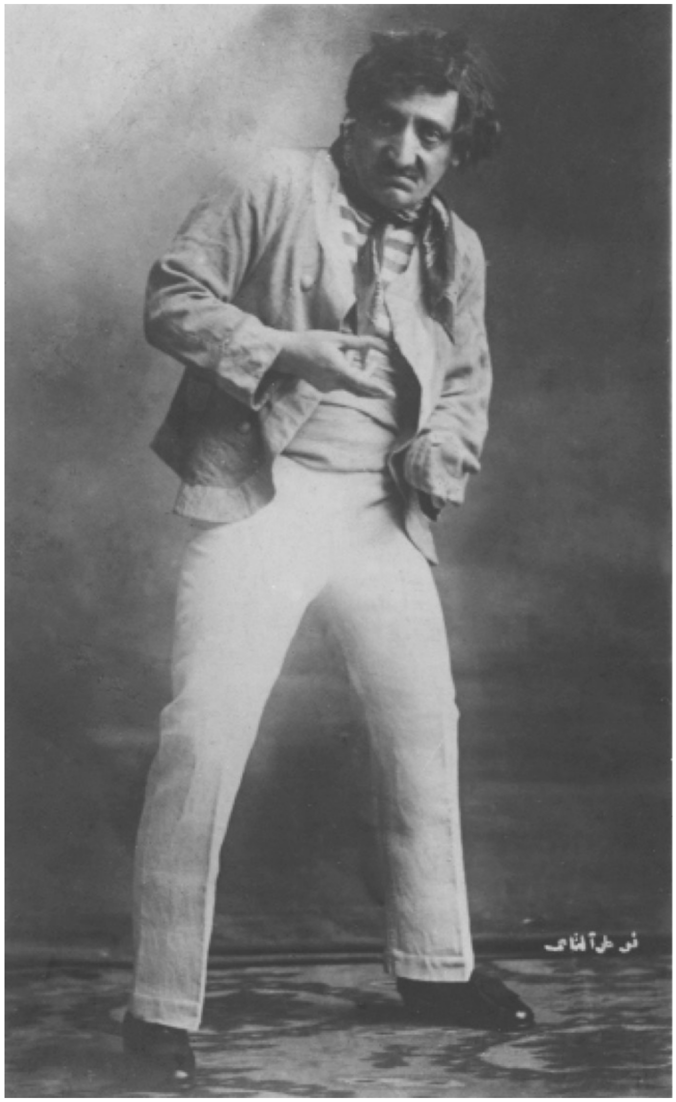
Kahkahalar kralına oradakiler sadece acımıştı o gece.

Akşam, 20.7.1968, s. 5

* İbnürrefik Ahmet Nuri, *Sekizinci* [Alfred Savoir 'in *La Huitieme femme de Barbe-Bleu* adlı yapıtından uyarlanmış], İkbâl Kütüphânesi, İst., 1923. Bkz. Mehmed Rebii Hatemi Bara (Haz.), *İbn-ür Refik Ahmet Nuri Sekizinci III*, Kültür Bakanlığı Yayın., 2623-3, Ankara, 2001, ss. 89-149.

Naşit Özcan

Naşit Özcan

SAİT KÖKNAR'IN TEK ARZUSU, ÇOCUĞUNUN KENDİSİ GİBİ CAHİL OLMAMASIYDI

Sait Köknar (1901-1944)

Çizgi Agop Arad

Burnunu yarı yarıya kaybetmiş adam acıyor kendine.

Sağırlığını bilmez gibi insanların, döküyor içini.

İçini boşaltıyor... İçini boşaltıyor...

Topraktan bir şey arar gibi bastonuna dayanarak duruyor ikide bir koca gövdesiyle. Sulanan gözler ara sıra, alınan soluk ara sıra:

– Lanet olsun sana sanat, beni bu hale koydun!

Köpekler gibi havlayarak havlayarak geçiyor taşıtlar. Kepenkler korkunç takırtılarla iniyor. Caddeler doluyor, tenhalaşıyor, doluyor. İnsanlar insanları sömürüyor tiyatroda da. Tüm acıların sentezi tiyatroda da. Bu koca vücut nasıl da sarsılıyor. Bir ağaç gibi devrilecek. O gene bastonuna dayanıyor yeni bir umutla. İri gövde kayboluyor sahne kapılarında.

Naşit'in tiyatrosunda eskiden, çok eskiden birer ikişer perdelik melodramlar oynardı. Birkaç kez görmüş alkışlamıştım. Birini hâlâ hatırlarım. *Bir Faciayı Aşk*'tı sanırım adı. Bir kıskançlık, bir ihanet yüzünden karısını kaşkoluyla boğar, cezasını çekmeye gitmeden önce uzun ve kocaman laflar eder, alkışlanırdı. Bir bakıma tiyatronun en kolay türü.

İyi oyuncu muydu, değil miydi tam diyemeyeceğim bugün o gün için.

Çocuk Tiyatrosu'nda ve *Beyaz Gömlekliler*'de[1] oynamıştık ilk.

Çocukla çocuk, büyükle büyük olurdu. Okumamış olmanın, alaydan yetişmenin, tuluattan gelmenin acısını duyardı. “Biz okumamış oyuncular,” derdi sık sık: “Biz alaydan yetişmeler, biz tuluattan gelmeler.”

“Kişileri temsil için taklit yapan oyuncu kötü oyuncudur, yaratıcı değildir.”

“Rol oyuncuyu değil, oyuncu rolü sürüklemelidir.”

“‘Oldum’ diyen oyuncu kuyruklu bir ahmaktır. ‘Oldum’ dediği yerden yuvarlanır.”

“Oyuncu halka kapılmamalı, halka kapılan oyuncu artık sanat için değil, alkış için sahneye girip çıkıyor demektir.”

Bu sözler Küçük Kemal’indir. Sait bu sözleri iyi bilirdi ve bu sözlere saygı duyardı. Uymaya çalışırdı bu sözlere. “Okumuş adamın hali başkadır, ben okuyamadım ah çocuklarım okusa!” derdi. En büyük isteğiydi bu.

“Yeni ne kitaplar var? Haydi gidip Ergun’a [Köknar][2] alalım. Ben bilmem sen seç,” derdi. Ergun’un bir gün oyuncu olacağı aklının köşesinden bile geçmezdi, Babıâli’ye, sahaflara giderdik sık sık. Varlık Yayınları’nı alırdık, hep Ergun’a zengin bir kitaplık bırakmak için.

Tuttururdu arada bir: “Ben çok yaşamam, uzun yaşamam. Ah şu oğlan iyi okusa, adam olsa adam. Vezir demedim, adam dedim, adam.”

Hamalbaşı’nda otururlardı. Aksesuvarist Hamdi Şarlıgil, suflör Fikri Çöze, aktör Yaşar Özsoy aynı mahallede, birbirine bakan karşılıklı iki apartmanda. Misafirliğe giderdik bazı geceler, bir iki kadeh atıp dertleşmek için. O, alkolün etkisiyle coşar, *Kaçakçılar* filmini çevirirken Maslak’ta geçirdikleri kazadan yakınır, ameliyatlı yüzünü okşar okşar, eski yakışıklılığını, muntazam burnunu hatırlar, bazı meslektaşlarına atar tutardı.

– Şanssızım ben, derdi, mutsuzum, öyle doğmuşum. Bir ka-za olur, benim yüzüm parçalanır. Bu yüzden bütün sıhhatim bozulur aldıran olmaz. Bu sakat halimle beni Çocuk Tiyatrosu diyor oynatıyorlar, tarihi matine diyor oynatıyorlar, oynatıyorlar oğlu oynatıyorlar. Dolap beygiri gibi koşmuşlar işe.

Sonra başlardı lanetler yağdırmaya.

– Düşünün bir kere, turnede kimsenin başına kaza gelmez, ben vapurun güvertesinden ambarına düşerim. Hani o gece ambarın kapağını açık bırakmışlar, öküzlerin üstüne düşmüştüm ta güverteden. Ya o boynuzlar bir yerlerime batsaydı? Geberip gitmiştim şimdi bok yoluna. Yok turneymiş

yok kültür götürüyormuşuz, sanat taşıyormuşuz halkımıza. Çoluk çocuğum perişan kalırdı vallahi pisi pisine ortalıkta.

Hamdi Şarlıgil boşluğu yakalamış durur mu?

– Sen ne diyorsun be Sait, ambara düştün sana bir şey olmadı ama zavallı öküzlerden biri ölüverdi altında. Biri de sakat kalmış dediklerine göre. Ya bir önceki turnede sen üstte yatıyordun, yataklıda, ranza çökmüştü de Talât'ın [Artemel] üstüne yuvarlanmıştın. Yarı yoldan dönecektik senin yüzünden. Zavallı Talât az mı çekmişti günlerce.

Kızgınlıkları da, kırgınlıkları da uzun sürmez, keyfi yerinde olunca şaka üstüne şaka yağdırırdı.

Arkası açık kadın ayakkabıları modaydı o sene. Sait Köknar kadın topuklarına bayılırdı, pembe kadın topuklarına. Beyoğlu'nun rastgele tramvay duraklarında bastonuna dayanır durur sıra sıra gelip geçen, otobüs tramvay bekleyen kadın topuklarını bir bir gözden geçirirdi.

– Bunlar işe yaramaz, bunlar güzel işte. Bunlar avuca alınır, okşanır, okşanır.

Açık seçik yüksek sesle konuşurdu.

– Haydi dublaja geç kaldık, deyince, soluya soluya:

– Ya! Geç kaldık ha? Gidelim öyleyse. Ferdi Tayfur'umuzu bekletmeyelim, titiz adamdır o kızdırmayalım.

Gene böyle bir gün, o, kadın topuklarının pembelerini seçerken ikinci mevki tramvayın ikinci sahanlığına atladık. Tramvay "çın çın" edip giderken bir de ne görsün Beyoğlu'nun sağ yanı? Sulanıyor.

– Ayıp değil mi bu yaptığın? dedim.

– Ne ayıbı?

– İşedin Beyoğlu'nun göbeğine. Hem de tramvaydan. Herkes tanıyor seni, ya görseler ne derler?

– Ne derlerse desinler, vız gelir vız, daha büyüğünü yapmalıyım bunlara! Bizi anlamayan bunlara!.. Anlamıyorlar bizi! Anlamayacaklar da! Kötü zamanda gelmişiz biz, kötü zamanda.

İpek Film Stüdyosu'nun karanlığına varınca Ferdi Tayfur seslendi:

– Geldiler, saatlerinizi ayar edin çocuklar!

Halkın sevdiği bir oyuncuydu. Yaşamak için de büyük hırsları yoktu, büyük oyuncu olmak için de. Dinlenmek, sakin bir hayat sürmek isterdi. Tüm özlemi buydu. Bir de çocuklarını yetişmiş görmek. Sonra dinlenmek, dinlenmek.

Şehir Tiyatrosu'nda yeri olmuş; her tiyatroda da yeri olacak, sahne tahtalarına sağlam basan bir oyuncuydu. Kalıbıyla oyunuyla. Komedilerde de, farslarda da, dramlarda da, trajedilerde de. Tiyatronun her türünde.

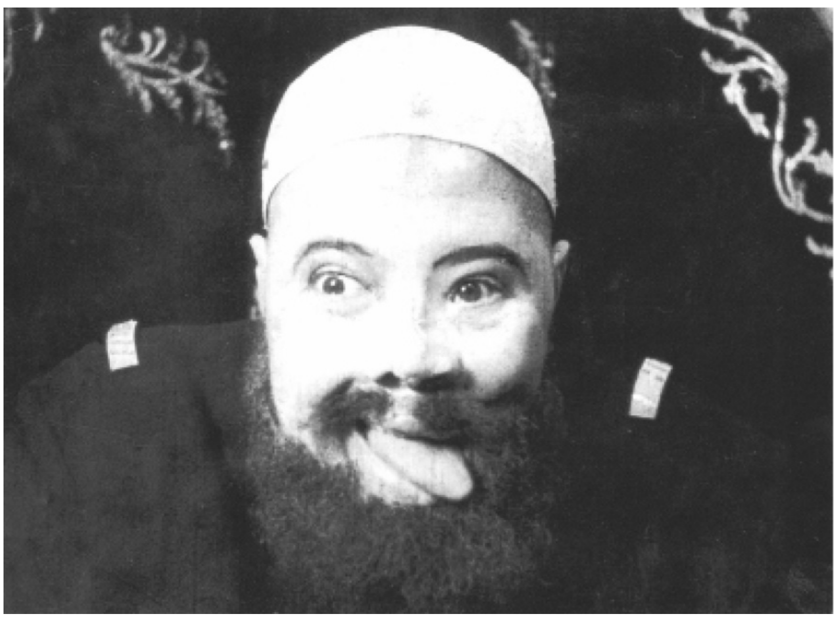
1901'de doğmuş, 1944'te bir ağaç gibi devriliverdi.

Hâzım'ın gittiği yıl, kırk üç yaşında.

Akşam, 21.7.1968, s. 5

[1] İBŞT - Çocuk Tiyatrosu'nda sahnelenmiş *Beyaz Gömlekliler* adında bir oyuna rastlanmıyor. (Bkz. *Şehir Tiyatrosu - Tiyatromuz 70 Yaşında - Şehir Tiyatroları 70. Yıl Özel Sayısı*, 1985, s. 440.)

[2] Ergun Köknar (1934-2000): Tiyatro ve sinema sanatçısı, Sait Köknar'ın oğlu.

Sait Köknar

Sait Köknar

SENİ BEN AŞKLA SEVDİM NEVİN!.. TİYATRO AŞKIYLA SEVDİM

Nevin Seval (1920-1958)

Çizgi Zahir Güvemli

Ölülere toprak lazım
Zengine para,
Diriye ekmek,
Deşile deşile
Koşulmuşum yeşile
Cam yeşili, göz yeşili, aşk yeşili
O yeşil lazım.*

İri yağıyor, iri damlalarla yağmur. Üşüyor insanlar üşüyor. Saçları darmadağınık sarı bir kız caddelerde uçuyor. İri yağıyor yeşil üzerime. İri iri yeşil yağıyor aşkı sererek alnımdan tabanlarıma. Başını kısan, yemyeşil yelesini savuran yeşil bir kısrak uçuveriyor ordan burdan, sokaktan, caddeden, Tepebaşı'ndan, tiyatrodan, tiyatrolardan.

Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun bahçe duvarına oturmuş, dağınık saçları arasında iki güzel dudağa dolanan yılan gibi susamlı simit. Bu tiyatroya girmiş belli. Bu salon almaz onun kabiliyetini, taşırır. Umutsuz, yalnız dolaşıp duruyor tek başına. Topukları biraz aşınmış ıskarpinlerinin. Yalnız, yapayalnız, besbelli.

Bir şey duymalı insan onun önünde, bir şey, çok şey, umut vererek, derli toplu. Sahnede ufacık, incecik, yemyeşil gözlü bir kız, yenici, yaratıcı,

çığlık gibi bir kız.

Saroyan’ın Su-ki’si gibi, benim yaşattığım Su-ki gibi, Kazancakis’in Su-ki’si gibi, öylesine temiz, öylesine içten aşk, yetse de yetmese de verilmeliydi ona.

Sahtekâr değildi sahtekâr, yalancı değildi yalancı, korkak değildi korkak. Yaşamayı seviyordu, aşkı seviyordu, seviyor da seviyordu.

Sözde olan ve olmayan Türk tiyatrosu. Ve hep ordan burdan kapmalarla basamayan, iki ayaktan da mahrum Türk tiyatrosu. Elden ayaktan da mahrum dilenci Türk tiyatrosu. Biri gitmiş o zaman, Fransa’da ne varsa almış onu getirmiş; öbürü gitmiş bilmem nereye, onu görmüş onu getirmiş. Sevdirmiş, sevindirmiş, aramamış, bulamamış kendini. Umutsuz, gidip geliyor hâlâ Türk tiyatrosu. Kendine yönelmemiş oyuncunun, yöneticinin her marka araba var altında. Türkün acısı yok, sevinci yok hâlâ kendi tiyatrosunda.

Umutsuz dolaşıyordu, elini ince boynuna götürüyordu, bileklerini kavramış bilezikleri vardı ince kolunda. Önce onları sattı aktris olmak için. Sonra kendini sahnede buldu.

Tiyatroda ayak uçlarına basarak yürüdü. Kulisi tanıdı, kulis onu. En küçüğünden en büyüğüne sevdi onu. Bir yudum kara kahveden kırk yıl hatıra, işçiden en yaşlı oyuncuya kadar tiyatro selamladı onu. Neye? Neden? Tiyatroya, gerçekten büyük bir kadın gelmişti. Pırıl pırıl başladı oynamaya.

En güzel rüyalar gibiydi sahnede, yeşil. Meltem gibi, su gibi, tülbent gibi, hafif rahat, tüy gibi, ince, çimen gibi ve çığlık gibi, gene rahat.

Nerden geliyordu o göz yaşları Nevin? O acı ağlamalar, gülmeler nerden? Bir şey diyorlardı senin için, bir şey kullanıyor, yazık ediyor kendine! Diyorlardı bunu, diyorlardı da ne yapıyorlardı? Sadece dedikodunu mu? İşsiz ve aç bırakmak için mi? Seni!.. Seni!..

Sonra da “Konuş Türk tiyatrosu!” diyorlar değil mi? Eğer bu bir baz ise, eğer bu bir morfin ise, eğer bu bir alkol ise; neden Fransız tiyatrosu morfinini, niçin Amerikan, İngiliz, şu bu zehirini soktular Türk tiyatrosu damarlarına?

Seni ben aşkla sevdim, tiyatro aşkıyla. Gelmezlerden biriymişsin benim kuşağımda. Bundan böyle de mersiyeler yazılmayacak ölenlere, şimdiye dek yazılmadığına göre. Ama sen umutsuz bir halde dolaşıp duruyorsun hâlâ Türk sahnelerinde. Biri gelmedi ve konmadı daha senin yerine. Öldün

diye demiyorum bunu: O gelenler zorlama acıklı ve monoton. Sen bir şarkı getirmiştin Türk sahnelerine oysaki. Bunlar kendi ipleriyle kendilerini bağlıyorlar, denizsiz bir sandal gibi. Kendi ipleriyle kendilerini boğuyorlar. Sen yeni bir şarkı getirmiştin Türk tiyatrosuna.

1918'de doğmuşsun. Benden iki yıl sonra. 1958'de öldün, beraberdik Adana'da. Kızım Zeynep ufaktı, öpüşürdünüz hasta yatağında. Tifo dediler sana, ben hâlâ inanmıyorum. O gün maçtaydım ben. Beşiktaş-Adanaspor maçında. Oyuncular sahaya yeni çıkıyorlardı. Biri geldi kulağıma eğildi:

– Bir hastanız varmış, hastanede, ağırlaşmış.

En hızlı araç paytondu o anda bulduğum. Tiyatro önüne varmadan biri seslendi:

– Başınız sağ olsun!

Aşksız yaşayamam ben, derdin!.. Aşkla yaşadın, hızlı yaşadın. Aradan on yıl geçti, mezarının numarası belli ama yerin kaybolmuş.

Sen bir şarkı getirmiştin tiyatromuza. Bu şarkı unutuldu.

Ölümden öte köy yok.

Akşam, 22.7.1968, s. 5

* Cahit Irgat'ın bu şiiri *Irgat'ın Türküsü*'nde yer almıyor.

BEHZAT BUTAK, TÜRK TİYATROSUNUN KİLOMETRE TAŞLARINDAN BİRİYDİ

Behzat Hâki Butak (1891-1963)

Behzat Hâki Butak

Çizgi Zahir Güvemli

– Neden yüz veriyorsunuz bu çurçurlara?.. Bizim çektiğimizin on binde birini mi çektiler?.. Hayta sürüsü bunlar, serseri bunlar!.. Biz getirdik Türk tiyatrosunu bu duruma!.. Biz taşıdık o kötü günlerinden bu güzel günlerine!.. Bunlar hazıra kondular!.. Gece demedik gündüz demedik, varlık demedik yokluk demedik, soğuk demedik sıcak demedik, sırtımızda dekor taşıdık!.. Tiyatronun hamallığını biz yaptık, bunlar hazıra kondular!

Ölü maskı almaya meraklıydı, ölen oyuncuların masklarını. Dünyaya kazık kakacaktı sanki.

– Ben alacağım bütün bunların masklarını, elimle teker teker! derdi gençleri göstererek.

İşte yerden bitme yuvarlak bir gövde. İşte koca bir göbek. İşte beyaz saçları ensesini, kulaklarını aşmış, her zaman bastonlu, her zaman burnu havada ve çekik iki göz. Şirin, sevimli bir yüz... Zeki ve kurnaz.

Herkes ona, “Baba” derdi. Herhalde tiyatronun en yaşlısı, en eskisi olduğundan. En eskiydi eskiliğine tiyatroda gerçekten. Fransızların, Comédie-Française’cilerin “doyen” [duayen] dedikleri gibi.

Büyük bir aktör olduğunu söylerler hep, ama pek büyük. Belki ben tüm rollerini göremedim. Gördüklerimin birkaçının dışında, efsaneleştirdikleri kadar büyüklüğünü göremedim, nedense. Belki özel, ayrıca bir sevgim saygım olmadığından ona.

Ona sevgi duymayışım ilk tiyatro yıllarına rastlar. Tiyatronun “İskelet”i olduğum yıllara. Genç düşmanı oluşundan, mask alma merakından veya genç kızlara fazla yüz verip delikanlıları hor görüşünden, durmadan iğneleyişinden. Yeniyi, yeniliği itişinden. Oysa onu sevmeyen yok gibidir tiyatroda, tiyatro çevresinde. Tiyatroda ve tiyatronun dışında.

Molière adaptasyonlarını iyi oynadığını söylerler. Ben göremedim. *Göç*’teki[1] [“Kaptan”] rolü, *Yarasa*’daki[2] “Froş”, *Vişne Bahçesi*’ndeki[3] “uşak” unutamadıklarımdır.

Aramızda yaş duvarları, sevgisizlik duvarları olmasına rağmen, son zamanlarında benden iltifatlarını esirgememişti. “Beyefendi” olmuştum onun için.

Birkaç kez konuşmalarımız, tartışmalarımız olmuştu. Sanat üzerine. Yaşından ötürü olsa gerek, yeni akımın karşısındaydı. Şiirde de, resimde de, heykelde de... Tarihe bağlıydı, bağlıdan çok, saplıydı. Eskiye merakı, eski kuşakların etkisiydi belki onu böyle yapan. Yeniye kapalıydı, belki de inadına öyle görünmek istiyordu yeni kuşaklara karşı. Kendi sanat kuşağı hayrandır ona. Yirmi beş yıl önceki ters sertliği kalmamıştı herhalde, bu kuşak da hayran ona. Belki özel ilişkiler, tartışmalar bizi karşı karşıya etmiştir.

Eski para merakının, tarih merakının, yazı merakının dışında, sanatını temelli bir kültürün, bir fikrin üzerine oturttuğunu sanmam. Kendi kendini

yetiştirmiş değerlerdendi sanıyorum. Örneğin, Ataç gibi... Oyunlarını, yarattığı tipleri uzun araştırmalar, incelemeler sonunda sahneye çıkarırdı. Ya o güne kadar tanıdığı tiplerden kazançlanır ya da yaşayan birini araştırır, ne yapar eder onu bulur tiyatrolaştırırdı. İnandırıcı, gerçek kişi olarak. İster hamal, ister uşak, ister kapıcı, ama yaşayan bir kişi olarak. Yani yalancı olmayan kişiler. İnsan olan kişiler. Senin benim gibi.

Evet, Behzat Baba'ların sanatçı kuşağı şikâyet etmeyen, soğuğa, yorgunluğa, açlığa karşı koyan, bu işin elbette yükünü kahrını çekmiş, direnmiş fedai bir kuşaktır. Ama o kuşaktan sonra gelen kuşak da az çekmedi. Onlardan sonrakiler ve bizler.

Onlar tiyatronun krallarıydı, onlar tiyatronun papazlarıydı. Bu yaşantıları içinde bir aşama peşindeydiler, çok da nankörlükle karşılaşıyorlardı. Hırslı bir kuşaktı onlarınki. Kendilerinden sonra gelenlere pek de nefes aldırmak istemeyen bir kuşak. (Yalnız biri hep ayrılıyor onlardan. Yalnız biri. Muhsin Ertuğrul, yeniye, yenilere, hep yenilere açıktı. Daima yeniyi ve yenileri getirmek istiyordu tiyatroya!.. O kuşak zaman zaman eski kokar, bitpazarı gibi. O kuşakta "eski", Muhsin Ertuğrul'da "yeni" yansır.)

Hani sandalda giden filozof sorar sandalcıya:

– Felsefe bilir misin?

– Bilmem.

– Öyleyse hayatının yarısı bitti demektir.

Birden fırtına patlar denizde, sandalcı sorar:

– Sen yüzme bilir misin?

– Bilmem.

– Öyleyse hayatın bitti demektir.

Onların kimi filozof, kimi sandalcıydı. Oysa hem filozof hem sandalcı olmak gerekti. İşte Muhsin o kuşakta bu.[4] Hem felsefe hem de yüzme öğretti.

Behzat Butak, benim bildiğim kadarı, Türk tiyatrosunun kilometre taşlarından biri, köprü başlarından biriydi. Ama yeni yollar, yeni köprüler yapılırken kilometre taşları da köprü başları da değişecek.

1891'de doğmuş, 1963'te öldü. Yani 72 yaşında.

Alaycı, küçümseyen, gençliği tepeden tırnağa süzen yüzün de maskı alındı mı acaba?..

Akşam, 23.7.1968, s. 5

[1] Cevat Fehmi Başkut'un *Göç*'ü, İBŞT'de ilk kez 1961-1962 sezonunda, Vasfi Rıza Zobu tarafından sahnelendi.

[2] J. Strauss'un *Yarasa*'sı (Operet) Ekrem Reşit Rey'in çevirisiyle, İBŞT'de ilk kez 1934-1935 sezonunda sahnelendi.

[3] Anton Çehov'un *Vişne Bahçesi* Vahdet Gültekin'in çevirisiyle, İBŞT'de ilk kez 1942-1943 sezonunda sahnelendi.

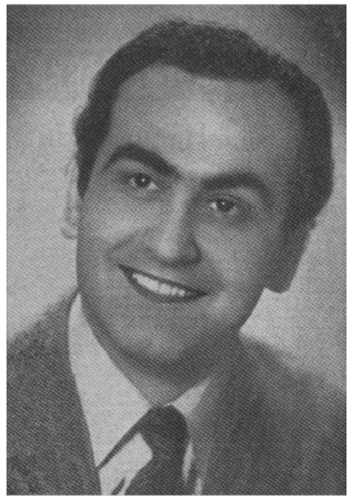
[4] Bu küçük cümle, bir dizgi hatası nedeniyle olsa gerek anlaşılamıyor. Onu izleyen cümleyle birlikte şöyle bir cümle kurabiliriz: "İşte Muhsin o kuşağa hem felsefe hem de yüzme öğretti."

Behzat Hâki Butak

Çizgi Zahir Güvemli

SUAVİ TEDÜ SAHNE DIŞINDA KARİKATÜR ÇİZER, RESİM YAPARDI

Suavi Tedü (1915-1959)

Aktör mezarlığı.

Kimi çorap fabrikasına benzetirdi Tepebaşı Dram Tiyatro-su'nu, kimi un fabrikasına. Kimi kurt yeniği, kararmış tahta, büyük bir tabuta. Kimi aktör mezarlığına. Kimi de paslı bir belediye dubasına. Bu belediye dubasına yapışmış nice midyelerdi oyuncular.

Memuruyla, oyuncusuyla, paslı bir belediye dubası. Bu belediye dubasına yapışmış büyük midyeler, küçük midyeler. Aylık makineleri, aylıklı makineler.

Biz küçük yoksul oyuncular, sebepsiz heyecanlar, korkular, bekleyişler içinde yaşıyorduk. Güneşli günlerimizi dertleşmek için, biraz gülebilmek için açık hava kahvelerinde geçirirdik. Biz kendimizi olduğumuzdan üstün gören, başarılar ve zaferler için yaratıldığımıza inanan insanlardık. Oysa aynı mezara gömülmüş ölüler gibi yaşıyor, yaşatılıyorduk.

Bir katakombun[1] her koridoruna, her hücresine dağılmış bu yarı ölü, yarı diri insanlar sabahın saat onunda prova için sahnede buluşurlardı. Hepsinin gözleri dertli, hiçbirinin yüzü gülmez.

Üç saat provadan sonra biz küçük oyuncular, tiyatro fedaileri, öğleden sonraları "Şark hizmeti" adını verdiğimiz Çocuk Tiyatrosu'nun koşumlarını koşunurduk.

Akşam saat 7.30'da büyük ölülerimizle tekrar buluşurduk. Yıllar pisi pisine, sözde yaşanıyordu. Meşhur aktör, meçhul aktör, meczup aktör, espiyon aktör, yan yana odalarda soyunuyorduk. Kadınlar kısmı o yanda, erkekler kısmı bu yanda.

Biz figüranız, yıllardır balta tutarız, mızrak tutarız, bayrak tutarız, şamdan yakarız, mektup getiririz, yemediğimiz halt kalmaz sahnede. Yeter ki başrolü oynayan oynasın, ona kul köle olalım, ama oynayabilsin. Göze girememişler, sözden dönmüşler, biz figüranlar hep merdiven başındaki kalorifer sıcaklığında toplanırdık.

Suavi –bizimle yaşıttı– temiz arkadaştı, rol oynadım diye (şimdiki bazı züppeler gibi) ne oldum delisi olmadı. Burnu kaf dağına çıkmadı, bizden selamını kesmedi. Alınırız, üzülürüz korkusuyla eğildikçe eğildi, sokuldukça sokuldu, bizlerle daha da canciğer oldu. Tiyatroya onunla aynı yılda girmiştik. Arzularımızın renk renk koklaştığı günlerde sahnenin sokak kapısı önünde, yağmurun aynı boy damlaları altında göz göze gülüşmüştük.

Rolün büyüğü küçüğü olmaz, rol roldür, iş oynamakta, derler. İş oynamaktadır ama, rolün bal gibi büyüğü de vardır, küçüğü de. Denizin, dalganın büyüğü küçüğü olur da, rolün büyüğü küçüğü olmaz mı? Lokmanın büyüğü küçüğü olur da, rolün olmaz mı?

Zihni Rona o günler “jön” oynayamadığı için Muhsin Bey’e lanetler okuyordu. Talât Artemel’i kıskanıyordu. Bir gün beni yanına çağırdı, Suavi’yi göstererek:

– Şunu görüyor musun, şunu? Bu da tiyatroda tutunacak, ama sen, benim gibi çürüyeceksin, dedi.

Biri yaşarken çürüdü, biri öldü çürüdü.

Çürüyen aktör kabuğundan çürümez. Elma gibi için için içinden çürür. Biri içinden çürüdü, biri dışından. Biri mezarında, biri aktör mezarlığında.

Ben çürüyen aktörleri sayar, onlara sevgi duyardım. Oysa tiyatroda sevgi yoktur, tiyatroda dertle alay edilir, tuluatcı hor görülür, okumuşa dudak bükülür, tiyatroda kurt kuzuyu parçalar.

Suavi resim yapardı, karikatür çizerdi. Bakırköyü’ndeki evine yaya gidip, yaya gelirdi ilk tiyatro günlerinde. Karda, kışta da. Sonra verem dediler. Ciğerlerinden dediler, sonra gırtlaktan dediler. Ciğerdendi benim bildiğim. Onun oynadığı rolleri hangi oyuncu ele geçirebilmiştir bugüne dek? Ve bu fırsatların hiçbirinden istifade edemedi o. Bir tek rolünü bile iyi oynayamadı, yazık. Çok severdi tiyatroyu, ama kötü aktördü. Son zamanlarında bunu kendi de anlamıştı. *Mise en scène*’e [mizansen][2] vermişti kendini. İyi şeyler de yapmaya başlamıştı. Yaşasaydı iyi olurdu, günümüz rejisörlerini aşardı da.

Bir gece kulübünden döndüklerinde ölmüş evinde, kan kusarak. Ve acıyarak sevdiklerim, dostlar arasında mağrur bir horoza benzerdi o. Tiyatro insanları arasında eli sıkılacak bir arkadaşımdı o. Derdimi paylaştıklarım, kahır yüklü insanlar, dekoratörler, elektrikçiler, terziler, figüranlar, pano taşıyıcıları, yardımcılar, perdeci tüm tiyatrocular arasında.

Ama birdenbire ölüverdi. Yalansız ölüverdi. Sahneye koyduğu bir piyesin son provalarında.

Sahne ince hastalık gibi, verem gibidir. İnsanın içine bir yapışmasın, insanı erite erite kemire kemire götürür. Kan kusturur, uğraştırır da uğraştırır. Sahne oyuncuya karşı, denizciyle uğraşan deniz gibidir. Genç olsun yaşlı olsun bir gün oyuncunun bedenini bir ceset gibi, bir tiyatro leşi gibi bir kıyıya atıverir.

– Suavi Tedü kim? diye sorsam bugünkü tiyatro kuşağından herhangi birine, alacağım cevabı biliyorum:

– Bilmiyorum, olacaktır.

Bilmeyene mi yazık, bilinmeyene mi?

Bir tren sesi ağlatır beni
Boşu boşuna,
Pisi pisine,
Bir tren sesi ağlatır beni,
Otuz yıllık aktörüm
Susmuş dilleri
Susmuş gözleri
Boşu boşuna,
Pisi pisine,
Haydarpaşa'da niçin ağladım
Şimdi anladım
Boşu boşuna,
Pisi pisine,
Boşu boşuna,
Pisi pisine.[3]

Bu şiiri senin için de yazmış olabilirim, kendim için de, bu kuşak için de.

1917'de doğmuş. 1950'de öldü.

48 yaşında.

Akşam, 24.7.1968, s. 5

[1] *katakomp* Roma'da yeraltı mezarlığı.

[2] *mizansen* Tiyatro yönetmenin, bir oyunu sahneleme çalışmalarının tümü.

[3] Cahit Irgat, "Tren Sesi", *Irgatın Türküsü - Bütün Şiirleri*, s. 135.

Suavi Tedü ile Nedret Güvenç, *Anası Gibi*'de, 1957.

S. Tedü ile Nevin Akkaya, *Şehvet Kurbanı*'nda, 1940.

TALÂT ARTEMEL, DÜLDÜL İLE DUBLAJ İÇİN İSTANBUL'A GİDERDİ

Talât Artemel (1909-1957)

Bu işin okulu, konservatuvarı olmadığı yıllarda, bir tek hocanın, Muhsin Hoca'nın yetiştirdiği, şoförlükten gelip büyük oyuncu olan sanatçı.

İnsan sefadan da cefadan da, günlük düşüncelerden uzak yaşayabilse, olayların üstüne çıkarak sanat eserleri yaratabilse... Olabilse... Yapabilse...

Yakın yıllarda, Muhsin Ertuğrul Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü iken, İzmir'de yaz turnesindeydik. Londra'dan yeni dönmüştüm. Bu turneye hocam Muhsin Bey'in isteğiyle ben de katılmıştım. Muhsin Bey Ankara, İstanbul, İzmir arasında mekik dokuyordu. Bölge tiyatrolarını bir an önce gerçekleştirmek amacındaydı. Ankara'da oynanmış bir oyunu İzmir Açık Hava Tiyatrosu'na uyguluyordu. Güneşli İzmir sıcağında.

– Haberin var mı? demişti bana.

– Hayrola efendim? demiştim.

– Talât ölmüş.

Haberi birkaç saat önce duymuş üzülmüştüm.

– Onu para öldürdü, dedi, para hırsı.

Belki de doğruydu bir bakıma. Mademki bir evi, bahçesi vardı, mademki altında arabası vardı, mademki tiyatrodan maaşı vardı, ve mademki bir kalp krizi yoklamıştı onu; Bolu dağlarına çıkıp film çevirmek için yormamalıydı kendini.

Doğruydu. Talât parayı severdi. Onun rejisörlüğü altında Şile'de film çevirdiğimiz zamanlar küçük paraları da kaçırmamak için bir sebep bulur, film çalışmasını bir gün veya yarım gün tatil eder, "Düldül" adını verdiği

otomobiline atlar, dublaj yapmak için İstanbul’a gidip gelirdi. Dönüşünde bizi içki sofrasında bulur, şakalaşır, yol yorgunluğunu gidermek için bir iki kadeh içerdi. Bu, son çalışmalarımıza rastlar Talât Artemel’le.

Ben onu ilk, *Suç ve Ceza*’da “Raskolnikof” oynarken seyretmiştim, otuz üç yıl evvel. Daha sonra hemen her oyununu. Birçoğunda da beraber oynadık.

Şoförlükten gelmişti, itfaiye şoförlüğünden. Nerden gelirse gelsin, bugüne dek oynanmış tüm *Hamlet*’lerde onun çizgisine yaklaşıl[a]mamıştır bizde. Büyük aktördü Talât. [Londra’da] Old Vic’de gördüğüm *Atinalı Timon*’da [Ralph] Richardson’la kıyasladığımda Talât ağır basıyordu. Bir itfaiye şoföründen nasıl oluyordu bu? Bu soruyu her soruşumda, “Büyük kabiliyetti o, ender gelir kabiliyetlerden,” cevabını almışımdır. Kendi kuşağının hocalarından, ağabeylerinden ve biz kardeşlerinden. Ve seyirciden. Ama halis seyirciden.

Büyük hırsı yokmuş gibi görünürdü tiyatroda, çok çalışmaz gibi görünürdü. Aramaları araştırmaları, buluşları ve seyirciye verdikleri hep inisiyatifiyle oluyor gibiydi. Histen gelme bir buluş ve yaratış. Yaratılıştan gelen bir yaratış.

Nedense, ne söylense kabul etmiş gibi dinlerdi, pek karşılık vermezdi. Onu Küçük Kemal’lerin, Muhsin Ertuğrul’ların, Hâzım’ların [Körmükçü] şekillendirdiğini sanıyorum. Okurdu, ama karmakarışık. Hep öğrenmek isterdi. Küçüklerinden de büyüklerinden de. Halktan geldiği için halkla arası çok iyiydi. Denizi severdi, toprağı severdi, biraz da kendini severdi. Hafta tatillerinde, yaz tatillerinde onu sandalını boyarken, toprağı bellerken görürdük. İyi kötü resim yapardı. Yeni şiiri anlamak için çırpınır, “Anlat bana bu yeni şiiri, oku, oku gözünü seveyim, oku ve aydınlat beni,” derdi. Sait Faik’e, Sabahattin Ali’ye, Nâzım’a hayrandı, Aziz Nesin’e bayılırdı. İlhami Bekir’le sıkı fıkı dosttu. Eski bir dostluktu bu. Nâzım’la da oyunlarından gelen bir dostluk. Yazdıklarından. Tiyatro için yazdıklarından.

Ilık bir sesi, hassas bir yüzü vardı. Başarısız oynadığı bir tek rolünü hatırlamıyorum. Çabuk âşık olurdu. Bu aşklar bir süre sürer, ayrılıkla biterdi. Bunlara aşk yerine “tutulmak” desek daha doğru olur. Bu tutkular hep de sonu “de” ile biten kadınlarla olmuştur. Bir ikisinin dışında tabii.

Dikili ağacı bile olmayan kendi kuşak oyuncuları arasında (o tarihlerde oysa çoğunun hali vakti iyi) şimdi onun anadan kalma üç katlı bir apartmanı

vardı, Tarlabaşı'nda. Sonra o bunu üretti. Suadiye taraflarında bir yerler aldı. Dünyaya bir kız evlat, biraz dünyalık ve adını bıraktı.

Bir süre müziğe merak saldı. Çello çaldı boş zamanlarında. Muhittin Sadak'tan, Mesut Cemil'den [Tel] ders aldı. Ama bir gün, "Ben bu işi başaramayacağım. İnsan başarırsa tam başarmalı, tam yapmalı bir işi," dedi ve viyolenselini bir hatıra diye sakladı. Terekesinde o da vardı herhalde. Benim oyuncu kuşağımın, sanat kuşağımın görüp tanıdığı, gerçek tiyatro severin, gerçek seyircinin hayranlıkla andığı büyük oyunculardandı.

Evet, halktan gelme, halkın içinden gelme bir itfaiye şoförü Shakespeare oynadı. Molière oynadı. Çehov oynadı. Gorki oynadı. Lermantov oynadı. Çapek oynadı. Leonarmand oynadı. Dostoyevski oynadı. Molnár oynadı. Oynamadığı kalmadı hemen hemen, hem de o zor devirde. Klasiklerden en moderne kadar, en doğruya, en güzele yönelerek oynadı. Ne Amerika'yı gördü ne konservatuvar bitirdi, *Hamlet*'i Türkiye'de en iyi oynayan şoför. Büyük bir aktör olarak yaptı işini, yapmacıksız, yalın, içten. Acılı oyunculardan değildi Talât. Çünkü hep sevilmişti, el üstünde tutulmuştu, alkışlanmıştı. Boşu boşuna, pisi pisine harcanmamıştı, ama bir gün o da yorulmuştu. Hatta bıkmaya bile başlamıştı. Bu yüzdendi yarı ezberi, son zamanlarda. Çoğu zaman da hiç oynamak istemezdi:

– Ne olacak bunun sonu? derdi, oyna oyna, ne olacak? Bugüne kadar oynadık da ne oldu? Kıymetimiz mi bilindi. Bakkal hesap ister, kasap hesap ister, taksit taksit, borç borç, bir türlü kurtulamadık şu borçtan!.. Didin, çalış, oyna!. Ne olacak bunun sonu?

Ne gariptir ki sahnede hiç patetik olmayan Talât, bunları söylerken patetik olurdu.

Tiyatroyu ikinci plana atmıştı son zamanlarda. Yorgundu, bıkkınlık getirmişti. İçin için çürümeye başlamıştı. O cıvıl cıvıl, kestane şekeri gözleriyle bak[a]mıyordu artık dünyaya. Yorulmuştu. İnsan gibi yorulmuştu.

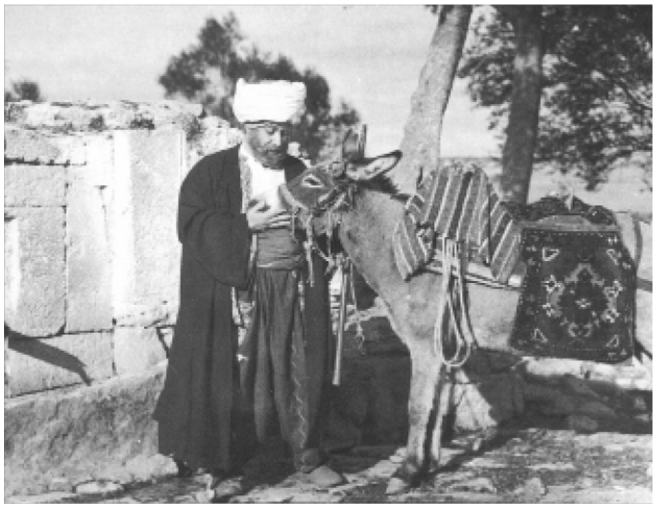
İnsan yüreğinin üstüne basılmaya görsün, bir zemberek gibi fırlar o yürek. Ama bu yürek zemberek gibi dolu, kurulu olmalı. Boşalmıştı artık Talât'ın yüreği; tiyatroda da hayatta da.

O servet, biraz daha para, biraz daha, daha daha istiyordu. Bugünkilerin çoğu gibi.

İyiydin, hoştun, büyük oyuncuydun. Ama yeterli değil bunlar artık. Bir tiyatro çığlığı kalmadı senden de. Ve tiyatro kurtulmadı henüz bu memlekette. Bu gidişle kolay kolay kurtulamayacak da.

1909'da doğmuş, 1957'de öldü. Belediye dubasına yapışan midyeler gibi.

Neden o da genç, 48 yaşında öldü acaba?

Talât Artemel, *Nasrettin Hoca*'da, 1954.

Talât Artemel ve Cahide Sonku, *Bataklı Damın Kızı*'nda, 1934.

Ferdi Tayfur (1904-1958)

Orhan Boran (d. 1928)

Akşam, 25.7.1968, s. 5

FERDİ TAYFUR İÇİN ORHAN BORAN, RADYODA "HOCAMDI" DEDİ

Ferdi Tayfur, daha sonra eşi olacak Melek Kobra ile *Milyon Avcıları*'nda, 1934.

Hep biliriz, tiyatroda yaşama vardır. Bu yaşama sadece yaşama mı olmalı? Yoksa aşamalı bir yaşama mı? Bence aşamalı bir yaşama. Günün tiyatrosu bunu veremiyorsa o tiyatroda iş yok demektir. Nutuk atmadan, ileri geri propaganda yapmadan, insanı insanda bularak, insanı insanla vererek, insanı insanla insan yaparak. Bunu sen yapmıştın, rahat.

Ve sen öldüğünde o gün, cenazende o gün, mezarlıkta o gün, biz bir grup arkadaş katıla katıla gülüyorduk. Senin büyük yaşantını, senin dünya anlayışını, senin ortamla alay edişini, senin bu toplumdaki büyüklüğünü düşünerek gülüyorduk. “Sarhoş bunlar,” dediler, nerdeyse kovacak, döveceklerdi mezarlıkta o gün bizi. Oysa biz seni yaşıyorduk o gün: Kemal Edige, Settar Körmükçü, Turan Seyfioğlu, ben, biz ve bizim arkadaşlar.

Seni ve seninle biz yaşamıştık. Hepimizin ağabeyi ve bir yerde hocasıydın. Sen de inanıyordun o günler topumuza. Ama sonra senden sesini çaldılar, işini çaldılar, elbiselerini çalıp giydiler, hatta karını çaldılar: Sen hep bilmezlikten, görmezlikten geldin. Adam yetiştirdin, nankörlük gördün. Bu bile büyüklüğüne ufacık örnek.

Orhan Boran unutmaz seni, ara sıra, “Hocamdı,” der. Radyolarda. Ama 12,5 lira yevmiyeyle iş verdiklerin köşk-araba sahibiyken, bugün bile senin kendi kendini yıktığını, esrar, eroin, kokain kullandığını, morfinman olduğunu demek iğrençliğinde bulunur. Sen elden ayaktan düştüğün günler, iş bulamadığın günler, iki kadehle sarhoş olup, benim göğsüme kapanıp çocuklar gibi hüngür hüngür ağladığın günler, bunları sen ayağa kaldırmıştın. En güzel suçun buydu senin. İnsanı insan etmek.

Ve siz oyuncular, ölürken bir gün, yaşadığınızı sandığınız bir gün, unutun tüm kötülüklerimizi; düşünün ben buna iyilik mi ettim, ben buna kötülük mü ettim? diye.

Rahatlarsınız hiç değilse. Aç insan sesleri duyun, muhtaç insan sesleri duyun, isterseniz kurbağa sesleri duyun. Ama insan sesi duyun biraz. İnsansanız biraz. Niyetliyseniz adamlığa.

Hiç değilse siz, Ferdi Tayfur’u saygıyla anın biraz. Siz köyden gelip de onun dilinden, onun elinden, onun işinden ekmek yiyen, yetişen, kat araba sahibi olan, sen, sen, sen sen! Anın onu, utanın biraz. Mezarına uğrayın arada. İnsansanız!

Ben, “Aktör gidiyor, dekorlar kalıyor,” dediğim günler, Ankara’dan İstanbul’a geldiğim günler, elimden tutanlardan biri sendin. Bende şair değerleri görüp, oyuncu değerleri bulup eğitmeye, yüceltmeye çalışan sendin.

Bugün seni hatırlamayanların çoğuna yolu gösteren sendin. Aynı sen, herkesçe terk edildiğin, yalnız bırakıldığın günler yalnız acındın onlara. Onlar beyin mastürbasyonuyla uğraşırken, seviniyorlardı bir yer boşaldı diye senden. Sen tepetakla olmuştun artık.

Sen, lapa lapa kar yağarken bir gün, biraz ısınabilmek için bir gün, günü geçmiş eski gazetelerini sobaya doldurup yakıyordun. Ağlıyordun da, sonra:

– Gözlerime duman kaçtı, diyordun.

Bunu derken ve yaparken bile kapını çalacaklarına, “Nasılsın Ferdi? Bir şeye ihtiyacın var mı Ferdi?” diyeceklerine inanıyordun. Hâlâ seviyordun çünkü bu nankör insanoğullarını. Sen günü geçmiş gazetelerle ısınıyordun.

Senin bir köpek hikâyen vardır, bir de sürrealist [gerçeküstü] bir rüyan.. İkisini de hiç unutamam.. Dublaj (seslendirme) yapıyorduk bir gün İpek Film Stüdyosu’nda. İki gözün iki çeşme gelmiştin bir öğleden sonra:

– Bugün paydos çocuklar! dedin, bugün paydos!

Arkasını getiremedin, lafın boğazına düğümlenmiş ağlıyordun. Sonra kız kardeşin Adalet Cimcoz:

– Köpeğini öldürttü bugün, çok üzüntülü. Herkese saldırıyormuş, hastaneye götürdü. Başka çaresi yokmuş, öldürmüşler köpeği, dedi.

Sen değil insanlara, köpeklere bile ağlıyordun.

Bir sabah evden gelip almıştın beni, taksiyle:

– Sesim kısık bugün, beni sen konuşacaksın, diyerek.

Baktım, sesin kısık filan değildi. Canın öyle istemişti. Gençlere devrediyordun yavaş yavaş işi. Hep iyiliğinden, gene büyüklüğünden. Adamdın.

– Bir rüya anlatacağım sana, demiştin. Dün gece gördüm garip bir rüya. Karnım bir ekmek fırını, alev alev yanıyor içi. Alevler yükseliyor, alevler alçalıyor. Hamurkârlar bir yanda harıl harıl çalışıyor. Uzun fırın kürekleri girip çıkıyor karnıma. Pişmiş ekmekleri çekiyor bu kürekler karnımın içinden. Hamur ekmekler sürülüyor karnımın yanan fırınına. Karnımın fırın kapağı kapanıyor, karnımın fırın kapağı açılıyor. Alevler fışkırıyor dışarı. Kamyonlar, arabalar yanaşıyor karnımın fırınına. Ekmekler yükleniyor yükleniyor; sıcak sıcak ekmekler. Kamyonlar gidiyor kamyonlar geliyor. İnsanlar çalışıyor durmadan karnımın fırınında. Tüm açları doyuracak kadar ekmek taşınıyor karnımın fırınından. Kürekler girip çıktıkça karnımın fırınına, alevler ısıttıkça ısıtıyor. Buram buram terlemeye başlıyorum, yanmaya başlıyorum, bir de gözlerimi açıyorum ki yorgan alev almış üstümde. Sigara elimde sızıp kalmışım. Parmaklarımdan yorgana düşmüş sigara, uyuyakalmışım. Yorgunluktan.

Su altında, su aramaya benzer seni anmak, seni hatırlamak.

Su ne kadar derinse sen, o boy büyük.

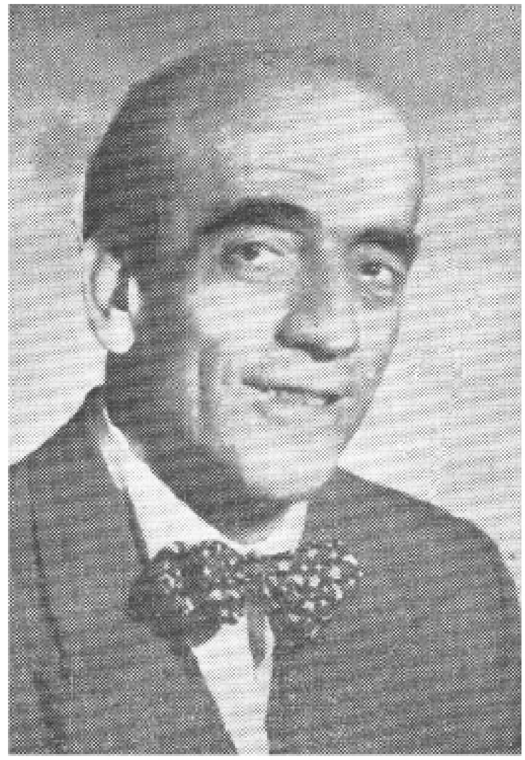
Sen haklı olanın, daima yenilen olduğuna inananlardan biriydin.
Yenildin.
Ben de seninle.

Orhan Boran ile İnci Körmükçü, *Kanlı Döşek*'te, 1949.

Yaşar Nezihî Özsoy
Çizgi Zahir Güvemli

Yaşar Nezihî Özsoy

Akşam, 26.7.1968, s. 5

YAŞAR ÖZSOY, EKSERİYA HERKESTEN ARTA KALAN ROLÜ ALIRDI

Kimse kimseye yutturmasın: Tiyatroda yanlış affedilmeyecek. Biz ölmüşüz kardeşim. Yanlışı yanlış örtemez.

Dünya üzerinde gezdirilen bu geniş aynada, tiyatro denilen bu büyük aynada bizler insanlara kendilerini gösteriyorduk. Hangi insanlar, hangi insanlara. Ebedi olan insan, yaşasa yaşasa tiyatroda yaşardı. Yaşayanlara yaşayan, yaşatan insan kimin umurunda? Yaşamış, yaşamamış oyuncu kimin umurunda? Gidenlerin yerini gelenler dolduruyor sözüm ona: Balıkçının yerini balıkçı, lostracının yerini lostracı, şairin yerini şair, kaptanın yerini kaptan, ağacın yerini ağaç, dostun yerini dost (eğer varsa, bulunursa), düşmanın yerini düşman, tarihin yerini tarih, aktörün yerini aktör. Ötesi kimin umurunda?

Ölümsüz olan gerçek olandır, biz gerçek değiliz. Biz gerçek aktör değiliz. Gerçek aktör insandı. Biz gerçek insan değiliz. Biz kendimize de yalan söylüyoruz, biz bu değiliz. Tiyatroda gerçekler yaşar, biz gerçekleri yaşamıyoruz. Aktör, kendinin olmayan, olamayan satılmış adam. Kaderimizle, ruhumuzla, suratımızla başkalarınınız. Biz yaşamıyoruz.

Yıpranmış hayatı her gün yeniden yaşıyordu. Merdivenleri çıktı. “Yavaş, perde açık” levhası altında ellerini kalçalarına dayayarak doğruldu, yorgunluk aldı, mırıldandı:

– Geç kalmadık ya?..

– Geç kalmadın, perde yeni açıldı!..

Dar sahne koridoruna çepeçevre sıralanan makyaj odalarının hemen her birinde ayrı ayrı yaşamıştı. Yıllar geçtikce, yılları kirli bir mendil gibi bir kenara attıkça, meslekte yıprana yıprana hayatından bezmişcesine bu duruma gelmişti.

Gözlerini, belki yüzlerce defa geçtiği bu koridorun derinliğinden ayaklarına eğdi:

– Gene yağmur çiseliyor, paçalarım kirlendi, dedi.

Eski bir aktördü, usta bir aktördü, iyi bir aktördü. Hem de çok iyi bir aktördü. Şöhreti pek büyük pek yaygın değildi. Çünkü önüne setler çekilmişti Yaşar Nezihî Özsoy’un. Yolları tıkalıydı. Küçük Kemal’ler, Mahmut Moralı’lar, Vasfi Rıza’lar kapamıştı Yaşar Özsoy’un önünü. Onları çoktan aşıp geçebilirdi ve o potansiyele de sahipti.

Gel gelelim yollar tıkanmıştı o devrede bir kere. Ne deseler ne yapsalar boynu büküktü. Roller mi dağılacak, önce onlar sonra Yaşar Özsoy gelirdi elbet akla. Çelebi adamdı, mahzundu hep, gözleri ağlamaklı gibiydi hep.

Orta boylu, ince yapılıydı, büyük bir başı vardı. Commedia dell’Arte tiplerindeki bir baş ve surat. Mask gibi derin çizgilerle iri iri çizilmiş bir surat.

Beyoğlu Balıkpazarı’nın o dar, o uğultulu, yağ kokulu meyhanelerinin birinde onu görmek mümkündü sık sık. Rakısını sulu içerdi. Ufak tefek biraz mezeyle kadehinin başında yalnız bulurduk onu hep. Ağlamaklı gözleriyle bakar bakar, yüzü biraz gülümserdi neden sonra. Haklarımızın yenildiğinden, sömürüldüğümüzden yakınırdı: “Yetmiyor bu para, yetmiyor bu kazanç!” derdi. Çocukca kaprisler yapmasına rağmen Raşit Rıza’ya hayrandı. Kadınlardan yana şansı yoktu. Herkesi severdi veya öyle görünürdü.

Her şeye razı olmuşcasına, ezikliğine, yenilgisine kızar; “Biz yaşamıyoruz ki! Yaşıyor muyuz ki? At kuyruğunda sinek gibi!” derdi. Birkaç kadehten sonra olurdu bunlar.

Şiir severdi, hikâye severdi. Bilmez gibi görünür, bilirdi. Anlamaz gibi görünür, anlardı. Vurdumduymaz gibi görünür, ama çok hassastı. Sait Faik’le ahbaptı. Belki okul sıralarından, belki Ankara Caddesi’ndeki kitapçı Mustafa’dan, belki Meşrutiyet Caddesi’ndeki şarapçı Mustafa’dan.

Oynadığı her rolün hakkını vererek oynamıştır. “Bu rol küçük, bu rol büyük, bu rol iyi, bu rol kötü” demeden. İnsanların yüzyıllar boyu kalleşce söyleştikleri sözlerle pişmişti o sahnede. Güneşte pişmiş bir kerpiç gibi tiyatroda pişmişti o.

Denizden boş ağlarla dönse de, ertesi gün gene balığa çıkmak zorunda olan balıkçılar gibiydi o.

Yaşamak zorundaydı bir hırkaya, bir lokmaya. Balıkçı denizde, o sahnede. 1902’de doğmuş, 1961’de öldü. İtelenip kakılmış, ezilmiş oyuncu kuşağının en sevdiklerimden biriydi.

Şair olduğumu bilirdi. Bana şiir söyletirdi arada bir.

Neden bilmem, bir şiir söylemek geldi birden ona içimden:

Ve bu dünyada varsan
Sor ne soracaksan.
Sorma sormayacaksan
Lâğım akıyor burdan
Sorma hiç vara bırakma
Lâğım akıyor burdan
Ve bu dünyada varsan

Sor ne soracaksan.*
İşte "Homer'in dediği"...
Sana son şiirlerimden biri...
Sen ölçülü, tam; bence büyük aktördün.
Yolunu tıkamasalardı.

Akşam, 27.7.1968, s. 5

* Cahit Irgat'ın bu şiiri, *Irgatın Türküsü*'nde yer almıyor.

Perihan Yanal (1916-1954)

Çizgi Zahir Güvemli

PERİHAN YANAL GÜZELDİ, ÇALIŞKANDI, HIRSLI VE CANA YAKINDI

Gün ışıdı çöplükte
Ben kaçıncı kattayım.
Işıktan son gelenim
Terinim, ellerinim
Elin elime katık.
Martılar denizden itik
Ne arıyorsun, ne?
Gün ışıdı çöplükte.
Tanıyorum dünyayı
Aç oynamıyor ayı[1]
Gün ışıdı çöplükte
Ben kaçıncı kattayım.

Geceden kalma, hafif çakırkeyif gelmişti o sabah, saat onda provaya. Mahmut Moralı ağabeyimiz. Onda şeytan tüyü mü vardı o sıra? Çok mu sevilirdi çevresinde? Nedenlerini bilemem, hoş görülürdü yaptığı. Ayıp.

– Mahmut, doğru söyle, ne kadar içtin gene dün gece? diyordu Muhsin Ertuğrul. Yarı şaka, yarı ciddi. Ayıp.

– Vallahi efendim, ne kadar içtiğimi pek hatırlayamıyorum, ama kimler, kimler yoktu dün gece Garden Bar'da. (Garden Bar, Tepebaşı Tiyatrosu yanında, şimdi park gibi olan yerdeydi. İstanbul'un en lüks yerlerinden biriydi. Şarkıcı Zozo Dalmas'lar, Milton'lar, Bubul'lar hep oraya gelirdi.[2]) Ama görseniz, ah bir görseniz! Vallahi sizi de götüreceğim bir gece! Ben gene âşığım, bir içim suydu gene dün gece. Bir içim su.

İki eli karnı üstünde, bir saygı duruşunda söylüyordu bunları, Mahmut Moralı.

Pek uzun bir süre geçmemişti aradan. Günlerden bir gün tiyatroda çekik gözlü, sarışın, güzel bir kız görünüverdi. Derken, hiç sıra gözetilmeden, biraz çalıştırılarak başrollere çıkmaya başladı bu güzel. Ve derken fiskoslar başladı, aldı yürüdü bir sıra, sonra suspus oldu herkes. Toz kondurulmamaya başlandı ona. Bir kişiliği olmuştu Garden Bar'dan gelen kadının. Şehir Tiyatrosu komedi bölümünün genç kadın rollerini oynamaya başlamıştı sırtı sıra. Çalışkandı, cana yakındı, güzeldi. Bilmek, öğrenmek ve başarı kazanmak hırsıyla elde edivermişti birçok şeyi. Sonra atlaması gereken dikleri aştı, varılması gereken yerleri bildi. Roller verildi durmadan; oynadı,

oynadı. Ama olmak, gerçek oyuncu olmak zordu bu işte. O gerçek aktris'i olamadı, ona yaramadı, erişemedi.

Dört yaş büyükmüş benden, sonraları öğrendim. 1912'de doğmuş o. Sonra sonra, para biriktirmişti galiba. Duyduğuma göre, bir yer filan almıştı. Sonra evlenmiş, boşanmış mı, hâlâ tam bilmiyorum. 1954'te ölüverince belki birkaç fotoğrafı kalmıştı, belki bir apartman katı. Kalırsa, bir de bu yazdıklarım. Ama sanatçı olarak ondan bir şey kaldığına inanmam.

Albert Camus, "Büyük sanat yapıtları yüzyıllar boyunca yaşar. Oysa bir tiyatro yapıtı geçicidir. Bunun için tiyatrocular bu kısa ömürlü, çabuk ölen sanat türüne büyük bir sevgiyle bağlanırlar," der.

Perihan Yanal bu kısa ömürlü, çabuk ölen sanat türüne tesadüfen girdi, çabuk oldu, kısa ömürlü oldu.

Gene Camus, gerçeği öncelikle tiyatroda buluyor. Perihan Yanal bu işe geç girmeseydi, geç başlamasaydı, kırk iki yaşında ölmeseydi, gerçek sanatçı yoluna girebilirdi: gerçek bir sanatçı da olabilirdi belki.

Görevlisinden çok şey bekleyen bu meslek, dün tehlikedeydi. Bugün daha da tehlikede.

Tiyatroda bir seviyenin ya üstüne çıkılır, ya da altına düşülür. Bu tehlikeli sanata tavsiyeyle girip, pistonla girip seviyenin üstüne çıkmak çok güçtür, hatta imkânsızdır. Öyleyse alta düşmemek için orta çizgiyi yakalamaya bakmalı. Perihan Yanal da hep bunu yapmaya çalıştı.

"Gerçeği öğrenmek, onu sahnede bulmakla mümkün."

Perihan, onu sahnede bulamadı, gerçeği öğrenemeden öldü.

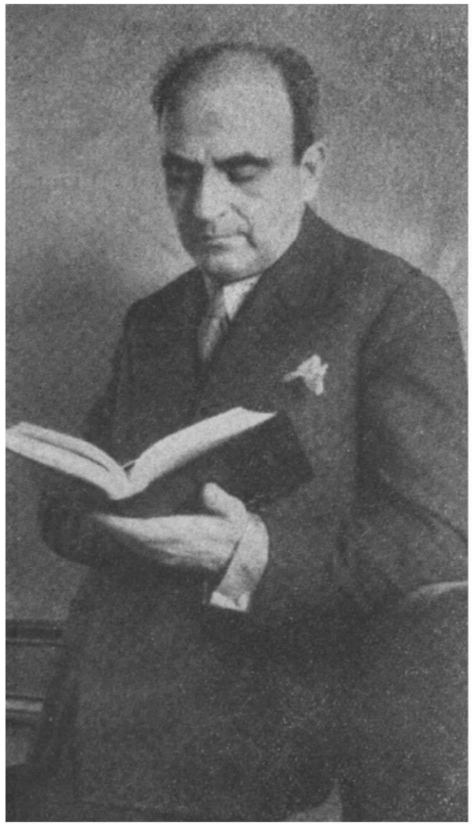
Tiyatro, aranılan dostluğu verir insana. Ama gerçek tiyatro. Gerçek tiyatroda gerçek dayanışma şarttır. Herkesin birbirine ihtiyacı vardır tiyatroda. Sevgiyle beslenen bir dayanışma. Bu işin temeli budur. Bu temelin üstüne kurulan sevgide Perihan Yanal'ın da sevgisi vardı elbet.

Dekora, spotlara, saksılara, çiçeklere nasıl ihtiyaç varsa tiyatroda, güzel kadına da var elbet.

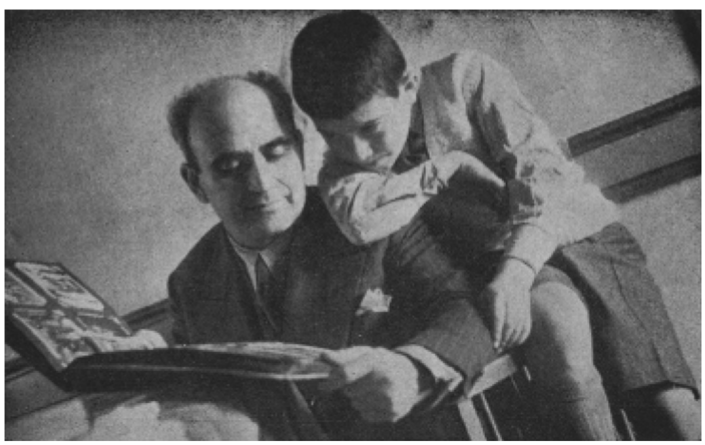
Akşam, 28.7.1968, s. 5

[1] Cahit Irgat'ın, "Kuşbakışı" başlıklı şiirinin bu dizesi, kitapta şöyledir: "Aç oynuyor ayı". (*Irgatın Türküsü* - *Bütün Şiirleri*, s. 139.)

[2] Garden Bar'ın bugünkü yeri, Tepebaşı'ndaki eski TÜYAP binasının önündeki geniş alandır.

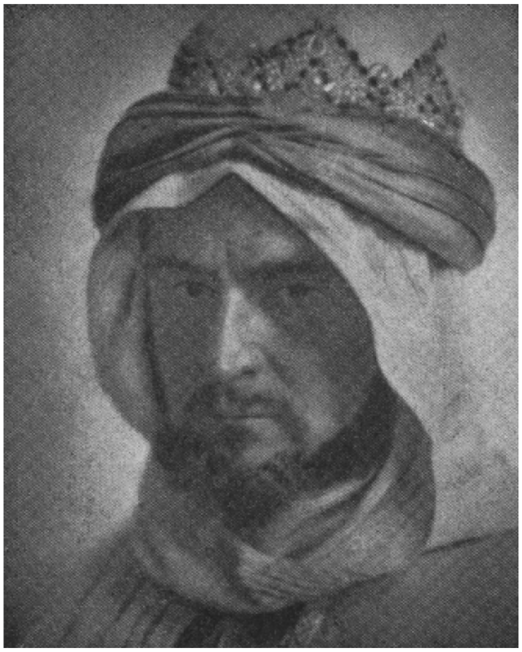

Emin Beliğ Belli (1894-1941)

Emin Beliğ Belli ve oğlu Hamit.

EMİN BELİĞ, YARDIM SEVEN, İLERİYİ GÖREN EŞSİZ BİR SANATÇIYDI

Emin Beliğ Belli

Bir hikâyem var, bunu size anlatmalıyım.

Gece, en sevdiğim zaman, en korktuğum, yalnızlığımı en duyduğum zamandır. Bir pire havalandı yorganımdan, bir sıçradı, iki sıçradı, parmaklarımın arasına yapıştı. Ezdim, gecenin sümük parçasını ezer gibi. İğrendim, kalktım, otel odasında bir dolandım, iki dolandım. Sular kesikti, elimi yüzümü yıkayamadım. Sabah oluyordu. Gün bembeyazlaşacak birazdan. Ana avrat düz giden gün dolup taşacak. Gene umut yok, gene bir oyuncu arkadaşa yazdığımdan ses çıkmayacak. Düşenin dostu olmaz diyecek belki kendine. Herkesin kazancı ancak kendine göre diyecek belki bu dar günde. Zor zamanlar yaşıyoruz diyecek, hayat pahalı, kazançlar az diyecek. Bok gibi para kazanıyordu, yemeseydi diyecek.

Bir bardak şarap olsa şimdi. Bir bardak az, bir şişe olmalı, şarap hafif içki. Bir ufak yassı konyak! Pırıl pırıl olur her şey gene. O eski dostlar çevremi bayram eder. Oh Allahım, bir yudum, bir yudum.

Arabalı vapurların deniz seslerini duyuyorum. Gürül gürül, mavi mavi. Karşıya gidiyorlar, ya dönüyorlar. Yazdığım mektuplardan birini almıştır bir dost. Belki o vardır bu vapurda. Sabah erken erken gelecek, “Kalk,” diyecek, “nedir bu odanın pis kokusu?” Pencereleri açacak, odayı havalandıracak. “Deli misin sen. Burda yatılır mı aylarca? Bu otel odasında, tek başına? İçki öldürür,” diyecek, “Bırak şu boku,” diyecek. “Silkin, kendine gel, kendini yen,” diyecek. “Sen kendini yenersen sana iş mi yok!” diyecek.

– Ama ben işe yaramam artık, diyeceğim.

– Yararsın, bak gör, diyecek.

Bir yudum alkol olsa şimdi, bir yudum içsem, kendime geleceğim. Hemen oynayabileceğim sanki yeniden. Ama bu vapurların birinden çıkacak bir arkadaşım. Gelecek, bekle. Bu kapı açılıverecek birden. Soğuk olmayacak, rüzgâr olmayacak giren. Bir arkadaş sıcaklığı, sevgi dolduracak her şeyimi, yaşamaya başlayacağım sevinçle, cesaretle, umarak, mutluluk başlayacak yeniden.

Gün başlamıştı. Sonra, oteli insan ve ayak sesleri, balgamla öksürükler dolduruyor, sonra birden boşalıyor, sessizlik çöküyordu otelin her yerine. Sonra Üsküdar’a kar yağıyorda, camlar buz tutuyor, mahmuzlarını şakırdatıyordu. Bir ayak sesi vardı dışarda, arkadaşım olmalıydı, beni bu soğuk odada, yatakta, bu durumda görmemeli.

Ayak sesi durmuştu. Hem de kapımda. Odur o, başka kim olabilir ki. Kapı vuruldu, tamam, artık kurtulmuştum. “Gel” diyeceklerdi bana, “gel”.

– İşte sana sıcak bir oda. Bu da rolün. İşte kâğıdın kalemin, bu da avansın.

– Açsana be kapıyı! Öldün mü yoksa!

Gene bir pire havalandı. Üsküdar’ın kuru ayva ağaçları kadar yorgundu bacaklarım. Zor açtım kapıyı.

– Bak, dedi otelci, bak dinle: Sana acıyorum ama bu oda bana lazım. Senin yüzünden müşteri kaçırıyorum. Hasta bir adam var diyorlar bu otelde. Odasından hiç çıkmıyor, sabahlara kadar konuşup duruyor kendi kendine. Bu yüzden gelmeyiz diyorlar. Çık git Allahını seversen, borcun da yok bana! Hemen şimdi çık git. Al, saatini de geri veriyorum. Ağaç gölgesi değil, otel burası!

Kulağıma bir pire kaçmıştı. Vurdum kulağıma, avucumda bacaklarını titretiyordu pire.

İstanbul’a kar yağıyordu. Son yalnızdım artık kendimle. Köprü altında balık satıyordum. Islak bir teknenin içindeydim vıcık vıcık. Gözüm

görmüyordu kardan, bağırıyordum:
– Liraya, liraya, liraya!..
Atmıştım birini bir adamın ütülü pantolonlu pabuçlarına. İstemeyerek olmuştu bu.
– Alay etme benimle! dedi, film mi çeviriyorsun?
Geçti gitti, eski bir arkadaştı. Devetüyü paltosuna iyice gömülmüştü.
– Dur! dedim ardından.
– İşim var, dedi, geç bile kaldım.
Baktım balıkların gözlerine, ağlamaklıydılar. Kim bilir, ben de ağlıyor muydum ne?
O, köprünün ortalarına varıyordu. Birden durdu, birkaç adım geriledi. Başını devetüyü yakalarından biraz uzattı:
– Benim için bir çift sakla, akşama geçerken alırım.
Kırmızı turp, roka, rakı gibi bir şeyler de dedi galiba.
İstanbul’a kar yağıyordu.
Nice karlar yağdı bu İstanbul’a... Bu kaçıncı kıştı kim bilir? Bu benim ufacık bir hikâyemdir, otuz yıl sonra başa gelen. Bu böyle mi olmalıydı? Bu böyle mi sürüp gidecek?
Biz üçüncü sınıf oyuncuyken o sıralar, sen bize birinci sınıf sevgisi göstermiştin. Sen bu eylemde ne olunup ne olunmayacağını görmüştün, bilmiştin, Emin Beliğ.
Bir gün bir adam çıkıverdi ortaya, bir oyuncu, bu sendin:
– Ben bu işin artık adamı olmayacağım, dedin. Ben doktordum, ihtisasımı yapacağım, dedin ve yaptın. Sahne hizmetini bitirmiş, hastanelerde başlamıştın hizmete. Bir acılı insanları bırakmış, bir acılı insanlara adamıştın kendini.
Bir gün ben de hastalanmıştım her insan gibi. Elimden tutmuştun, doktor doktor gezdirmiştin beni. Oysa sen de doktordun. “Hayır,” diyordun, “bu onların ihtisası.” İlaçlarımı koymuştun ceplerime, her gün hatırımı sormuştun. Yalnız benim mi? Kim çalmışsa kapını, senden kim yardım istemişse. Genç olsun, yaşlı olsun, hali ne olursa olsun, yeter ki insan olsun.
O günden bugünü, tiyatronun bugününü görmüş olacaksın. Evet, o günden bugünü görmüştün, onun için doktorluğa dönmüştün.
1894’te doğmuş, 1941’de öldü.
Ben beş-altı yıllık oyuncuyken.
İstanbul’a kar yağıyordu...

Mahmut Moralı (1902-1969)

Mahmut Moralı

Çizgi Zahir Güvemli

Akşam, 29.7.1968, s. 5

BÜYÜK İNİŞ-ÇIKIŞ BULAMADIM MAHMUT MORALI’NIN HAYATINDA

Kronolojik veya alfabetik bir sıra gözetmeden, duygusal bir açıdan yazılan bu yazılarda Mahmut Moralı buraya rastladı. Hiçbir art düşünce olmadan. Oysa Mahmut Moralı’yı duygu bakımından da, yakınlık bakımından da birçoklarından önce tanımışımdır. Aramızdaki yaş farkına rağmen, her ikimizin de bekârlık zamanlarımıza rastlayan hovardalıklarımız bir ara almış yürümüştü. Gençlik yılları, heyecan yılları... Gece hayatı, bar hayatı, alaturka âlemler... Neyzen Tevfik geceleri, Selâhattin Pınar’lı geceler, Feyzi Aslangil’li, Kadri Şençalar’lı geceler. Sohbetler, münakaşalar ve geriye hiçbir şey kalmayan boş geceler. Bir yerde boşa akmış, boşa harcanmış bir ömür.

Daha geçenlerde yaşı otuz olan bir kadın meslektaş, “Ben tanımıştım Mahmut Moralı’yı, nesi yazılırmış onun da,” dedi. “Öyle deme, onun da bir hayatı var tiyatromuzda,” dedim. O dudak büktü, “Beni etkilemez onun tiyatromuzda yaptığı,” dedi ve geçti.

Uzun yıllar, çok uzun yıllar hiçbir şansı olmamış tiyatroda Mahmut Moralı’nın. Vurmuş kendini içkiye. Şakaya, şaklabanlığa, hayatı kolaya almaya. Sonra Küçük Kemal’in oynadığı rollerin çoğu ona verilmeye başlamış sırayla. Orta oynamış, iyi oynamış. Sevdirmiş kendini. Para kazanmak isterdi, çok para kazanmak isterdi. O zaman toto filan yoktu, piyango bileti alırdı her ay. Bir iki değil, on tane birden, yirmi tane birden alırdı. Bir ay ona bin lira çıktı. İyi paraydı o zaman. Büyük aylıklar yüz lira olduğu sıralar. Daha sonra beş bin lira kazandı. Daha sonra on bin. Ve bir ay da yüz bin birden. Bir apartman almıştı. Şişli’deydi galiba. Bir de yazlık bir kat, Pendik’te sanırsam. Sonra içkiyi azalttı yavaş yavaş. Artık rahattı. Arasam da tarasam da büyük iniş çıkışlar bulamam Mahmut Moralı’nın hayatında, bu piyango çıkışlarından başka. Düz bir hayat yaşadı, büyük şeyler yapamadan gitti. Okumayı sevmezdi. Bir tohum gibi gelmişti, ağaç olamadı. Ne bir Hâzım olabildi, ne bir zirve, ne bir uç. Sallandı durdu ortalık yerde.

Rıza isimli çok oyuncu gelmiş Türk tiyatrosuna: Kâmil Rıza, Raşit Rıza, Vasfı Rıza gibi, Mahmut Rıza bunların sonuncusu. 1902’de doğmuş, 1955’te

öldü. Pendik’teki evinde.

Ben, benim tanıdıklarımı yazmaya çalıştım sahnelerde ölenlerin. Niceleri var daha adını duyup tanımadıklarımın. Bir hatıra, bir his, bir yaşantı bu yazdıklarım.

Çok gocunanlar, kızanlar da olmuştur bu yazılara. Yazarken bile duyuyorum bunu. Ne yapalım ki gerçek bunlar, elde değil tersini yazmak. Tiyatroda yanlış affedilmeyecektir bir gün. Yani, yanlış tiyatro affedilmeyecektir. İnsan için yapılmayan tiyatro affedilmeyecektir.

Doğru tiyatroyu, gerçek tiyatro yapmaya gelenler de vardı tiyatromuza. İşte bir Asaf Çiyiltepe. O bize bugünün tiyatrosunu değil yalnız, yarının, yarınların tiyatrosunu da müjdelemişti. Onu en büyük sancımla selamlarken bu yazımı Asturias’ın sözleriyle bitiriyorum:

“Nerede tiyatro varsa, orada sözler kalır. İnsanın tanrılarla, insanın dünya ile, insanın insanla konuşmasının sözleri. Yüzyılların dili tiyatroda, birçok değişikliklerden sonra, yeniden halk topluluklarına ulaşma aracı olur: En insancıl, en kestirme, en etkili, en verimli araç.

“Dinsel tören, kutsal temsil, yaratmanın oluşu, edebiyat türü, bütün bunlar tiyatrodur, tiyatro olarak kalmıştır.

“Yeniden doğma yolunda olan kültürlerin, Guatemala’nın Maya kültürü gibi, bin yıllık bir tiyatro geleneği kültürlerinin insanı olarak ben burada yürekleri güneşe kadar yükselten sırça bıçakların hayalini değil, kahramanlık tiyatrosunun büyük temsillerinin anlarını, ebediliğin taş içine fotoğrafını çektiği tüy, çıngırak ve duman danslarını; uykusuzluktan, yorgunluktan yıkılıncaya kadar, günlerce, haftalarca dans eden bütün toplulukların o coşkun kutlamalarını anıyorum.

“İşte, başka güneşlerin insanı, ben bu dünyadan başlayarak, tiyatro mucizesinin yaratıcılarına ve seyircilerine sesleniyorum; onları zincirler yapmak için değil, karşılıklı anlayış köprülerini kurmak için, el ele vermeye çağırıyorum.”

Şaziye Moral (1906-1985)

Selâhattin Moğol (1914-1963)

Neşet Berküren (1911-1963)

Salih Tozan (1914-1963)

Akşam, 30.7.1968, s. 5

FİGÜRAN

Geceye gömülmüş bir gemi gibi
Donmuş soğuklarda iliği
Bedende ne setresi ne yeleği
Tek umudu tiyatrodan.

Gelsin piyaz, yüz sapsarı
Bir lokmadır çıkarı
Bir düş Eski Roma, Eski Yunan
Çıktı tiyatrodan figüran.
İlk sevgi merhamette dönenen
Sevgiler çerden çöpten
Kaçılmaz saplanılmış bir kez
Müttehidülmerkez.

Irgatın Türküsü, s. 203

Lâmbo'nun Meyhanesi'nde Mim Uykusuz, Haluk Yetiş,
arkada Cahit Irgat ve Kemal Edige (1964).

TİYATRODA BİR DE HİÇ ADI DUYULMAMIŞ ŞÖHRETLER VARDIR

Acılı yorgun oyuncuların yanı sıra, kristalleşmiş gerçeklerin ardında bir de kalker tortuları vardı tiyatroda. Bunların adı sanı duyulmamıştır pek ortalıkta. Onları bilse bilse tiyatro çevreleri bilir.

Bana en çok dokunan, tiyatronun en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün aktörlerin, hatta figüranların bile, bir gün sahnede takılır sürçerim korkusu ile yalancı gözlerle baktıkları, tiyatronun her an rüyasını yaşayan suflörlerdi. Baş suflör Sadi Kündür'dü. Tiyatroya oyuncu olmak için girmiş, olmamış, olamamış, suflör kalmış. O günün tiyatrosunda zor ve büyük işti: Suflörlük. Çünkü bugünkü gibi haftalar haftası, aylar ayı prova edilmezdi bir oyun. Bilemedin, on beş günde bir oyun değişirdi. Sonra sonra bir ay, beş hafta, bir buçuk ay oynanabilmeye başlamıştı oyunlar. Bu yüzden suflörün, suflörlerin işi ağırdı tiyatroda. Üç suflörü vardı tiyatronun: Sadi Kündür, Fikri Çöze, Refika Erül.

Sadi Kündür: 1905'te doğmuş, 1956'da alkolden ve veremden öldü.

Refika Hanım büyüğümüzdür yaşıyor.

Fikri Çöze yaşıtımdır.

Provaları, çocuk tiyatrosunu, tarihi matineleri, gündüz oyunlarını, gece oyunlarını bu üç suflör nöbetleşe idare ederlerdi. Sahne tozunu yutarak kan ter içinde umudunu yitirmiş olarak.

Bir de aksesuvarist Hamdi vardı. Perde ardının en büyük sanatçılarından biriydi o. Olayın geçtiği tarih ne olursa olsun, o hemen kitaplara sarılır, bilmediğini sorar öğrenir, eşyayı, tabloyu, vazoyu, çamçağı[1] ve bütün teferruatı yerli yerine zevkle koyar yerleştirirdi. Sahneye gelecek mektubun üstündeki pula kadar düşünür, o günün pulunu bulur yapıştırırdı zarfın üstüne. Çok titizdi, sanatının ehliydi Hamdi Şarlıgil. O da oyuncu olmak için gelmiş tiyatroya, Talât Artemel'le aynı gün. Talât aksesuvarcı, Hamdi oyuncu olmaya. Ama yer değiştirmişler elde olmadan. Hamdi de 1905'te doğmuş, 1966'da öldü.

Son zamanlarda filmlerde ufak tefek roller oynardı. Piposu ağzından düşmezdi hiç. Zarif adamdı, nükte üstüne nükte yağdırırdı. İyi bir babaydı, boyunca kitap ve kızlar bıraktı. Eliyle evlendirmişti kızlarını. Sonra onun yardımcısı Osman Türkoğlu. O da ondan birkaç gün önce gitti. Kimsesiz, hiç kimsesiz. Rusya'da okumuş, oralı, yani oradan gelmiş; o da son zamanlarda filmlerde oynardı.

Ve sonra Koca Adnan. Tiyatro'nun makinisti Adnan Görgüç. Bir yardımcıyla kurar söker, tekrar kurardı koca koca dekorları. O tarihi

dekorları, tüm klasiklerden 1966'ya kadar Şehir Tiyatrosu'nda oynanan oyunların dekorlarını. Hastaydı son zamanlarda, kanser demişlerdi. İnsan verem de olur kanser de bu sanatta.

Bir de [Nickolay] Peroff vardı, büyük adam Peroff. Bildim bileli o yapmış, o realize etmişti Şehir Tiyatrosu dekorlarını. Türkiyede yerleşmiş bir beyaz Rustu. Tam tiyatro adamıydı bu adam. Çalışkan, işini bilen, hayatını tiyatroya adamış bir adam.

Adı sanı unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş oyuncular da var. Kırk sene sahneye emeği geçmiş bir adam, kadavralaşmış tekaüdiyesiz aktör ay başı geldi mi tiyatronun çevresinde dolanır durur. Çöplükte nafaka arayan bir köpek gibi. Kocamış bir köpek gibi. Düşkün Aktörlere Yardım Sandığı'ndan aldığı otuz papeli cebine yerleştirip bu para ile ayın otuz gününde ne yapacağını düşünmek için şarapçının yolunu tutan aktörler de gördü bizim kuşak. Saffet Baba'lar, Hakkı Necir'ler, Pamuk İsmail'ler, Rasih Baba'lar gibi. Ve nicelerini.

Bunlar gibi ölüp gitmiş Selâhattin Moğol'lar, Neşet Ber-küren'ler, Salih Tozan'lar, Suphi Kaner'ler ve Kemal Edige'ler var benim kuşağımdan.

1910'da doğup 1963'te ölen Reşit Baran'ı katmıyorum bunlara. O bu işin kahrını çekmedi. Galatasaray Lisesi'nden şıp diye giriverdi tiyatroya. İyi bir aylıkla hiç üzüntü duymadan, figüranlık yapmadan. Behzat Butak'ların, Vasfi Rıza'ların dümen suyundaydı hep. Çeviriler yapardı Labiola'den, oynanırdı çevirileri. Ona da tüm imkânlar, eşantiyon roller verildi, ama o hiçbir şey yapamadı. İyi bir oyuncu olamadan öldü gitti, yazık.

1963 yılı kırdı geçirdi bu genç oyuncuları. Art arda.

Selâhattin Moğol: 1912'de doğmuş [ö. 21.7.1963]. Benden eskiydi tiyatroda. Kompleksler içindeydi. Acılar içindeydi. Kendi kendine yarattığı acılar içinde. Hep ufak tefek roller oynadı, adımını hiç açamadı, gelenleri kıskandı gidenleri kıskandı, kendini yedi bitirdi. Ruhen hastaydı son senelerde. Kötülüğü hep kendineydi, huzursuzluklar içinde. Çevresini, ortamını bulamadı.

Neşet Berküren [1911-1963]: Ondan bir yaş büyüktü. Aynı yıl öldü Selâhattin'le, gırtlak kanserinden. O, Selâhattin'in tam tersine neşeliydi, babacandı, dobraydı, çocuk gibiydi. Hatta biraz geri zekâlı da diyebiliriz Neşet'e. Sevilirdi herkesçe. Ona da oldukça fırsat düştü sahnede. Son yılları hastalıkla geçtiğinden belki o kadardı vereceği. Bir sözünü hatırladım şu anda:

*Ayak Takımı Arasında'*da[2] "Medvire del"i oynuyordu.

– Neşet be, bu güzelim rol böyle mi oynanır? demişti bir arkadaşı.

– Beğenmedin mi? Bu maaşa bu kadar oynanır işte!.. cevabını vermişti.

Bu maaşa bu kadar oyun!

Bu söz onun iş anlayışını gösterirdi bir bakıma. Bir bakıma da tiyatro kazançlarını. İyi oyuncu olabilirdi.

İnsan yüreğinin üstüne basılmayagörsün, dolu bir zemberek gibi fırlar bir gün o yürek. Değişen bir şey yok pek, o günden bugüne. Değişen bir şey olmadığından işte, 18 Nisan 1967'de yaptığım bir röportajı aynen almak gereğini duydum buraya.Tanju Cılızoğlu'yla yaptığım röportajı; yorgun, acılı bir oyuncuyum ben de:

"Bu adam tiyatro sanatçısı. Bu adam şair. Bu adam elli yıllık yaşamı içersinde bir gün bile nasıl apartman sahibi olurum, nasıl altıma bir araba çekerim, nasıl fişmanca beye hulus çakarsam bir Avrupa seyahati ayarlarım diye düşünmemiş. Çok daha zor, çok daha gerçek, çok daha yüce bir tutkuya yaslamış tüm yaşamını. İnsanlara, ülkesinin yoksul insanlarına, ülkesinin perişanlığına, ülkesinin sancılarına nasıl yararlı olurum diye zorlamış yaşamını. Darlara düşmüş, ama tüketmemiş içinde çöreklenmiş halk sevgisini.

"Tüm bu anlattıklarını Cahit Irgat bir şiirinde yalın içten duygulu tek mısrada veriyor: 'Ekmeğimi gözyaşıma bandım da yedim.'

"... Her okuldan kovuldum. Anarşist dediler kovdular. Nihilist dediler kovdular. Komünist dediler kovdular. Otuz bir yıldır aktörlük yapıyorum. Elimden lehimcilik gelmedi. Marangozluk gelmedi. Benim savaşım daha güçlü, daha düzenli, daha mutlu bir dünya yaratmak. Ama elli yıllık ömrü darlarda, zorlarda geçirdik. Ne olursa olsun, istediğim, dilediğim bir çizgide sürdürüyorum ömrümü. Savaşı bırakmadan, kavgadan kaçmadan.

"Elli yıllık bir yaşamın tüm zorlukları yıldırmamış, küstürmemiş ve yenik düşmemiş. Acısını şiirde kusmuş, tiyatroda bitirmiş. 'Köyün insanına tiyatro gerek. Halka daha çok, daha çok tiyatro götürmek gerek. Tiyatro okuldur. Tiyatro kültür aracıdır...'"[3]

İnsan yüreğinin üstüne fazla basılmaya görsün, dolu bir zemberek gibi fırlar bir gün o yürek.

Ve Settar Körmükçü ve Kemal Edige ve Suphi Kaner ve Salih Tozan ve Ferdi Tayfur geçiyor önümde[n], yaşıyor hepsi şimdi.

Orhan Veli'yle Lâmbo'da şarap içiyorduk bir akşamüstü. Kemal Edige geldi Lâmbo'ya, kulağıma fısıldadı:

– Paran var mı?

Aramızda lafı edilmezdi böyle şeylerin.

Vardı.

– Var, dedim.

– Kendim için değil, dedi.

– Anladım, dedim.

– Fazla pabucun var mı? dedi.

– Var, dedim.

– Kravatın?

– Var, dedim.

– Elbisen?

– Var, dedim.

– Ya pardösün?

– İşte o fazla değil, dedim.

Sıkı bir yağmur yağıyordu Balıkpazarı'na.

Aldı pansiyonumun anahtarını elimden, çıktı gitti.

Tüm bunları kalbinin üstüne fazla basılmış biri için yapmış, Kemal Edige. O çekik gözleriyle, ince uzun boyuyla, biraz dik biraz sert, yalın, bu yüzden de herkesçe sevilmeyen ama bizce çok sevilen, billurlaşmış bir oyuncuydu Kemal Edige. En güzel dostlukları insanlık için yaşardı o.

Benim sanat kuşağımdan çıkmış, örnek bir kişiydi. Solcuydu, evet solcuydu, o zamanlar böyle rahatça konuşulmayan solculardan. Sonra ne oldu? Alkolik oldu dediler. Sonra ne oldu? Ölümünden önce hastanede bile içmiş, cebinden yassı konyak şişesi çıkmış dediler. Neden acaba? Neden? Bir gün de bir derdin mi var diyen mi olmuş, neden içiyorsun diyen mi olmuş. Küsmeden öldü üstelik, insanlara. Onu işsiz koyan insanlara, o acıyarak öldü, o insanlara, "insanlar"a.

Yoktum Settar'ın [Körmükçü] ölümünde Türkiye'de. "Kalbim sıkışıyor," demiş, yatmış yatağına, karısı uyandıramamış sabaha karşı. Çoktan ölmüşmüş. Hani bana, büyük sanatçı Hâzım'ın, "Git oğluma, beraber yiyip için, dost olursunuz oğlumla," dediği o Settar böyle ölmüş.

Kalbinin üstüne fazla basılanlardandı o da.

Ama dolu bir zemberek gibi fırlayamadı.

Suphi Kaner de öyle. Utanmadan intihar etti. Bu pis, bu rezil film piyasasına, açlığa, sıkıntıya bir balgam atamadı, tüküremedi, intihar etti.

Kalbimizin ortasında güvercin
Güvercinin kursağında bir kurşun
Kefenimiz arşın arşın
Parasıyla peşin peşin[4]

diyemedi. Demeliydi. Var mı böylesine gitmek dünyadan? Ve acır görünen bir yığın köstebeği? Sevindirmek? Ve,

– Gözüüüm!.. çeken Salih Tozan!

Neden içerdin bu kadar?

Paran mı yoktu cebinde? Onun bunun masasına tünerdin? Alay ederdin insanla, o insanların dünyasıyla! Hak ederdi bu insanlar bunu! Ama seni de bir soytarı gibi görürlerdi. Karşılıklı ucuz bir alışverişti bu yaptığın senin. Yalanın, dedikodunun bini bir paraydı sende, tek ayaküstünde. Ama iyi sanatçıydın. Bunun tersi söylenemez senin için. Cıcığın çıkmadan öldüğüne iyi ettin.

İnsanları birbirine düşürmeye bayılırdı Salih. Bir ara işsiz kalmıştı. Adana Şehir Tiyatrosu kurulurken İstanbul'dan sanatçı toplama işi bana verilmişti. Nevin Seval'e ve ona rica etmiştim. Provalara geç, epey geç geldi Adana'ya. Ama iyi oynadı rolünü: Yılda beş aylık da caba [karşılıksız] veriliyordu o yıllar. Öyle bir punduna getirdi ki, birikmiş aylıklarını aldığı gibi bunları da toparladı, perde açılmasına birkaç saat kala çıkmış gitmişti Adana'dan. Sonra bir mektup almıştım ondan:

– Sanatçı garba gider, biz şarka gittik, dayanamadım kaçtım, kusura bakma!

İyi sanatçı Salih Tozan'ın bende bu hatırası kaldı.

Ben çok kişi tanıdım. Şiirde de, tiyatroda da. Gerçekten gerçekçi olabilselerdi, gerçekten kendilerine inansalardı, bugün bugünden öte biraz güzel, hiç değilse güzellik olurdu. Güzelcik.

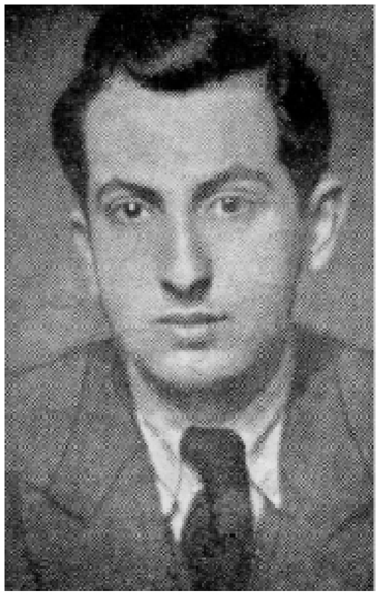
Akşam, 31.7.1968, s. 5

[1] *çamçağ* Su kabı.

[2] Maksim Gorki'den *Ayak Takımı Arasında*, Vâlâ Nurettin'in çevirisiyle İBŞT'de ilk kez 1936-1937 sezonunda oynandı.

[3] Cahit Irgat, sözünü ettiği röportajın sadece giriş bölümünü yazısına almıştır. Metnin tümü için bkz. “Ek Metinler”, s. 243-245.

[4] Cahit Irgat, “Yaşamak”, *Irgatın Türküsü*, s. 99.

Fikri Çöze (1915-?)

Vedat Karaokçu (1905-1960)

CAHİT SITKI, “OTUZ BEŞ YAŞ ÖMRÜN YARISI EDER” DERDİ

Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956)

Sabahçı kahveleri, sabahçı pastaneleri Beyoğlu'nun. Nisuaz, Petrograd, Moskova pastaneleri. Son tramvaylar sızlanarak gelir geçer. İlk tramvaylar gelir geçer. Pastanelerin Rus kadın garsonları nöbet değiştirir sadece. Bir de kasadaki madam.

Alkazar, Şık, Yıldız sinemalarında otuz iki kısımlık tekmili birden macera filmleri oynardı o zaman. Şimdiki gibi Bond'lar değil. Sucukçular, köfteciler, amele börekçileri gene böyle gırlaydı Beyoğlu'nda. Yol tamirleri, tel tamirleri, kazılar gece yarılarından sonra yapılırdı gene. Muhabbet tellalları, çöpçatanlar, sokaklarda uyuyan çocuklar, çöp tenekeleri, aynı pislik, kokular, bugün gibi.

Moskova'ya da giderdik, Petrograd'a da. Ama daha çok Nisuaz'dı asıl yerimiz. Şimdi bir banka olan yer.[1]

Masalarda müşteri bekleyen efendi orospular, ressamlar, şairler, odaları sıcak olmadığı için bu kahvede çalışan bekârlar, aynı evin insanları gibi birbirlerini tanırlardı. Geceleyin orospular işlerin kesatlığından dert yanarken bir öbürü umudunu Allaha bağlamıştır. İyi tanıdıkları fakir şairlerle, ressamlarla, aktörlerle kardeş kardeş geçinirler. Bir şair kırk sekiz saattir ağzına bir şey koymadığından dert yanar, bir orospu ona borç verir, çay ve pasta ısmarlar. Ve patrondan bir plak çalmasını ister. Bu sırada üstü başı düzgün bir sarhoş yalpalayarak orospulara yaklaşır, yanlarına izinsiz ve teklifsizce çöker:

– Bu gece efkârlıyım, fazla kaçırmışım. Hanginiz gelirsiniz? diye sorar. Bir seçme yapmamıştır. O hepsine razıdır. Hepsi de ona. Geçim dünyası.

Ötede üstü başı dökülen biri:
– Açım! diye sızlanır. Eski bir derttir bu da. Açlık kapıları çalmıştır. Bugün gibi.
Gezginci bir piyango bayisi masa masa dolaşır:
– Çekiliyor! Yarından sonra çekiliyor! Alan kazanıyor!
Ve bir orospu bir bilet alır, bütün umudu yarından sonraya kalır. Sarhoş bu bilete ortak olur. Yarı para verilir, biletin arkası imzalanır. Sonra dertlenir:
– Bütün şehir şahittir o kadını sevdiğime! Yıkıldım artık, yıkıldım! Yedi bitirdi beni!
– Taktırdı mı? diye sorar kadının biri.
– Taktırdı! Ne yazık ki taktırdı!
Orospulardan biri iş bulmaktan umudu keser:
– Çocuk bekler! diye kalkar yerinden.
– Uyumuştur, bekler mi bu saate?
– Bekler, bekler yavrucak. Derslerine çalışmıştır, pencerede yolumu bekler. Adam olursa ne âlâ.
O da umudunu çocuğuna bağlamıştır. Kalan meslektaşına iyi işler dileğiyle evinin yolunu tutar.
Asım Bezirci bir yazısında bizlerden ve bizlerden öncekilerden bahsederken şöyle der: “Sembolistlerin yanı sıra parnasyenleri de tanıyan Yahya Kemal de –bir başka açıdan– öz şiire yönelir 1930-1940 arasında. Bu eğilim Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Sıtkı Tarancı gibi şairlerle sürdürülür. Bu şairlerin düşsel ve bireysel yanları ağır basar.
“Serbesçiler: Çoğu gerçekçi ve toplumcu olan bu şairler heceye ve aruza karşı özgür koşuğu (serbest nazım) tutarlar. Başta Nâzım olmak üzere, Nail V [Çakırhan], Ercüment Behzat [Lav], İlhami Bekir [Tez], Hasan İ[zzettin]. Dinamo, Asaf Halet Çelebi özgür koşuğa dayanan yeni, yıkıcı şiirler yayımlarlar, alışılmış şiirin –öz ve biçimce– bazı kalıplarını kırarlar. Onların ardından Cahit Saffet Irgat, A. Kadir, Suat Taşer, Rıfat Ilgaz, Ömer Faruk Toprak aynı yolda yürürler...”
İşte bu özcülerin ve serbestçilerin birçoğu gece veya gündüz Nisuaz’a uğramadan edemezlerdi. Serbestçiler ağır basıyordu. Çoğunluk onlardaydı. Serbestçilerin asıl kızdıkları hececilerdi. Değersizliklerini durmadan çarpıyorlardı suratlarına. Nitekim haklı çıktılar sonunda. Hececilerden bugün ortalıkta kimse kalmadığına göre. O gün de yoktular ki bugün olsunlar.

Serbestçiler özcülerle dosttular. Bu dostluk, sevgi ve anlayış bugün de sürer gider. Birbirimizi hiç görmesek de.

Suphi Taşhan, Mehmet Kemal, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Arif Dino, Abidin Dino, Celâl Sılay, Celâlettin Ezine, Suavi Koçer, Ahmet Muhip ve başkaları ve sen baş gediklileriydik Nisuaz'ın. Ne Nisuvaz var şimdi, ne eski dostlar. Hasta toplumda darmadağınığız.

"Otuz beş yaş, ömrün yarısı eder" dedin. Etmedi, sen tok, mutlu bir toplumda yaşayan için düşünmüştün bunu. İki yıl çok çektikten sonra hasta yatağında, 1956'da Viyana'da öldün. Ankara'ya getirildin, gömüldün. Sait'ten iki yıl beri yanda. Oysa Sait umudu kesmişti 1954 başlarında senden.

Seninle hiç kavgalaşamadık. Nektar Birahanesi'nde buluşurduk çoğu akşamlar günümüz şairleriyle, sanatçılarıyla, dostlarıyla. Bir akşam seni vaktinden önce "olmuş" bulmuştuk. Rıfat Ilgaz'lı, Sait Faik'li bir masaydı oturduğumuz. Kadınlı erkekli toplumcu bir gruptuk. Sait'le ben ağız dalaşması yapmıştık. O basmıştı küfürü bana en sunturlusundan, bir de şişe kaldırmıştı, sonra çıkıp gitmişti. Sen ağlamıştın ardından, "Sanatçı dostlar kavgalaşır mı?" diye. Tutturmuştun, "Bir votka," diye, ben sana suyu votka diye yutturmuştum. Bekâr Sokağı'nda oturuyordun o sıra.[2] Soruyordu dostlar birbirine: "Cahit nasıl gidecek?" "Ben götürürüm," demiştim. Bekâr Sokağı'ndaki pansiyonuna girmek istemiyordun o gece, diretiyordun. Haklıydın. Yalnızlıklar bekliyordu, umutsuzluklar bekliyordu seni odanda. İlle benim de kalmamı istiyordun, ille içki istiyordun. İlle bir şeye dayanmak, bir şeye tutunmak istiyordun, bir şeyle avunmak istiyordun.

> Bu akşam ilk olarak ağladım
> Bekâr odamın penceresinde.
> Hani ev bark? Hani çoluk çocuk?
> Ne geçti elime bu hayatın
> Meyhanesinde, kerhanesinde?
> Yatağım her gece böyle soğuk.
> Saadet bu ömrün neresinde?[3]

Bekâr Sokak'ta,[4] o pansiyon odasında yazmıştın bu "Garip Kişi"yi.

İnsan sevgisiyle yan yanaydın. Kavgalara, dargınlıklara karşıydın. Oysa hasta toplumda dövüş gerekiyordu sanatçı için. Mutlu günler için. Bir çeşit kaçış, içine kapanıştı seninki. Sen "barış" istiyordun, ama hep bireyci

yönünden. Her şey kendiliğinden olsun istiyordun. Baudelaire'ler, Rimbaud'lar, Malarmé'ler kavramıştı seni. Bir de özel dostluklarla kurduğun şiir akımlarını tutuyordun. Ama inkâr götürmez, Nâzım Hikmet'e de hayrandın. Senin için şiirdi en önemli olan. Sanatçının kavgası değildi.

Ahmet Muhip'i gördükçe Ankara'da birkaç yılda bir, senden söz ederiz bir bulvar boyu. O hâlâ dalgınlıklar içindedir. Şahap Sıtkı [İlter] öyle. Fethi Giray öyle. Herkes bir hayhuy içinde yuvarlanıyor siz gideli. Kimi, şiiri çoktan bıraktı veya şiir onları. Dağıldık, bölündük, ayrıldık siz gideli. Kimimiz öldü, kimimiz zengin oldu, kimimiz Avrupa'da, kimimiz ekmek yolunda.

Buna bir kerecik gücenir gibi olmuştun belki. Senin şiirini cevaplandırdığım için, "Değil kardeşim değil," diyordun sen, "Gök mavi değil, dal yeşil değil," diyordun.

İnan kardeşim inan
Gök mavidir, dal yeşil
[Omuzun omuzumda]
[Nefesin nefesimde]
Gökyüzünü yıldız yıldız
Dilim dilim bölüşürüz yeryüzünü,
Payına düşen dertler
Payıma düşer
Sen benim günümdesin
Ben senin gecende,
Bir ucu sende denizin
Bir ucu bende
İnan kardeşim inan
Aynı suda yüzer bindiğimiz gemiler[5]

diyordum ben. Ama sonra gene, hep "adaş" olarak kalmıştık. En dar, en zor günlerde de.

Paris'ten dönüşümün on altıncı sabahı götürülmüştüm. Oysa *Rüzgârlarım Konuşuyor* çıkalı yıllar olmuştu. Basın kanununa göre yargılanamazdım. Çünkü basın kanunu, basılışından altı ay sonra bir kitap için koğuşturma açtır[a]maz. Bu süre aşılmıştı, çok aşılmıştı. Ama benim cezalandırılmam lüzumluydu, şarttı. Ankara'ya götürüldüm, mahkeme edildim. Hüküm giydim, sonra afta kurtuldum.

Bu sıra sen Ankara’daydın. Yenişehir’de bahçeli Buket Gazinosu’nda kitaplarını gazetelerini toplayıp eve gitmek için hazırlanıyordun. Arkan dönüktü, görmüyordun beni. Usulca sokuldum, gözlerini kapadım. Firüzan Tökin’leydik:

– Bil bakalım kim? dedi Firüzan.

Sen gözlerinin üstündeki ellerimi yokladın, isimler saydın, bilemedin. Sonra bir sevindin, bir sevindin beni karşında görünce. Sarıldık, öpüştük, ama çok dertleşemedik o gece.

– Otur otur, çok kalamayacağım seninle, ben evlendim, memuriyete de girdim. Ama sen İstanbul’dan geldin, mazeret var, karımdan izin çıktı demektir. Söyle söyle, rakı mı? Hayrola, ne işin var Ankara’da?

Yazmıyordu o devirde gazeteler, kitabım toplatılmıştı, duruşmam gizli yapılıyordu. Anlattım, çok üzüldüm, ama çok kalamadın benimle. Sahiden evine erken gitmek istiyordun belki, belki de peşimdeki adamlardan çekiniyordun. Ne desen, ne düşünsen, ikisinde de haklıydın.

Seni son görüşüm böyle olmuştu.

Akşam, 1.8.1968, s. 5

[1] Nisuaz’ın yerinde bugün –yeni yapılan Demirören İstiklal’in karşısında– Garanti Bankası yer alıyor.

[2] 1980 öncesi –Bekâr Sokağı’nın girişinde– Cumhuriyet Kitap Kulü-bü’nün Beyoğlu Belediyesi’yle birlikte düzenlediği bir “Kitap Şenliği” vardı. İmza günlerinden birinde Mehmed Kemal’e masada otururken, bana Cahit Sıtkı’nın oturduğu evi göstermişti. İşaret ettiği ev, Bekâr Sokağı’na İstiklal Caddesi’nden girerken soldan ikinci yapının ikinci katıydı. Bu bina, Beymen’in tam arkası oluyor. Mehmed Kemal, “madem söz evden” açıldı dercesine, sözü Cahit Irgat’ın oturduğu ve oğlu Mehmet Irgat’ın da doğduğu evi de göstermişti. Söz konusu ev bugün, Büyükparmakkapı Sokağı’nda, Pandora Kitabevi’nin karşısındaki yapının iki veya üçüncü katıydı. Bu yapının alt katında bugün, Pandora Kitabevi’nin yabancı yayınlar bölümü yer alıyor.

[3] C.S. Tarancı, “Garip Kişi”, *Otuz Beş Yaş*, s. 138.

[4] Bekâr Sokak, İstiklal Cad.’nden Tarlabaşı yönüne inen bir sokaktır.

[5] Cahit Irgat’ın “Dost” adlı bu şiirinin [köşeli parantez içinde verilen] 3. ve 4. dizeleri tefrikada yer almıyor (*Irgatın Türküsü*, s. 26).

Cahit Sıtkı Tarancı

Çizgi Zahir Güvemli

ASAF HALET ÇELEBİ "YENİ"NİN, YENİLİĞİN PEŞİNDE KOŞUYOR

Asaf Halet Çelebi (1907-1958)

Çizgi Zahir Güvemli

Sizi de anlamadılar bu toplumda, bu ortamda. Anladılar da işlerine gelmedi, belki.

1907'de doğmuşsun İstanbul'da, sanırım Beylerbeyi'nde Asaf Halet Çelebi. Yaşça çoğumuzdan büyüktün, *S.E.S.* dergisi, o güzelim sanat dergisi çıktığı sıra. Hemen hemen aynı dergilerde yazmıştık ileri geri aynı sayfalarda. "Beyefendi"siz "hanımefendi"siz konuşmazdın hiç. Kim olursa olsun karşındaki. Gerçekten de "çelebi" adamdın. Kolunda kitaplar, Fransızca, Farsça, Hintçe, Çince, geçerdin caddelerden, işinden çıkınca "kelam" edecek adam arardın. İnsan arardın kafaca, bilgice, şiirce. O yılların gerçek entelektüel tipiydin. İçten ve samimi.

Yalnızlıklar, umutsuzluklar içindeydin sen de. Bir çeşit boğuntu bunalımlar içindeydin. Yeni'nin, yeniliğin, yeni bir şeyin peşinde koşup koşup yorulan, nefes almak için durulunca görülen, duyulan o garip yalnızlık, o boşluk, o umutsuzluk içinde. Yığın yığın, boy boy kitapları okuyup bitirip de altında ezilmeden hep iyiyi, gerçeği, yeniyi arayan, sonra yer yer, zaman zaman kolu kanadı kırılan bir insanın umutsuzluğu.

Okutulmamış isteksiz, ruhsuz, anlayışsız vurdumduymazlara, vurdumduymazlığa bir şeyler katmak, bir şeyler getirmek istiyordunuz siz. Sen, Arif Dino, Suphi Taşhan ve sizin gibiler. Şiirde ayrı ayrı yerlerdeydiniz, açılarınız, yaptıklarınız başkaydı. Ama Suphi Taşhan'la Arif Dino antolojilerde bile yok şimdi.[1] Nedenini bilmiyorum, bilemiyorum. Oysa iyi şairlerdi onlar da. Evim barkım yıkılmasaydı birkaç defa, altüst olmasaydım durmadan ya da Abidin Dino burda olsaydı, düşünür taşınır eski *S.E.S.*'lerden çıkarır aktarırdık şiirlerini. Arif'i gözlükleri alnında, cebinde

birkaç kuruşu olmadığı günlerde bile su üstüne su içip sarhoş olurken, kahkahalar atarken, çevresine çocuk sevinci saçarken görür gibi oluyorum. Sonra:

Geceler vapurla dönmez
Hey telli pullu gelinler![2]

dediğini hatırlıyorum. O koca boy bostan, güzel bir baştan, güzel bir hançereden çıkan sesiyle. Kestane şekeri gözleriyle cıvıl cıvıl gülerek. Ve kalemini çıkarıp ufacık kâğıtlara veya sigara paketleri arkasına ince ince desenler çizdiğini görüyorum. Ve sarhoşluğu geçmesin diye bir şişe daha su içip bir cebinden çakısını, bir cebinden bir çakıltaşı çıkarıp bu çakıltaşlarından şekil şekil, boy boy insan başları yarattığını görüyorum. Ne oldu "Arif" sabrıyla oyduğu bu insan başları? Yapmak istediği insan başları? 3

İnsanı insanda aradınız, bulamadınız. Kendinizi kendinizde aradınız, bulamadınız. Kendi kendinizden çıkmak istediniz, çıkamadınız. Bir yerde çıkamadınız. İnsanla şiiri birleştiren Baudelaire gibi, "Her zaman sarhoş olmalı. Biricik mesele bu. Omuzlarınızı ezen, sizi toprağa doğru çeken zamanın korkunç ağırlığını duymamak için, durmamaca sarhoş olmak. Ama neyle? Şarapla, şiirle ya da erdemle. Nasıl istersen öyle, ama sarhoş olmalı!" dediniz. Olabildiniz mi? Hiç sanmam. Zaman zaman belki, ama biteviye değil. Baudelaire olabilmiş miydi durmadan? Hiç sanmam.

1957'de ölmüştü Asaf Halet Çelebi, yanılmıyorsan on deneme, üç de şiir kitabı vardır: *Molla Cami* (1940), *Mevlâna* (1940), *Seçme Rubailer* (1944), *Mevlâna'nın Rubaileri* (1944), *Ömer Hayyam* (1954), *Naima* (1953), *Buddha* (1946), *Divan Şiirinde İstanbul* (1953), *Mevlâna ve Mevlevilik* (1957), *Konuşulan Fransızca* (1942-1956).

Bu yapıtlar ve yayın tarihleri onun ölünceye dek çalıştığını gösteriyor.

Şiir kitapları: *He* 1942'de çıkmıştı. *Lâmelif* 1945'te. *Om Mani Padme Hum* 1953'te. Laf ebeliği değildi yaptıkları.

Örneğin "Sidharta" şiiri:

niyagrôdhâ
koskoca bir ağaç görüyorum
    ufacık bir tohumda
o ne ağaç ne tohum
om mani padme hum (3 kere)

sidharta buddha
ben bir meyvayım
  ağacım âlem
ne ağaç
  ne meyva
Ben bir denizde eriyorum
om mani padme hum (3 kere)[4]

Arif Dino yazmazdı, söylerdi. O yüzden kaybolup gitmiştir belki söyledikleri. Orda burda, dergilerde veya dostlarında varsa, iyi. Çıkar bir gün ortaya. Kaybolmuşsa, yazık. Suphi Taşhan'ın tomar tomardı yazdıkları. Ne oldu? Gönül isterdi, antolojilerde onların da şiirleri bulunsun. Bugünkü kuşaklar için, gelecek kuşaklar için.

Kızacak bana, onları da, beni de tanıyan çoğu eski dost. Olur mu diyecekler Ahmet Hamdi'yi [Tanpınar], Ahmet Kutsi'yi [Tecer] karıştırmak aynı yazıya. Olur diyeceğim, neden olmasın? Biraz büyük, biraz küçük değildi öbürleri öbürlerinden. Hele gencecik ölenler: Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip [Uslu]. Kronolojik bir sıra gözetmedik yazarken. Alfabetik de değil. Bir anı, sadece anı bu yazdıklarım.

Bir kış akşamı Narmanlı Yurdu'nda tanımıştım Ahmet Hamdi Tanpınar'ı. Neden "Kırtıpil Hamdi" derlerdi anlayamadım. Tertemizdi üstü başı. Gıcır gıcır beyaz bir gömlek, kravat. Ne giyse yakıştıramazmış da ondanmış. "Mühmel"di [bırakılmış] belki biraz, ama "kırtıpil" değildi. Değer vermezdi böyle şeylere. Hemen sen'li ben'li olmuştuk tanışır tanışmaz. Candandı, açıktı, hiçbir gıllıgışı yoktu. Severdi dünyayı severdi yaşamayı, severdi insanları. Onu elbette ki en iyi anlatacak Sabahattin Eyüboğlu'dur. Tüm sevgileriyle, tüm dostluklarıyla, sanatıyla kişiliğiyle.

Zonguldak'ta büyülü, sıcak yaz akşamlarına "Ahmet Hamdi akşamları" demişler. Rüştü Onur'la Kemal Uluser, şiirinden ötürü elbet. Ama o, gerçekten büyülü yaz akşamları kadar sıcaktı insan olarak.

1943'te Nurullah Ataç, *Cumhuriyet*'ten bunun için Ahmet Hamdi'ye seslenmişti: Duyuyor musun Hamdi gençler seni nasıl seviyor, sana nasıl inanıyor? Bu böyleyken nasıl dilin varıyor da sen sevmediğin sevemeyeceğin yazıları, şiirleri, romancıları övebiliyorsun? Asıl sevgilerin, asıl nefretlerinle kendin olmak daha iyi değil mi?

Ahmet Hamdi, Yahya Kemal'e ne dek hayransa, yeni şiirimizi de o dek severdi. Yeni-eski diye bir şey yoktu onda. O, güzel olanı severdi.

İlk zamanlar pek tanımamıştım şiirlerini. Düne ve sembolistlere kapılarımı kapadığımdan, belki de etkiler altında kaldığımdan. Gün geldi tekrar tekrar okudum. Sevdim. Çok sevdim. Tüm şiirleri birden okunmalıymış Ahmet Hamdi'nin. O zaman tadına varılıyor, anlaşılıyor değeri. Sohbeti şiirlerinden daha güzel diyenler de vardı. Ahmet Haşim için de aynı şeyi derler. Yahya Kemal için de. O başka şey, o başka şey oysaki.

Çok sevdiğim şiirlerinden biri de "Bursa'da Zaman". Uzun olmasa aktarırdım buraya. Ama tüm şiirlerini kapsayan Yeditepe Yayınları'ndan olan *Şiirler*'inden birini "Hatırlama"yı almadan edemeyeceğim.

> Sen akşamlar kadar büyülü, sıcak,
> Rüyâların kadar sade, güzeldin,
> Başbaşa uzandık günlerce ıslak
> Çimenlerinde yaz bahçelerinin.
> Ömrün gecesinde sükûn, aydınlık
> Boşanan bir seldi avuçlarından,
> Bir masal meyvası gibi paylaştık
> Mehtabı kırılmış dal uçlarından.[5]

Cahit Sıtkı'nın dilinden düşmezdi bir ara bu şiir. Ona karşı çıkanlar vardı. Cahit Sıtkı diretirdi: "Bu şiir büyük şiir," diye.

"İyi güzel ama, ne var bu şiirde? Bireyci bu, bireyci," derlerdi Cahit Sıtkı'ya. "Öyleyse, şunu dinleyin," derdi. "Bu da bireyci mi bakalım?"

Ve aradaki bir dörtlüğü atlayarak okurdu:

> Selâm olsun bizden güzel dünyaya
> Bahçelerde hâlâ güller açar mı
> Selâm olsun sonsuz güneşe, aya
> Işıklar, gölgeler suda oynar mı
> ...
> Uzak, çok uzağız şimdi ışıktan
> Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan
> Dönmeyen gemiler olduk açıktan
> Adımızı soran, arayan var mı[6]

Cahit Sıtkı o yıllar eblette savunacaktı Ahmet Hamdi'yi. O da "öz"deydi. "Özcü"ydü. Verlaine'den, Baudelaire'den, Mallarmé'den, Rimbaud'dan

etkilenmişlerdi, “bireyci”ydiler, “düş”cüydüler. Sel gibi gerçekçiler, toplumcular gelmişti, daha da geliyordu o sıra.

Akşam, 2.8.1968, s. 5

[1] Arif Dino’nun *Çok Yaşasın Ölüler* (1994), Suphi Taşhan’ın *Kilometre Taşları* (2010) adlı kitapları yayımlandı.

[2] Arif Dino’nun bu şiir, ilk kez “Boğaziçi” adıyla *Yeni S.E.S.*’te (Aralık 1939, S. 2, s. 7) yayımlandı. Şiirin kitapta yer alan biçimi şöyle:

Geceler / Gemiyle dönmez / Hey!!! / Telli pullu gelinler.

Kitapta şiir için şu açıklama yer alıyor: “Dergideki ikinci dize ‘Vaporla dönmez’ biçimindedir. Şair sonradan ‘Vaporla’yı ‘Gemiyle’ yapmış”tır (*Çok Yaşasın Ölüler*, s. 350).

[3] Arif Dino’dan kalan sanat yapıtlarının neredeyse bütünü, Rasih Nuri İleri koleksiyonundadır. Burada söz konusu edilen ufak taşlardan kazınmış heykel örneklerinin bazıları durmakta, bazılarıysa –Abidin Dino’nun yazılarında anlaşıldığı üzere– kaybolmuştur.

[4] Asaf Halet Çelebi, “Sidharta”, *Om Mani Padme Hum*, s. 52.

[5] A.H. Tanpınar, “Hatırlama”, *Şiirler*, s. 47

[6] C.S. Tarancı, “Selâm Olsun”, *Otuz Beş Yaş*, s. 30.

Arkadaş [Abidin Dino]– Haydi evvela sen bana ısmarla,
sonra ben sana ısmarlayım.
A.H. Çelebi– İkinci teklifini kabul ettim!

Çizgi Zahir Güvemli

AHMET KUTSİ, AHMET HAMDİ GİBİ FELSEFE OKUMUŞTU

Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967)

Ahmet Kutsi'yi *Köşebaşı*'yı yazdığı yıl tanıdım. 1947-1948 yıllarında. Çok sevdiğim, severek oynadığım piyeslerden biridir. Kalın gözlük camlarının ardından muhabbetle karşılamıştı beni. Sonraki yıllar ya kulislerde karşılaştık, ya fuayelerde, ya cenazelerde. Sapır sapır dökülüyordu insanlar. Ya şiirdi, ya tiyatroydu konuştuğumuz. Sonra oğlunu tanıdım geçen yıl Ankara'da. Babası kadar rahat, babası kadar candandı. Bir tiyatroya meraklıydı, bir de balık avına.

Antolojilerden öğreniyoruz hayatını Ahmet Kutsi Tecer'in: 1901'de doğmuş Ahmet Hamdi gibi. Ahmet Hamdi İstanbul'da, Ahmet Kutsi Kudüs'te Yüksek Öğretmen Okulu felsefe bölümünü bitirmiş. Anadolu liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmış, Halkevlerinin folklor çalışmalarına katılmış, Paris'e öğrenci müfettişi olarak gitmiş, birkaç yıl orada kalmış. Sonra Galatasaray Lisesi'nde edebiyat, İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda tiyatro tarihi öğretmenliği yapmış. İlk şiirlerini *Şiirler* adlı küçük bir kitapta toplamış. Oyunları: *Köşebaşı* (1947), [*Koçyiğit*] *Köroğlu* [1969], *Bir Pazar Günü* [1959].

Şiirlerini şimdi gene okuyorum, gene okuyorum da ne olur bir tek zorlama olsun, göremiyorum:

Besbelli ölümüm sabahleyindir.
İlk ışık korkuyla girerken camdan,
Uzan, başucumda perdeyi indir,
Mum olduğu gibi kalsın akşamdan.
Sonra koş terlikle haber vermeye,
"Kiracım bu sabah can verdi" diye,
Üç beş kişi duysun ve belediye
Beni kaldırmaya gelsin odamdan.
Evden çıkar çıkmaz omuzda tabut,
Sen de eller gibi adımı unut,
Kapımı birkaç gün için açık tut,
Eşyam bakakalsın diye arkamdan.*

Ne kadar düz, ne kadar sade, ne kadar yapmacıksız. Ama gönül isterdi ki tüm bu güzellikler, bu içtenlikler, bu sanat bireyci olmasın, toplumcu olsun. Ölüm için yazılmasaydı keşke bu şiirler. Umut için yazılsaydı. Ama hepimiz yaptık bunu, hepimiz andık ölümü, hepimiz ölüm üzerine şiirler yazdık. Toplumcumuz da, gerçekçimiz de. Bu umutsuzluk, bu iç yalnızlığı, bu bunalım, bu sıkıntı varken ortalıkta elden başka ne gelir?

Akşam, 3.8.1968, s. 5

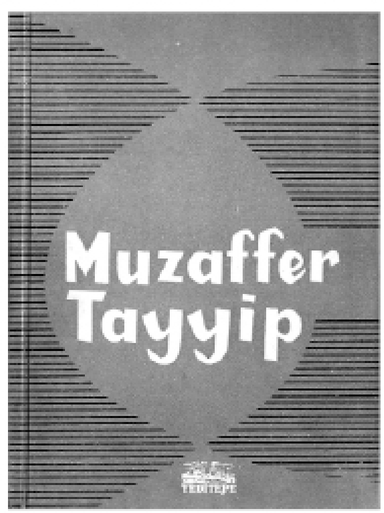
* A.K. Tecer'in "Besbelli" adlı şiiri, M. Fuat'ın *Çağdaş Türk Şiiri An-tolojisi*'nden (C. 1, s. 84) kontrol edilmiştir.

Ahmet Kutsi Tecer
Çizgi Zahir Güvemli

Salâh Birsel (Haz.),
Rüştü Onur, 1956

Necati Cumalı (Haz.),
Muzaffer Tayyip Uslu, 1956

Rüştü Onur (1920-1942)

“BUGÜN ÇOK SEVDİĞİM DÜNYAYA DOYAMAYACAĞIM GİBİ GELİYOR BANA”

Önceki yaz Oktay Rifat’la karşılaşmıştık, Kuzguncuk’ta, Şevket Mocan’ın yalısında.

– Ne çabuk geçti yıllar, gençliğimiz, değil mi? dedi.

– Evet, dedim, dün gibi. Dün gibi geliyor bana Orhan Veli’nin ölümü.

– O otuz altı yaşında öldü, genç bizden şimdi.

[Armand] Salacrou’nun böyle bir piyesi var değil mi?

İkisi de gencecik yaşlarında veremden düşmüşlerdi: Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip.

Muzaffer Tayyip’in 23.2.1946’da Oktay Rifat’a yazdığı mektubu okuyalım:

Sevgili Oktay Ağabey,

Seni yine rahatsız edeceğim, benim sanatoryum işi arapsaçına döndü. Ben işleri yoluna koydum diye sevinirken, az evvel, dairede şöyle bir tebliğatta bulundular: “Sen iki seneyi doldurmadığın için, biz sana ancak “200” lira kadar bir yardımda bulunabiliriz. Halbuki sanatoryumda üç ay yatacağıma göre “900” lira kadar bir para lazım, “700” lira verirsen, seni sanatoryuma yatırırız.” Bu acaip, bu antika tebligat karşısında şaşırıp kaldım. Ne yapacağımı bilmiyorum. Oktay ağabey, işittiğime göre, “Yardım Sevenler” cemiyeti ve “Kızılay” benim vaziyetimde bulunanlara yardım ediyormuş, acaba oradan bir şey yapılamaz mı? Yahut buraya tepeden inme bir şey yapmanın imkânı yok mu? Çok iyi biliyorum ki kuvvetli bir piston olsa böyle bir hâdiseyle karşılaşmayacaktım.

Oktay ağabey, biliyorum sana çok yük oldum. Fakat ne yapayım? Senden başka derdimi kimse dinlemiyor. ...[1]

Muzaffer Tayyip öleli yıllar, yıllar oldu. Ama bitmez tükenmez dertler bugün de sürüp gidiyor. Duracağı da yok, kökü kazınacağı da yok bu dertlerin. Kan kusuyor gencecik bir şair, dayanıyor, direniyor bir süre, sonra göçüp gidiyor. Birkaç hak bilir, yazar, şair ağabeyleri bir iki satır yazıyor ardından, ölüsünün ardından.

Şairlik değerini bildiren, ona acıyan birkaç satır. Elden başka ne gelir? Sonra kim kime dum duma, aynı minval üzere dönüyor dünya, aynı “dişli” yok ediyor geride kalanları.

Önce öksürüverdim
Öksürüverdim hafiften,
Derken ağzımdan kan geldi
Bir ikindi üstü durup dururken
Meseleyi o saat anladım
Anladım ama, iş işten geçmiş ola
Şöyle bir etrafıma baktım,
Baktım ki yaşamak güzeldi hâlâ
Meselâ gökyüzü,
Maviydi alabildiğine
İnsanlar dalıp gitmişti
Kendi âlemine.[2]

İnsanlar, insanlar, evet insanlar!.. İnsanlar dalıp gider kendi âlemine. İnsanlar dalıp gider kendi âlemine ama, aynı yokluk, aynı açlık, aynı hastalık, gene musallat insanlara. Türkiye büyük bir şair kaybetti kime ne?

Dolgun bir başak gibi yaşayıp doyurmak varken, bu ölümler neden?

“... Bugün çok sevdiğim dünyaya doyamayacağım gibi geliyor bana. Daha koklamadığım çiçekler var, tadamadığım meyvalar, havasını teneffüs edemediğim, insanlariyle omuz omuza gezemediğim şehirler. Ve nihayet yazamadığım şiirler. Ben ölecek adam değilim Salâh. Fakat bilinmez ki, mukadderat. ...”[3]

Bu acı sözler Rüştü Onur’un Salâh Birsel’e yazdığı mektuptan, 5.6.1942’de. Bu mektubu yazıyor, birkaç ay sonra da ölüyor, 1942’nin son günlerinde. Neden? İlgisizlikten, açlıktan, yoksulluktan, veremden.

Ağlamak yetmez arkasından, utanmak yetmez, yazı yazmak yetmez. İğrenmeliyiz kendimizden, büyük bir şairi daha yirmi ikisinde öldürdük diye. Ölümüne ilgisiz kaldık, göz yumduk diye. Ne yazmışsak ve ne yazsak ardından edebiyattır, laftır. Gencecik karısıyla o gencecik şair, Beşiktaş’ta bir tabla üzerinde marul satarlarmış. Hastanede tanışmışlar, sevişmişler, evlenmişler, ikisi de hastaymış. Önce karısı gitmiş öbür dünyaya, on, on iki gün sonra da Rüştü Onur. Cıvıl cıvıl yaşlarında bir karı koca.

Bir olgun başak gibi yaşamak ve doyurmak varken, neden?.. Bir tezgâh başında sebze satarak güzel şiirler yazan adam ve karısı, neden ölüversin iki hafta bile dolmadan birbiri ardına? Sene 1942, bu ölümler olduğu zaman. Şimdi 1968, fark var mı o gün[le] bugün arasında?

> Verin ellerinizi dostlar verin,
> Uzak limanlara gidiyor gemim.
> Verin ellerinizi dostlar verin,
> Renklerle sesleri örüyor mevsim.
> Bir başka limanda yelken ve direk,
> Bize unutturacak yolculuğu.
> Ve belki de bir okyanus çocuğu
> Günleri selâmlayacak gülerek.[4]

Ölümüne nasıl bırakılır yirmi iki yaşında günleri selamlamak isteyen genç? Tükürmek gerek bu ölümlere, bu ölümlere izin verenlere! “İskelede kaynaşan insanlara, bu ayaküstü, uyanık rüya görür vehmettiğimiz adamlara, hamallara, muçolara, Amasralı kayıkçılara ‘Sait Faik Adamları’ derdik”[5]

diyen insanları, hem de tam yirmi iki yaşında nasıl da verem etmişler? Veremden ölüme nasıl göndermişler?

Necati Cumalı'ya 1940'ta yazdığı bir mektupta:

"... Ben daracık kalıplar içinde kalacak değilim. Hem ben hece ile yazarken bile şekli unuttuğum çok olmuştur. Bugün öz sanat Cahit Sıtkı, Cahit Külebi, Sabahattin Kudret, Cahit Saffet [Irgat], Orhan Veli ve arkadaşları, hatta Ahmet Muhip gibi genç elemanların elinde olgunlaşacaktır,"[6] diyor.

Dedikleri oldu bir yerde. Ve olmakta. Yeni yeni gelenlerle daha da olmakta. O bunu göremedi. İstediğine varamadı. Acı, bu!.. İnsanın ölesi geliyor kahrından. Ama yaşamak gerek. Bile bile, göz göre göre, inadına yaşamak. Olgun bir başak gibi, tırpanı yiyeceğini bilerek.

Akşam, 4.8.1968, s. 5

[1] Mektubun tümü için bkz. Necati Cumalı (Haz.), *Muzaffer Tayyip*, s. 97.

[2] "Kan", Necati Cumalı (Haz.), a.g.e., s. 9.

[3] Rüştü Onur'un Necati Cumalı'ya "25.5.1959" tarihli mektubunda yer alan "isimsiz" şiir, kitaba "İsimsiz" başlığıyla alınmıştır. Aktaran: Salâh Birsel (Haz.), *Rüştü Onur*, s. 19.

[4] Zonguldak Halkevi'nin dergisi *Kara Elmas*'ın "Rüştü Onur Özel Sayısı"nda (1.1.1943) yayımlanan –yakın arkadaşı– Kemal Uluser'in mektubundan. Aktaran: Nurullah Ataç, "Bir Şair Ölmüş". Bkz. Salâh Birsel (Haz.), a.g.e., s. 76.

[5] Salâh Birsel (Haz.), a.g.e., s. 58.

[6] Salâh Birsel (Haz.), a.g.e., s. 67.

Rauf Ulukut

Osman Nihat Akın

HASAN-ÂLİ YÜCEL, ÜSTÜNDE HÂLÂ KONUŞULAN ADAMDIR

Hasan-Âli Yücel (1897-1961)

Çizgi Muvaffak İhsan [Garan]

Maarif Vekilliğine atandığında imzalarından birini de benim konservatuvardan kovuluşum için atmıştı.

Cevat Memduh Altar, Güzel Sanatlar Genel Müdürü ve sanat tarihi hocasıydı Cebeci Konservatuvarı'nda. Malum laf: "Seni asacağız, sonra ağlayacağız." Böyle demez mi Cevat Memduh bana? Assan ne çıkar, ağlasan ne çıkar? Gözyaşından ne çıkar? Gözyaşı erkek işidir bazen. Ağlamak iki göz içindir.

Karadeniz, koca deniz. Kocaman köpüklü asil dalgalar, ağır ağır, iri iri Nâzım Hikmet yürüyüşü ile, Nâzım Hikmet sesiyle geliyor, vuruyor, geri dönüyor. Şile sahillerine: Erkek deniz erkek sesi getiriyor.

– Nâzım Hikmet için de yazdın elbet? dedi bir sevdiğim.

– Hayır, dedim, yazamam. O öylesine büyük ki onun için öylesine güzel şeyler yazıldı ki! Üstelik ben onu şahsen çok tanımıyorum ki. Onu dünyanın tanıdığı kadar ben de tanıyorum elbet.

Bir gün çakırkeyiftik, Naci Sadullah:

– Yazmayın, dedi. Nâzım Hikmet'ten sonra şiir yazmayın artık!.. Böyle büyük bir şairden sonra şiir yazılmaz!

Nâzım Hikmet elbette büyük şair. Ama ondan sonra şiir yazılmaması? Naci Sadullah içtenliği bu, söyler.

Yıl 1950. Sabahattin Eyüboğlu'lar, Avni Arbaş'lar, Hasan Kavruk'lar, Arif Kaptan'lar, Selim Turan'lar, Paris'teyiz.

Gece yarısını çoktan geçmiş şaraplı bir gece.

Pansiyon odamın kapısı güm güm vuruluyor.

– Kim o? diyorum.

– Sen aç hele! diyorlar.

Hiç tanımadığım iki kişi. Biri iriyarı, sakallı. Öbürü incecikten, sakalsız.

– Ben Can Yücel, diyor sakalsızı.

Hemen dost oluyoruz. O gün bugün de dostuz Can Yücel'le.

Şaraplı, şiirli, güzel günleri düşündüğümüz yıllarımızdı o yıllar. Ve bir kadını hatırlatır, o yıllar bana. Ardından sustuğum, bugün unuttuğum bir kadını. Böyle bir gecede üç şişe rom içmiştik Can Yücel'le. Benim teselli bulmam için. Tahta gibi dümdüz düştüğümü hayal meyal bilirim hâlâ. Ertesi

gün uyandığımda Can Yücel kendi yatağına yatırmış beni, baş ucumda bekliyor. Epey korkutmuşum, ölür giderim diye.

O şaraplı, o şiirli günlerde, Sabahattin Eyüboğlu:

– Bu gece Avni Arbaş'ın atölyesinde buluşuyoruz, dedi.

– Hayrola? dedim.

– Hasan-Âli Yücel gelmiş.

Çanlar çaldı kafamda, ziller çaldı kafamda. Maarif Vekilliğine atanışının ilk imzalarının biri cazır cuzur etti kafamda.

– Rakı da var, dedi Sabahattin Eyüboğlu. (Rakı, sucuk, pastırma, kuru fasulye nimetti Türkler için Paris'te.)

Can Yücel'le dostluğumuz sürüp giderken bir gün bile düşünmemiştim Hasan-Âli'nin onun babası olduğunu.

Gece güzel başlamıştı Avni Arbaş'ın atölyesinde. Rakılı ve şaraplı bir geceydi. Hep tanıdık, ya sanatçı, ya eğitimci Türklerdik bu çilingir sofrasında. Cin gibi zeki bir adamdı Hasan-Âli Yücel. O güne dek hiç karşılaşmamıştık. Rakı bitmiş şaraba başlanmıştı. Konu dönmüş dolanmış memleketimize gelmişti. Eğitim meseleleri, sanat meseleleri, özgürlük meseleleri. Epey olmuştuk herhalde. Damdan düşercesine:

– Sizin başka işiniz yok muydu ki Maarif Vekilliğine gelir gelmez attığınız imzaların biri de benim konservatuvardan kovulmam içindi! dedim. O:

– İyi olmuş! Çok iyi etmişim! Şimdi sanatçısın Paris'te. Orda kalsaydın ne olurdun? Maaşlı devlet oyuncusu!

Bu geri toplum nasıl yüceltilir, nasıl düzeltilir? Bunlar konuşuldu, tartışıldı o gece. Memleket havaları söyledik o gece. Ve kendi bestesini rica ettik ve okudu o gece. Köy Enstitüleri, Tonguç, Türkiye'nin okumuş umutlu geleceği konuşuldu o gece.

Sonunda:

– Mutluyum, oğluma kavuştum. Oğlumla yatacağım bu gece, dedi.

Can o güzel kahkahalarından birini salmıştı.

– Ama Hasan, der demez (Hasan derdi babasına, oğlunun adı da Hasan'dır), Hasan-Âli,

– Ben gidince yaparım o işleri, dedi, burası Paris'ti.

Çok sonraları, yıllar sonrası bir gün, bir tiyatro turnesinde Ankara'daydık. Güzelim Can Yücel beni evine yemeğe çağırmıştı. Oyundan sonra, gece yarısı, Fahir Aksoy'la beraber.

Bedrettin Tuncel varmış öbür odada, ve başka misafirler.

– Vay, dedi Hasan-Âli, bizim rakılı odamıza girerek: Burda âlem varmış da bizim haberimiz yok. İnsan çağırmaz mı bir kadeh iç diye? Keyfinize bakın çocuklar, bu dünya kimseye kalmaz.

Şile'de, Akın Oteli'nde Nermin Abadan'la konuşuyorduk, yeni.

– Ne dersiniz Hasan-Âli için? dedim.

– Yavuz'la birkaç yaş araları varmış. İstanbul Lisesi'nde de Yavuz'un felsefe hocasıymış. Talebe-hoca sık sık rakı sohbetleri ederlermiş. Yavuz Abadan'la evlendiğimiz gün bir kokteyl vermiştik. Gelinlik giymemiştim elbet. Siyah düz bir elbise vardı üzerimde. Her davetliye viski ikram edemiyorduk. Yaklaştım Hasan-Âli Yücel'e, "Viski ister misiniz?" dedim. "Getir güzel kız," dedi. Yavuz Abadan'la evlenenin ben olduğumu bilmiyormuş. Öğrenince de Yavuz'a, "Ulan nerden buldun bu güzel kızı?" demişti. Sonra bir gün de *Ulus* gazetesinde karşılaşmıştık. Beni yalnız görünce, "Ulan kız, nereye sattın herifi?" demez mi? Tatlı adamdı Hasan-Âli Bey. Yaptığı en büyük işlerden biri de Milli Eğitim Yayınları işi bence.

Nermin Abadan böyle dedi Hasan-Âli Yücel için.

Onun yaptığı işler, büyük işler yarım kaldı, kıyıldı.

Köy Enstitüleri.

Yayınlar.

Akşam, 6.8.1968, s. 5

Hasan-Âli Yücel

Cahit Irgat

“BUGÜN GÜZEL ŞEYLER SÖYLEMELİYİM; GÖNLÜM VE KALEMİMİN İSTEĞİNCE...”

Bugün tatlı şeyler söylemek istiyorum. Tüm yokluğa, iç yalnızlığına, umutsuzluğa dikine giderek, karşı koyarak. Havadan sudan konuşur gibi. Kalemimin ve gönlümün isteğince.

Ne doğdukları yılları bilirim, ne de öldükleri yılları hatırlıyorum tam tamına. Ne zaman tanışmıştık, ne zaman ahbap olmuştuk onu da tam hatırlamıyorum Selâhattin Pınar’la, Fevzi Aslangil’le, Osman Nihat’la. Mahmut Moralı’yla sabahladığımız gecelere rastlar sanırım. Arnavutköy’de, Akıntıburnu’nda yan yana iki gazino vardı hani. Sabahlara dek açıktı; işte o günlere.

Selâhattin Pınar, Mahmut Moralı ve ben (kardeşleri yaşındaydım) önce bir yerlere uğramıştık. Selâhattin Pınar boşta mıydı o sıra, yoksa işinden sonra mıydı? Çok rahat salına salına dolaşıyorduk. Hoş kadınlar, güzel kadınlar görmek için, bir iki tek atmak için.

Şaşıyor şaşırıyor okuyanlarım, biliyorum: Her yazımda içki lafı ediliyor diye. İçki içmeyen tek sanatçı yok mu? diye. Yok benim tanıdıklarım arasında. Hiç yok!

İlkbahar mıydı, sonbahar mıydı, yaz değildi sanırım. Kim bilir, belki de yazdı. Çünki yazlık sinemalar, yazlık bahçeler açıktı. *Alabanda Yaşasın Hayat!* revüsü oynanıyordu Tepebaşı Bahçesi’nde. Mahmut Moralı’nın sıkı fıkı dostlukları vardı alaturkacılarla. Alaturkacılar tatlı insanlardı, hoş insanlardı.

– Ne güzel giyiniyor bu delikanlı, demişti benim için, Se-lâhattin Pınar.

Üstümde yerli bir kumaş vardı, gri üstüne. Ve açık mavi bir gömlek, lacivert floş kravat, gıcır gıcır yeni boyanmış pabuçlar. Buydu benim ona göre şıklığım. Kendi temiz giyindiğinden, hep İngiliz kumaşı üstüne meraklıydı böyle şeylere.

Hiç anlamam alaturkadan. Ayıplayanlar olmuştur beni, “Ninniyle büyüdük nasıl anlamazsın alaturkadan?” diyenler, içerleyenler olmuştur. Severim, dinlerim ama anlamam. Ne kürdilisini, ne uşâkisini, ne hicâzını, ne peşrevini. Bugün Kadri Şençalar, Avni Anıl dostlarım olduğu halde, severim

ama anlamam. Ayı kaval dinler gibi dinlerim, bazen dokunur gözüm dolar bu makamlara, şarkılara. Hassas insanız işte, dokunur vesselam. Gelgelelim anlamam.

Bizim kuşak oyuncuları ve bizden sonrakiler, hepsi değil elbet, birazı ölür biter bu işe. Bu yüzden değil midir kendilerini yitirdiklerinde ya da çok para kazanmak istediklerinden fırladılar, fırlıyorlar fırlayacaklar şano'lara. Ayıp değil, para bu para! Kefenle götürülmeyen cepsiz kefenle götürülemeyen para! Ayıp değil, kat alınacak, araba alınacak, köşk alınacak, kotra alınacak. Alınacak oğlu alınacak.

Bugün güzel şeyler söylemek istiyorum. Kalemimin ve gönlümün isteğince. Krem ipek gömlekler giyerdi hep Selâhattin Pınar. Ismarlama. Zara'dan Akıntıburnu'na gidilmişti o gece. Sular akıyordu şarıl şarıl bir havuza. Renk renk ışıklı havuza. Yarı yarıya doluydu gazino. Şık şık kadınlar, beyler, alaturka meraklıları. Ha ne diyordum? Evet, renkli havuzun üstünde bir sahne. Sahneden çok sahnecik. Bu sahnecikte yaşlı yaşlı adamlar, yani saz heyeti ve kadın erkek okuyucular. Kimlerdi bu sazın üstatları, bilemem. Ama bizi görünce daha doğrusu Selâhattin Pınar'ı görünce kalktılar, doğruldular, eğildiler, selamladılar bizi.

"Çal söyle benim şarkımı sevdalı sesinle."

Çalınıp söyleniyordu sahnede, mahur mudur, hicaz mıdır bilemem. Sonra makam değişti veya değişmedi, bilemem. Selâhattin Pınar'ın bestelerine geçildi. Çocukluğumda annemin ut çalıp da söylediği şarkılar. Çoğumuzun annelerinin ut çalıp söylediği şarkılar.

Tüm gazino bizimle ilgileniyordu. Açıkçası Selâhattin Pınar'la kulaktan kulağa fiskos ediliyordu. Mahmut Moralı'da bir öğünme, bende bir kurum, üstatla olmanın şerefi yok mu ya!

Üstada tambur uzatıldı sahneden.

– Önce bir yudum alayım, dedi.

Aldı üstat yudumunu. Sonra da ağır ağır tamburunu. Başladı okumaya o tatlı kısık dokunaklı sesiyle.

Istakozu ilk o gün yemiştim. Nasıl yenileceğini de bilmiyordum doğrusu. Emdim durdum bacaklarını.

Sonra, yıllar yıllar, çok yıllar sonra Todori'de kalpten öldü dediler. Dediler ve yazdılar. Şimdi resmin var orda. Doğum ölüm tarihlerin yazılı.

Üç yıl oluyor mu bilmem, kumaşçı Bülent'in kapısında duruyordun bir akşamüstü, vakti kerahati bekliyordun. Fevzi Aslangil'in lacivert bir elbise

vardı sırtında:

– Nasılsın? dedin.

– Sen nasılsın? dedim.

"İyiyim" dedik ikimiz de ayrıldık. Birkaç gün geçmiş geçmemişti aradan, hafta dolmamıştı: Ya kalpten öldüğünü söylediler, ya beyin kanamasından.

Bir gece yarısı Settar Körmükçü, Kemal Edige ve ben bir yerlerden dönüyorduk. Siz de bir yerlerden dönüyordunuz, Kemânî Necati Tokyay'la. "Haydi yürüyün," dedin, "bize gideceğiz bakın ne dinleteceğim size."

Settarcığım bayılırdı alaturkaya. Ufak ufak da söylerdi. Tatlı bir sesi vardı, ufak, ama dokunurdu insana okurken. Hele mutfağında balık kızartırken, bir yandan da ufak ufak demlenirken.

Kalktık geldik size, o gece yarısı senin evine. "Mevlût" plağa alınmış o sıra. Bir yandan içkilerimizi koyarken "mevlût"u da koydun pikaba. Mevlût bir müzik elbet. Mevlût bitti pikapta, içkiler bitmedi. Gün ağardı ağaracaktı. Söz bitmiyordu, hele müzik üzerine, hatıralar üzerine. Kemal Edige, Batı müziğini tutuyordu, klasikleri. Settar Körmükçü sizdendi. Siz üç kişiydiniz, biz iki. Siz, Necati Tokyay, Settar Körmükçü ve sen. Biz Kemal'le ikimiz. Kırmadan kırılmadan konuşuyorduk ama coşa coşa. Sözü bilemem nereden Beethoven'e getirdim ben. Tek sesli müzikten çok sesli müzikten dem vurduk. Sen hayran hayran dinledin Beethoven'in hayatını.

Jules Romains'in mi dedim sana o gece, Romain Rolland'ın mı dedim bilemem o kafayla: Ölmez Eserler [Yayınevi] yayınlıyor dedim Jan Kristof'ları. Al oku dedim. İnsan nasıl müzik yaparmış, nasıl büyük olurmuş dedim. Gülüyorum şimdi bilgiçliğime, ukalalığıma. Sen de notlar almıştın ama kitapları almadın, okumadın biliyorum. Sonra hep sordun hep istedin onları. İyi ki alıp okumadın. Ne olacaktı yani alıp da okusaydın. Beethoven'in hayatını bilip de kuş mu konduracağız? Senin hayatını kim biliyor ki? Settar'ın, Kemal'in hayatını kim biliyor ki?

Şükrü Tunar'ın çaldığı bir sabaha karşı, Pasaport'daki deniz barlarının birinde kendi keyfince, İzmir'de. Uzun bir havaydı önce, taksim miydi, ara nağme mi, nihavent mi bilemem. Sonra klarneti bıraktı, saksafonu aldı eline. Hafif Batı müziği mi istersin, caz mı? Çaldı, üfledi uzun uzun. Öyle derler, üstadıymış bu işin.

Sonra Osman Nihat'ı tanımıştım az da olsa Degüstasyon günlerinde. Ahmet Rasim'in torunuymuş. Deniz Ticaret Lisesi'nde hocaymış. Radyo'yu dava etmişti bir kuruş telif hakkı için. Herkes hayran kalmıştı bu

davranışına. Eserleri çalınıyormuş radyoda. Sorulmadan, izin alınmadan, hiç haberi olmadan. Davasını kazandı mı kazanmadı mı bilemem. Ama haklıydı isteğinde. Emek vermiş bir adam, bir iş yapmış yaratmış. Sen nasıl alır da çalarsın onun eserini hiç izinsiz, karşılığını ödemeden?

Baron Nihat'ın, Çamur Nihat'ın, Kekeme Nihat'ın, Ekmekçi Nihat'ın, Bektaşi Seyfi'lerin günlerine rastlar bugünler.

Sirozmuş Osman Nihat. Degüstasyon'da görünmez olmuştu. Arnavutköy'den inmez olmuştu. Vaniköy'de Kadın Efendi Yalısı'nda yazlı-kışlı oturuyordu o sıra. Misafirin bini bir para. Deniz yönünden gelenler ayrı, bahçe yönünden gelenler ayrı. Gece yatıları, rakı sofraları. Hepsi iyi gün dostları, ye Memet ye. Çaptan düşmemiştik o zaman, elde avuçta vardı. Mahalle bakkallarında içki kalmazdı misafirlerin içtiklerinden. Bir gün şişeleri satmaya kalkmış ortalığa bakan bizim yaşlı hanım, "Burada gazino mu var?" demiş şişeci. İyi gün dostları, eksik olsunlar. Şairi, ressamı, oyuncusu.

İşte öyle günlerden bir gün kıçtan takma motorla geçmiştim karşıya. Bir gazino vardı Arnavutköy iskelesinin yanında. Önü parmaklıklı bahçeli, deniz üstünde. Şimdi lüks tarifeli. Tadı tuzu yoktur herhalde. Ya ikinci sınıftı, ya üçüncü bizim zamanımızda. Yanaşmak üzereydim oraya. Ama bir vapur yanaşmıştı iskeleye, uskurundan köpükler saçarak. Yanaşabilirsen yanaş. Döndüm dolandım gene geldim. Bir adam sırtını denize dönmüş tek başına, ne gelen giden vapurlara bakıyor, ne martılara. Adam küsmüş bütün bunlara, tek başına içiyor ayakta. Parmaklıkları aşamazdı denizden, rıhtım yüksekti. Adam beni görmüştü. Tekneyi bıraktım bizim sandalcı Ali'ye, ön kapıdan geldim.

– Aman sus, dedi, kimseye söyleme, duymasınlar görmesinler, dedikodusu olur. Sirozum ya!

Onu da son görüşüm böyle olmuştu.

Venedik'te Büyükkanal yakınında bir yerde, Türk olduğumu öğrenen sarhoşun biri elini şakağına koyup garip sesler çıkarmıştı. "Müzik! müzik!" diyor dalgasını geçiyordu. Alaturkayı anlatıyordu bana. Gülüp geçmiştim. İtalyan sarhoşuna.

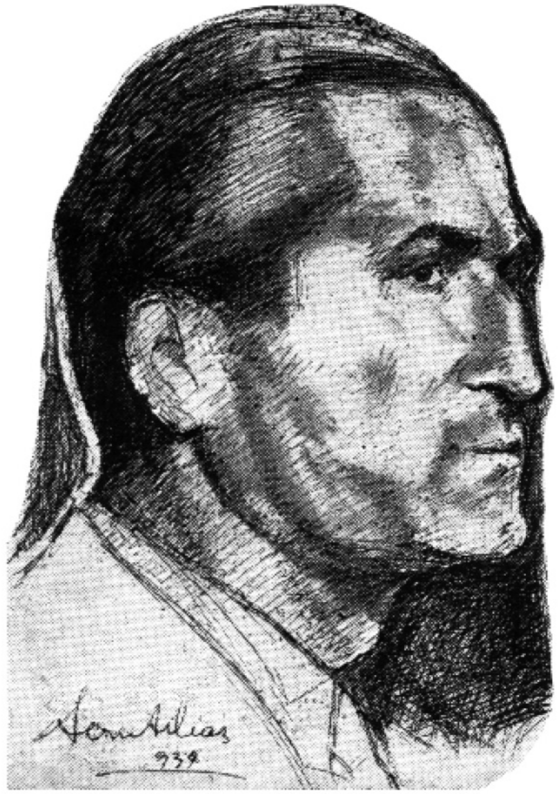
Ara nağme yapmak istedi bugün canım.

Alaturka istedi.

Tatlı şeyler söylemek istedi bugün canım.

Karınca kaderimce elimden geldiğince:

“Tanburi Cemil bey çalıyor eski plâkta.”
Ama ben anlamıyorum.
Anlayamıyorum...

Cahit Irgat

Çizgi Avni Arbaş

Ankara Konservatuvarı bahçesinde öğretmen ve öğrenciler, 1940-1941. Alttan üste doğru birinci sıra: 1) Salih Canar, 2) Esat Tolga, 3) Nuri Bartu, 4) Mucip Arcıman, 5) Sabahattin Ali. İkinci sıra: 1) Ercüment Ekrem Talu, 2) Mahir Canova, 3) Melek Saltıkalp (Ökte), 4) Cahit Irgat (sırtı dönük). Üçüncü sıra: 1) Nüzhet Şenbay, 2) Vildan Aşir Savaşır, 3) Ertuğrul Ilgın, 4) Carl Ebert, 5) Muazzez Yücesoy (Kurdoğlu), 6) Saime Arcıman, 7) Frau Adler, 8) Nermin Sarova. (Filiz Ali Koleksiyonu)*

* *Bir Usta, Bir Dünya: Sabahattin Ali* başlıklı sergi kataloğundaki bu fotoğrafta yer alan kişilerin çoğunluğu, *Gösteri*'de yayımlandığında tanımlanmıştı. Tanınamayan kişiye ilişkin, soru işareti de kullanılmamış olan bu fotoğraftaki arkası dönük kişinin, Cahit Irgat olduğunu anlamak güç değil.

Ferdi Tayfur

Ferdi Tayfur (papyonlu) ve eşi Adalet Pe (solda).

Akşam, 7.8.1968, s. 5

EK METİNLER

PARİS'TE BİRKAÇ TİYATRO

Cahit Irgat

Taraçalı kahveleri, konser salonları, resim galerileri, geniş bulvarları, Seine nehri boyunca sıra sıra köprüleri, "Balık Tutan Kedi Sokağı" gibi daracık sokakları ve her milletten altı milyon insanı ile dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan Paris'in her semtinde tiyatrolara rastlanır.

Senelerce, dünyanın her yerinden akın eden ressamların oturduğu, her dilden konuşulduğu Montparnasse'dan sola doğru sapılınca Gaîté Montparnasse'a gidiyoruz. Bu dar sokak müzikholler, kahveler, oteller, sinemalar ve insanlarla kaynaşır. Bu sokakta iki tiyatro karşı karşıya, aynı saatlerde zillerini çalarlar, aynı saatte gişelerini ve kapılarını açarlar. Bu tiyatroların biri meşhur Théâtre Montparnasse - Gaston Baty, diğeri Théâtre Gaîté Montparnasse'dır.

Bir yıl önce, Paris'e indiğim günün akşamı, bu sokağın çok yakınında oturduğum için, soluğu Gaîté Montparnasse'da almış, A. Casona'nın *Şafakta Gelen Kadın*'ını seyretmiştim. Bu eseri Zamanımızın Tiyatrosu ismi altında temsiller veren Pierre Valde'ın kumpanyasından gördüm. Bu eser, Fransız sahnesinde gördüğüm ilk ve en güzel eserlerden biridir.

Aynı sokakta, Gaîté'nin karşısındaki Th. Montparnasse'da seyrettiğim ikinci eser Armand Salacrou'nun *L'Archipel Lenoir*'i oldu. Bu iki kısımlık

komediyi büyük aktör Charles Dullin oynuyordu. *Mise en scène*'i [mizansen] de kendisi yapmıştı. Bu eseri Marguerite Jamois, Suzanne Demars, M. Vidal, Jacques Dufilho, Camille Fournier gibi sanatkârlar topluluğu oynamıştı. Kudretli oyunu ve mizanseni karşısında Charles Dullin'in Fransa'nın en titiz *metteur en scène*'lerinden ve en büyük aktörlerinden biri olduğuna inanmamak elde değil. Güzel dekor, onun oynadığı tiyatroda açılır; etrafına iyi sanatkârlar toplar. Böylece onun oynadığı ve sahneye koyduğu eser çok pahalıya mal olur ve bu yüzden de tiyatro sahipleri ve sermayedarları onu pek sevmezler.

Tabiat, fizik bakımından esirgediği şeylerin yerine ona bir dehâ vermiş. Koskoca kamburunu kapamak için ona ne güzel, güzelliği kadar da tesirli gözler bağışlamış. İnsan bu büyük tiyatro adamını seyrederken, onun kambur olduğunu hemen unutuyor, dehâsı karşısında silinip gidiyor.

Bence dün olduğu gibi bugün de, Fransız tiyatrosunun en büyük üstatlarından, temel taşlarından biri Charles Dullin'dir.

Federico Garcia Lorca, Fransa'da çok seviliyor. Yakın zamana kadar Studio des Champs-Elysées'de aylarca oynanan *Yerma*'da yer bulmak çok güç bir işti. Bu piyes kısır bir kadının trajedisidir. Ve eserin hemen hemen yarısını müzikle söylenen şiirler teşkil eder:

İki ılık süt çeşmesi
Etimin çok derinlerinde
Dörtnala giden atlı gibi
Çarpıyor kederimde
Eyvah benim memelerim, ikiniz de körsünüz
Urbamın altında
Kumrular kanatsız, kumrular kör
Eyvah, ensemde arıların vızıltısı
Ve mahpus kanımın acısında
Gel artık gel, benim sevgim, benim oğlum
Su tuz verir, toprak meyva
Ve karnımız yumuşacık çocuklar
Bulut gibi tatlı yağmur getiren

Çocuğu olmayan bir kadının dramı, Fransızlara, harpte çocuklarını, kardeşlerini kaybettikleri için tesir ediyor diyemeyiz. Çünkü Federico Garcia Lorca Fransa'da çok okunan, çok sevilen bir şairdir. Nitekim bugün

aynı sanatkârın *Kanlı Düğün* isimli piyesinin provaları [Théatre] Marigny'de devam etmektedir. Bu eseri Jean-Louis Barrault sahneye koyacak ve nişanlı rolünü de bizzat kendi oynayacaktır.

Bu İspanyol şairinde bir tılsım olsa gerek.

Zamanımız tiyatrosunda müzik, dekor kadar, ışık kadar lüzumludur. Buna Fransız tiyatrosunda şahit oldum ve Fransa'da bulunduğum zaman içinde müziksiz hiçbir tiyatro görmedim. Catherine Fontenay, Jean Chevrier, Marie Bell, Komedi Fransez'den [Comédie Française] ayrıldıktan sonra beraber çalışmaya başladılar. Émile Zola'nın *Thérèse Raquin*'ini bu üç sanatkârdan seyrettim. Eser baştan başa müzikle ve ışık oyunlarıyla temsil ediliyordu. Christian Bérard'ın harikulade dekorları içinde ve Boris Kochno'nun ışık oyunlarıyla temsil edilen bu üç tabloluk eseri Paul Rolle takdim etmişti. Romandan tiyatro haline getirilince zayıflayan bu eseri, müzik ve ışık oyunları, Catherine Fontenay'in ve Marie Bell'in gerçekten büyük olan sanatkârlıkları kurtarıyordu. Fakat eserin bütün akışını ve ritmini de Kocho'nun ışık oyunları temin ediyordu.

Tiyatroya yeni bir zaviyeden [açıdan] bakan ve seyircinin gözleri önüne günlük siyasi ve içtimai mevzuları çırılçıplak seren Jean-Paul Sartre'ın, Antoine Tiyatrosu'nda aynı yıl içinde oynanan iki piyesi 1948-1949 senesinin en fazla alaka toplayan eserleri arasındadır. Bu eserlerin birincisi *La Putain respectueuse*'dur. Mevzusu Amerika'daki zenci düşmanlığına ait bu iki perdelik güzel eserde Héléna Bossis'nin büyük bir aktris olduğunu görüyoruz. Aynı kadın sanatkâr *Les Mains sales*'de de ne iyi bir sanatkâr olduğunu ispat ediyor. O kadar ki, André Luguet ve François Périer'le boy ölçüşüyor diyebiliriz. Bu tiyatroda *Kirli Eller* için yer bulmak hâlâ imkânsız gibidir.

Athénée, Théâtre Louis-Jouvet'de *Don Juan* hâlâ devam ediyor. Molière'in bu piyesinin temsili için "yeni bir zafer" diyenler var. Hakikaten harikulade bir mizansenle oynanan bu piyeste Molière'in bambaşka bir havası içindeyiz. Bu yepyeni havayı bize belki de Pierre Renoir, Fernand René, Monique Mélinand, Dominique Blanchar veriyorlar. Kostümler ve dekor Christian Bérard'ın, müzik ise Henri Sanguetnin. Görüyoruz ki, her tiyatroda karşımıza müzik çıkıyor.

Müzik, ışık ve mimik oyunları görmek istiyorsak J.-L. Barrault'nun Marigny Tiyatrosu'na gitmeliyiz. Bu tiyatroda *Hamlet*, *Amphitryon*, *La*

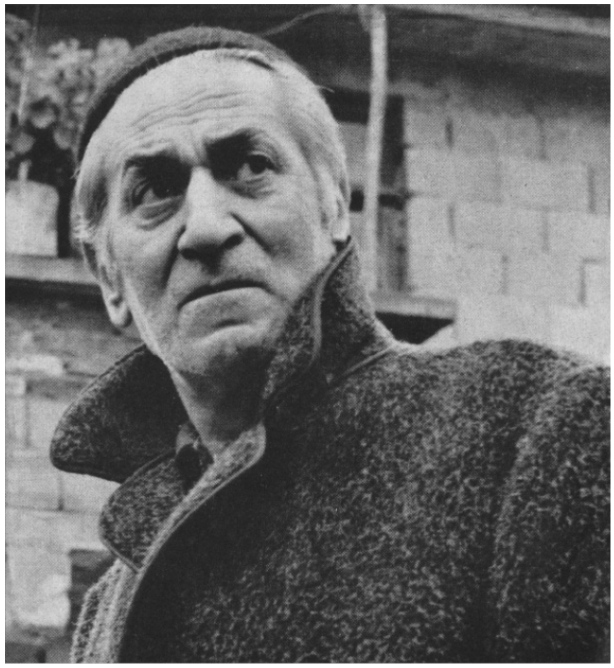
Peste, *Le Partage du Midi* gibi eserler gördük. Barrault'nun tiyatrosunda müzik, ışık ve gölge oyunları, dekorların zaman zaman gözlerimizin önünde değişmesi, mimiğe fazla yer verilmesi Fransız tiyatrosunda bir hamle olmuştur. Ve bu hamle genç truplara tesir etmektedir. Bu yeni hava içinde Edwige Feuillère, Pierre Brasseur ve J.-L. Barrault'nun oynadıkları ve oynamaya devam ettikleri *Le Partage du Midi*'de Fransız tiyatrosunun zaferleri arısında kaydedilecek bir eserdir.

Harp sonu Fransız tiyatrosunun dünya tiyatrosunda sağlam ve ön planda bir yeri olduğu muhakkak. Fransız tiyatrosuna bu yeri sağlayan sanatkârlardan, çalışma tarzlarından, kazançlarından genç kumpanyalardan, tekniğin, müziğin, şiirin, balenin tiyatrodaki ehemmiyetinden gelecek yazılarımızda bahsedeceğiz.

Vatan, 28.1.1949, s. 4

Cahit Irgat ve Lale Oraloğlu.

Cahit Irgat

Cahit Irgat

Cahit Irgat
İpsala Cinayeti, 1953.

30 NİSAN'DA YAPILACAK JÜBİLESİ MÜNASEBETİYLE FERDİ TAYFUR

Cahit Irgat

Yıllarca önce, Edirne'de mektep sıralarında okurken, amatörlüğümde sahneye çıktığım sıralarda bir yerli film görmüştüm: *Bir Millet Uyanıyor* [1932]. Ve bu filmde yakışıklı mı yakışıklı, pırıl pırıl bir genç oynuyordu: Ferdi Tayfur.

Gençliğin verdiği bir duyuşla bu adama içerlemiş, onu çok kıskanmıştım. "Acaba ben de bir gün böyle bir filmde, böyle bir rol oynayabilir miyim?" diye. Günün birinde İstanbul'a geldim. Şehir Tiyatrosu'na girdim. Elime ayda "21 lira 13 kuruş" geçiyordu. Bu para bana yetmiyordu. O günlerde elimden ilk tutan Ertuğrul Muhsin olmuştu. Sonra da büyük yardımı Ferdi Tayfur'dan gördüm.

İpek Film'de Ferdi ile karşılaşmıştım. "Geç bakalım mikrofona!" demişti. O gün bugün, daha nicelerini yetiştirdi. İyi talebeleri, iyi dostları hâlâ peşini bırakmaz. O, bu güzel dünyanın çok güzel günlerini gördü, elbet çile de

çekmiştir. Ama hiçbir zaman o dürüst, o mert, o babacan, o dimdik Ferdi Tayfur'luğundan zerrece kaybetmedi.

İşinde çok titiz, sinirlidir. Ferdi Hoca. Ferdi Hoca diyorum, çünkü ona çoğumuz ya "Hoca" veya "Baba" deriz. Ferdi Hoca tertemiz, hassas, merhametli, iyi kalplidir. Biri üzülmeye görsün, gözleri hemen doluverir.

O, gördüğüm insanların, tanıdığım sanat adamlarının en "has"larından biridir.

1904'te doğdu. Film hayatına 1931'de *Çanakkale Geçilmez*'le girdi.

Bir Millet Uyanıyor, *Leblebici Horhor*, *Milyon Avcıları*, vs. filmlerinde oynadı. *İstiklâl Madalyası*, *Senede Bir Gün*, v.s. filmlerin rejisörlüğünü yaptı.

Bütün bu başarılarının yanında, bence yaptığı en büyük iş, Meddahlığı 1945 yılında mikrofona ve dolayısıyla sinemaya mal etmesidir. Nitekim, hâlâ yedisinden yetmişine kadar, her evde Lorel-Hardi'nin, Arşak Palabıyıkyan'ın, Balıkçı Osman'ın, Ali Baba'nın, Nesimaçi'nin taklitleri yapılmıyor mu? Bu karakterleri yaratmak her babayiğitin harcı değildir.

Bizim sahne sanatımızın bir Karagöz geleneği vardır. Bu gölge oyunlarımızın unutulup gitmemesi için didinen büyük sanatçımız Hâzım Körmükçü idi. Meddahlığı da en yeni manada sahnemize ve sinemaya getiren Ferdi Tayfur'dur.

"Söylemek kolay, dinlemek zor" demişler. Ferdi Hoca hem dinletir, hem güldürür, hem ağlatır.

Ferdi Tayfur bu neslin sanatçısıdır: Yeni şiiri, yeni hikâyeyi, bu neslin sanat adamını her zaman ve her yerde savunmuştur. Orhan Veli'yi, Sait Faik'i ve bu neslin bütün değerlerini sever. Ve senin bu sanatçıları sevdiğin gibi, halk da seni ve sanatçıları sever Hoca. Hani senin çevirdiğin ilk filmlerinden birinin ismi gibi: *Bir Millet Uyanıyor*. 30 Nisan'da jübileni kutlayacağımız bu sanat adamı, Music-Halls'i, Chansonniers'i bol bir yerde yaşasaydı neler neler yapmazdı. Hep beraber nice nice yıllara Ferdi Hoca.

Yaşadığı bir devrin zaferlerinden
Bir yağmur gözlerinde biriken.
Bir adam geçiyor asırların üstünden...*

Vatan, 19.4.1956, s. 2

* Cahit Irgat, Ferdi Tayfur için –adı anılmaksızın– birkaç kez şiir yazmıştır. *Irgatın Türküsü*'nde yer almayan –ve ilk kez nerede yayımlandığı saptanamayan– bu üç dize onlardan biri olmalı. Bu şiire

bakarak, adı geçen kitaptaki “Son Yalnız” ile –kitaba alınmamış– “Yaşayan Bir Aktör’e Yazıldı”nın da Ferdi Tayfur için yazıldığı anlaşılıyor.

Bir film çalışmasından Kadri Ögelman(ortada) ve Cahit Irgat (sağda).

ÖLÜMÜ MÜNASEBETİYLE: FERDİ TAYFUR

Cahit Irgat

İstanbul’a yeni geldim, kötü haberi aldım. Oysaki, Be-yoğlu’na ayak basar basmaz kapının önünden geçtim iki kere. Sırf seni aramak için. Elim varmadı kapını çalmaya. İyi ki çalmamışım, evde değilmişsin.

Sen gördüğüm, tanıdığım “sanat adamları”nın en içlisi, en hassası, en babacanı, en merti, en namuslusu, en yardımseveni, en dik başlısı, en tok sözlüsüydün bence. Onun için kendi kendini yedin, bunun için kendine kahrettin ya.

Biz bu mavalları çok dinledik: Veremden öldü, isteri krizinden öldü. Şundan öldü, bundan öldü, kendi kendini öldürdü. Biz bu mavalları çok dinledik. Bir gün de çıkıp biri, nedenini, niçinini soran olmadı. Biz bu mavalları çok dinledik Ferdi Hoca.

Orhan Veli neden öldü? Cahit Sıtkı neden öldü? Sait Faik neden öldü? Evet, alkolden. Ama nedenini niçinini soran yok!

Naşit [Özcan] neden öldü? Hâzım [Kömükçü] neden öldü? Sait Köknar neden öldü? Küçük Kemal neden öldü? Settar'cığım [Körmükçü] neden öldü?.. Kimi alkolden, kimi veremden, kimi yokluktan! Senden önce, Talât [Artemel] gitti. Nedeni, niçini yok değil mi bunun?.. Var ama, bana düşmez söylemek.

"Söylemek kolay, dinlemek zor. Sen hem dinletir, hem güldürür, hem ağlatırdın. Music-Halls'i, Chansonniers'i bol olan bir yerde yaşasaydın, neler neler yapmazdın sen. Yaptıkların da yeter bence. Adam olana çok bile. Ama bizde Karagözler, Hacıvatlar, Naşitler, Hâzımlar, kimler kimler unutulmuş. Ferdi dostum, Ferdi Hoca!.. Biz yaşarken bile zor hatırlanan, bir bakıma unutulmuş insanlar değil miydik? Değil miyiz?"

Sana genç aktör dostum Şükran Güngör'den "saygılar" getirmiştim. Kapını çalamayınca, hele sen de öbür dünyaya gidince, iletemedim sana. Hani "aktör" olmaya uğraşırken, yüksek tahsilini de tamamlamaya çalışıyordu. Hani *Godot'yu Beklerken*'i beraber oynamıştık, işte o Şükran Güngör. Sana bir gün mektup yazmıştı, "Tahsilimi yapmam için dublaj yapmalıyım," diye. Sen hemen o gece telgraf çekmiştin, "Yarın 10'da işte bulunun," diye. Şükran Güngör nasıl ağlamaklıdır kim bilir şimdi. Daha kimler, daha kimler.

Aramızda on iki yaş farkı vardı. Sen bizim neslin sanatçısısın. Yeni şiiri, yeni hikâyeyi, yeniyi, bu neslin adamını her yerde, her zaman savunmuştun. Gittiğin yerde, bunların en haslarını bulacaksın. Çoğu tanıdığın zaten: Baba-oğul Körmükçü'lerle, Naşit'le ne şakalarınız olacak kim bilir. Piyes yazarı Reşat Nuri [Güntekin] orada. Eleştirmen [Nurullah] Ataç orada, bizim kuşağımızın şairleri, yazarları orada. Aktörlerimiz orada; orada daha rahat edeceksin gibi geliyor bana. Belli olmaz, burada düşünüp de yapamadığımız en ileri tiyatroyu, sanatı orada siz kuracaksınız belki. Yeni elemanlara ihtiyacınız olursa, hiç merak etmeyin, hazırız, geleceğiz zaten.

Dünyanın bu yanında ne gördük ki, ötesinden korkalım?

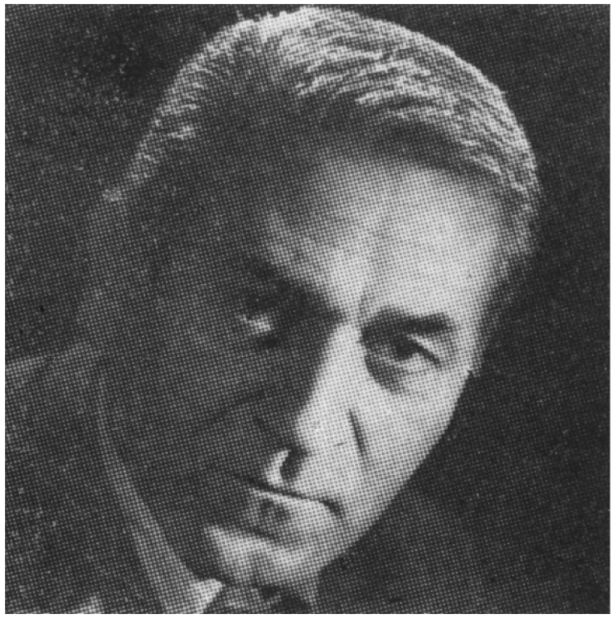
Bütün dostlara selam.
Yerimizi hazır edin.

Cahit Irgat
İpsala Cinayeti, 1953.

Vatan, 26.3.1958, s. 4

EŞLERİ GÖZÜYLE SANATÇILARIMIZ: NERİMAN IRGAT GÖZÜYLE CAHİT IRGAT

Cahit Irgat

Esmerce. Gözleri kımıl kımıl. Güleççe bir zekâ. Bu ikinci kez karşılıklığımız. Boyna “mükrim” [ağırlayan]. Bu kez evindeyiz ya... Cahit Irgat hiç katışmıyor söyleşimize; sözü genelleştirsek de, dön-dolaş, hoşbeşi şuracığa getirmek gerekli, işte:

– *Eşinizin sanat ve yaşam serüvenini izlemiş miydiniz? Bu açıdan genel izlenimleriniz nedir? Şu güzelim yan yanalığa hangi nedenlerle “evet” dediniz?*

– Evet, gerek sinema oyuncusu, gerekse tiyatro aktörü olarak hayrandım. Devamlı olarak da seyircisi idim. Çok sonraları da, onunla beraber olmak mutluluğuna eriştim.

– *Irgat’ı –genel olarak– nasıl tanımlayabilirsiniz bugün? En belirgin erdemleri, kusurları nelerdir?*

– Cahit, kişiliği ile son derece hassas ve karamsardır. Aynı zamanda çocuk ruhludur. Mesela, çok önemsiz bir olay ile günlerce kendini üzdüğünü ve harap ettiğini yakından izlemişimdir. Buna karşılık, onu ufak bir şey ile de sevindirmek mümkündür.

– *Şair yönü mü önemlidir sizce, aktör yönü mü?*

– Bence her ikisi de önemlidir. Günlük yaşantımız açısından oyunculuğu önemli ama, bir sanatçının kalıcılığı yönünden şairliğini yeğliyorum.

– *Evliliğinizden bu yana Irgat’ta neler değişti, olumlu ve olumsuz olarak? Bu değişimlerde hangi somut “faktör”ler rol oynadı?*

– Cahit’le evliliğimin ona birçok şeyler sağladığına eminim. Bir yerden sonra, yalnızlığı sevmiyor; zaten aslında mazbut bir ev erkeğidir. Ve bu, evliliğimizin onu eve bağladığını, şairliğinin yanı sıra oyunculuğunun da daha verimli olduğunu görüyorum.

– Eşinizin oldukça fırtınalı bir geçmişi var. Bu geçmiş, sizi tedirgin eder mi? Birlikteliğinizde gerçek mutluluğunuzu sağlayan ana nedenler?

– Hayır, hiç tedirgin olmadım. Yalnız, ona bu geçmişini unutturmaya çalıştım. Zaman zaman da, o günleri hatırlayıp üzüldüğünü görürüm ve ona şimdiki hayatı ile mukayese ettiği zaman, ne kadar mutlu olması gerektiğini hatırlatırım.

– Kimi sanatçı eşleri, bir sanatçı ile yaşamanın güçlüklerinden yakındılar. Kişiye göre başka başka yorumlanabilecek bir yargı bu. Sizce, evliliğin yapıcı ya da yıkıcı etkenleri ne olabilir, bir sanatçıda? Bir başka deyişle, bu tür bir bağımlılık, sanatçının verim, yaratım gücünü, yeteneğini örseleyebilir mi?

– Bir sanatçı ile yaşamanın –bir bakıma– zor olduğunu kabul ediyorum. Bizlerden ayrı bir yapıdadırlar ve onları anlamak her zaman kolay olmaz. Kaprisleri olur ve o yönlerine karşı çıkmak bence hatadır. Bu gibi tepkileri evliliğimizin başlangıcında ben de gösteriyordum ve Cahit üzerinde olumsuz etkilerini de gördüm. Oyun gücü azalıyordu. Bunun nedenlerini ilkten sezemiyordum; sonraları, hatanın bende olduğunu anladım. Kanımca, bir sanatçıya anlayış göstermek gerekir ve bu tutum onun işinde verimli, evinde de mutlu olmasını sağlar.

– Eşinizle ilgili en unutamadığınız bir anı?

– Anlatayım: üç yıl önce Gen-Ar Tiyatrosu ile turneye ben de katılmıştım. Cahit, ille de Karadeniz’i görmemi istiyordu. Oynadıkları oyun, Nâzım Hikmet’in *Yolcu*’suydu. Trabzon’a vardığımızda, sözde, Trabzon valisi oyunun oynatılmaması için emir vermiş. Nedeni de Nâzım Hikmet’in komünistliği! Vali yerinde arandığında, hep yok deniliyordu. Morali bozuldu oyuncuların. Otelci de dışarı çıkmamızın sakıncalarını söylüyordu boyuna. Kapanıp kalmıştık. Oysa Cahit, böyle suspus oturacak insan değil; bana, “Yürü, yemeği dışarıda yiyeceğiz,” dedi. Çıktık. Çıkar çıkmaz da, etrafımızı bir sürü çocuk ve yeşil bereliler sarıverdi; ellerinde irili ufaklı taşlar. Ben korkudan Cahit’in koluna asıldım. O ise, “Hiç sesini çıkarma, yürüyelim,” dedi. Biz sakin yürümeye çalışırken, ötekiler ardımızdan,

“Komünist... Çünkü sanatçı yaratıcıdır; dolayısıyla komünist!” diye bağırıyorlardı. Fakat taşlamaya cesaret edemediler. Sonradan öğrendik ki, hepsi belli kişilerce para ile tutulmuş. O günkü korku ve heyecanımı unutamam.

Güney, Temmuz 1970, S. 34, s. 9

CAHİT IRGAT, TİYATRO AĞALARINA SAVAŞ AÇTI

Tanju Cılızoğlu

Bu adam tiyatro sanatçısı. Bu adam şair. Bu adam elli yıllık yaşamı içersinde bir gün bile nasıl apartman sahibi olurum, nasıl altıma bir araba çekerim, nasıl fişmanca beye hulus çakarsam bir Avrupa seyahati ayarlarım diye düşünmemiş. Çok daha zor, çok daha gerçek, çok daha yüce bir tutkuya yaslamış tüm yaşamını. İnsanlara, ülkesinin yoksul insanlarına, ülkesinin perişanlığına, ülkesinin sancılarına nasıl yararlı olurum diye zorlamış yaşamını. Darlara düşmüş, ama tüketmemiş içinde çöreklenmiş halk sevgisini.

Tüm bu anlattıklarını Cahit Irgat bir şiirinde yalın içten duygulu tek mısrada veriyor:

Ekmeğimi gözyaşıma bandım da yedim

... Her okuldan kovuldum. Anarşist dediler kovdular. Nihilist dediler kovdular. Komünist dediler kovdular. Otuz bir yıldır aktörlük yapıyorum. Elimden lehimcilik gelmedi. Marangozluk gelmedi. Benim savaşım daha güçlü, daha düzenli, daha mutlu bir dünya yaratmak. Ama elli yıllık ömrü darlarda, zorlarda geçirdik. Ne olursa olsun, istediğim, dilediğim bir çizgide sürdürüyorum ömrümü. Savaşı bırakmadan, kavgadan kaçmadan.

Elli yıllık bir yaşamın tüm zorlukları yıldırmamış, küstürmemiş ve yenik düşmemiş Cahit Irgat. Acısını şiirde kusmuş. Tiyatroda bitirmiş. “Köyün insanına tiyatro gerek. Halka daha çok, daha çok, daha çok tiyatro götürmek gerek. Tiyatro okuldur. Tiyatro bir kültür aracıdır,” diyor sonra, bu ülkenin tiyatro ağalarını suçlayarak bir gerçeği savunuyor.

“Şehir Tiyatroları’nın dışında, Devlet tiyatrosu’nun dışında bir de yeni kurulan Öğretmenler Sendikası[’nın kuruluşu] Tiyatro T.Ö.S dışında tüm tiyatrolar önce emek sömürücülüğü üstüne kurulmuştur. Piyeslerin kulisinde yorgunluktan bayılan, sahne aralarında bir şişe gazozu bile borca içen tiyatro oyuncuları çoğunlukla ne alırlar biliyor musun? Gülünç bir rakam; ayda iki yüz lira ile beş yüz lira arasında. Bir iki, isim yapmış, tiyatro oyuncusu tutmuş, bir tiyatro kurmuş. Yanına kendisini gölgelemeyecek birkaç fedai toplamış. Ayda iki yüz lira, üç yüz lira aylıkla sömürülecek birkaç fedai, olmuş sana Türk tiyatrosu. Yürümez tabii. Ulaşmaz. Güçlenmez böyle bir düzende tiyatro. Bir kısım isim yapmış tiyatro ağalarının sömürü düzeninde giden tiyatro halka ulaşmaz. Halkı güçlendirmez. Hiçbir sosyal güvenliği yoktur bu tiyatroda tükenen insanın. Yazın şehre sıcaklar inip tiyatrolar perdesini kapadı mı ağalar bu iki-üç yüz lirayı da keserler. Ve bu yıl dört arkadaşımla bu kuruluşa karşı çıktık. Son derece iyi de gitti sayılır işler. Halkın verdiğini herkes tiyatroda kardeşçe bölüştü. Gelecek yıl daha geniş, daha yaygın düşünüyorum bu gelişimi. ‘Ben yıldızım, ben aslan payını alırım’ demeden tüm oyuncuların ortak olacağı, emeğinde ortak olacağı, kazancında ortak olacağı bir tiyatro düşünüyorum.”

Cahit Irgat her dönemde, her bulunduğu yerde gerçekleri kustukça, gerçekleri tükürür gibi yiğitçe verdikçe kovmuşlar kendisini, ezmişler kendisini. Ama yılların ardında yine Cahit Irgat ayakta, yine Cahit Irgat bir kavganın içinde

Gelecek yıl tüm emekçilerinin ortak olduğu tiyatroyu kurarsa Cahit Irgat, daha çok köye götürecek kuruluşunu. Tiyatrosunu illere, ilçelere taşıyacak; kendi deyimi ile “okul”unu.

Bir şiirin örgüsünde yaşar gibi koca Cahit Irgat, bu coşkuda yaşıyor şimdi. Yanında kendisi gibi düşünen, kendisi gibi inanmış Tuncer Kurtiz’le birlik gecelerde, gündüzlerde tek kayguları, tek çabaları bu.

Gelecek yıl Cahit Irgat, Erol Günaydın, Tuncer Kurtiz, Suna Keskin ortaklığını bir daha genişletecek. Bir daha yeniden düzenleyecek. Cahit

Irgat tüm sömürülen tiyatro oyuncularına çağrıda bulunuyor:

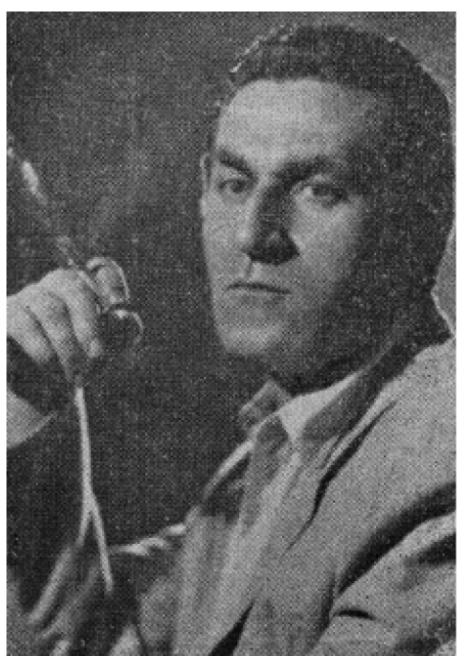
"Gelin emeğimizi, alınterimizi, gücümüzü birleştirelim. Gelin, bizi tüketen tiyatro ağalarına kul olmaktansa kendi ürettiğimiz değeri kendimiz kardeşçe, insanca, hakça bölüşelim."

Bizden kavganız kutlu olsun, demek. Bizden dostlukla bunu duyurmak, bunu anlatmak. Bizden saygı Cahit Irgat'a. Irgat gibi düşünenlere. Bizden ak saygılar...

Akşam, 18.4.1967, s. 5

Suna Keskin, Cahit Irgat ve Erol Günaydın,
Nâzım Hikmet'in *Yolcu* adlı oyunundan, 1966.

ANLAŞILMASI ÇOK GÜÇ BİR SANATÇI CAHİT IRGAT

Ali Z. Oraloğlu

Yirmi yıllık dost Cahit Irgat'ın inişli-çıkışlı ve eşine kolay kolay rastlanmayan bir hayat çizgisi vardır. Çocukluğu para içinde geçmiş, büyüdüğünde çok para kazanmış, buna karşılık meteliğe kurşun attığı, ondan bundan borç aradığı günler olmuştur. Tiyatro ve filmlerde başrollere çıkmış, ufak rollere rıza gösterdiği, boyun büktüğü günler görülmüştür. Normal yaşantısında sakin, uysal, saygılı ve ufak bir olayda gözleri yaşaran Cahit'in, içtiği zaman herkesi rahatsız eden, önüne gelenle münakaşaya giren bir baş belası kesildiği görülmüştür.

Şiir yazmış, solculuk propagandası yapıyor diye mahkûm edilmiş, af çıkınca paçayı kurtarmıştır. Paris'te figüran rollerine çıkmış, Türkiye'de [İstanbul] Şehir [Tiyatrosu] ve Devlet Tiyatroları dahil aşağı yukarı oynamadığı, sonra da herhangi bir nedenle kızıp ayrılmadığı tiyatro kalmamıştır.

Bir odaya kapanıp aylarca içki komasına girmiş, eskilerin “tımarhane” dedikleri [Bakırköy Ruh ve] Sinir Hastanesi'nde kendine gelmeye çalışmıştır.

Hayatı bu kadar dolu olan ve 16 Mart'ta “35. Sanat Yılı”nı bir jübile ile kutlayacak olan “Cahit Irgat” bir röportaja nasıl sığdırılabilir.

Cahit'i tam manasıyla tanımak, ruh bunalımlarını anlayabilmek için kendimi çok zorlamışımdır. Hatta merak da etmişimdir. Bunda başarıya ulaşıp ulaşamadığımı bilemiyorum ama bu “büyük sanatçı”nın, yan

sütunlarda verdiğimiz hayat hikâyesinde, iniş-çıkışlarının nedenlerini anlamak pek güç olmayacak gibi geliyor bana.

– 1916 yılında Lüleburgaz'da doğdum. Babam yüzbaşılıktan emekli Saffet Bey, Yahudilerle ortak peynir ticareti yapıyordu. İçkiyi sever, çok şık giyinirdi. Çok da çapkındı. Bol parası olduğundan İstanbul'dan saz ve çengi takımları çağırır, sabahlara kadar eğlenirdi.

Babamın üçüncü karısı olan annem Makbule Hanım çok güzel bir kadındı. Böyle bir hayata dayanamayarak babamdan boşandı.

... Bu ayrılık, anneme çılgıncasına âşık olan babamı deliye çevirdi. Ceketimin cebine kum koyar, elime kezzap dolu şişe verir, "Git bunları annenin yüzüne at," derdi. Tabii bu söylediklerini yapamazdım, ama anneme eziyet olsun diye, "Git terliğinin tekini sakla," deyince bu sözlerini yerine getirirdim. Bir gün tahsildarlık yapan anne, dedemin topladığı paralarla defterleri ortadan yok olunca, terlik hikâyesi hatırlanarak, benim aldığım zannedildi. Bu yüzden büyüyünceye kadar bütün anne ailem beni "hırsız" diye itham etti. İşin garip tarafı bu para ve defterler çok uzun yıllar sonra evin helasının duvarında bulunmuştu. Babamın kışkırtmaları, ailenin ithamı üzerimde büyük bir etki yaptı. Ailemden soğudum, insanları sevmemeye başladım, asi oldum.

... Annem bir diş doktoru ile evlendi ve bazılarını hâlâ tanımadığım beş kardeşim oldu. Babam ise evvela bir Yahudi metres tuttu. Sonra da evlenmelerine devam ederek dokuz kere nikâh memurunun karşısına çıktı.

... İlk rakıyı altı yaşında babamın kucağında içmiştim. Bir kadeh rakı uzatıp, "Al iç," dedi. Dudağıma götürüp, "Çok acı," dedim. İçine bir şeker atıp yeniden verdi. Tabii içtim. Ondan sonra 18 yaşına, sanat çevreleri girinceye kadar ağzıma içki koymadım. Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı ile birlikte başladım içkinin tadını almaya.

... Edirne Maarif Mektebi'nde okurken turneye gelen Raşit Rıza'ya beni kadrosuna almak için başvurdum. Aynı zamanda Muhsin Ertuğrul'a da mektup yazmıştım. O sıralarda Reşat Nuri Güntekin Maarif Müfettişi olarak geldiği Edirne'de verdiğimiz müsamerede beni seyrettikten sonra, "Oğlum sen oyuncudan başka bir şey olamazsın. Ne yap, ne et bir tiyatroya gir," demişti. Onun aracılığı ile evvela Raşit Rıza'nın trubuna, altı ay sonra da 1935-1936 sezonunda Şehir Tiyatrosu'na girdim.

... Şehir Tiyatrosu'nda oynarken yeni açılan Ankara Kon-servatuvarı'na kaydoldum. En iyi öğrenci bendim ve okulun solcularındandım. Bir gün o

çağın Başbakanı İsmet İnönü, Konservatuvar'a geldi. Ben sakallı idim. Paşa sordu, "Niye tıraş olmadın?" diye. "Dört lira aylıkla jilet alacak param olmuyor," dedim. Arkaya döndü, idarecilerle bir şeyler konuştuktan sonra, "44 lira verin," dedi. 44 lira ile asistan kadrosuna atandım.

... Yukarda da söyledim, Konservatuvar'ın en iyi öğrencisi idim. Bu yüzden beni üç yıllığına Londra'ya yollamaya karar vermişlerdi. Solcu olduğumdan herkes aleyhime dönmüştü. Bu yüzden bana ayrılan ödenek ikiye bölünerek Ertuğrul İlgin ile Mahir Canova İngiltere'ye gönderildi. Basın ve kordiplomatik için bir gece hazırlanıyordu. Programdan ismimin silinmesi üzerine Konservatuvar'da isyan çıktı. Kovulacağımı anlayarak doğru yatakhaneye çıkıp bavulumu hazırladım. Ertesi sabah İnzibat Meclisi'ne çıktığımda Cevat Memduh, "Seni asıp, altında ağlayacağız," dedi. Ben de, "Asılacağımı biliyordum," deyip yanlarından ayrıldım.

... Yine Şehir Tiyatrosu'na döndüm. Yıl 1940 olmuştu. Bol bol film çeviriyor, çok para kazanıyordum. Evlenip, iki çocuğum oldu. Bir şiir kitabı yayımladım. Fransızlar burs teklif ettiler. Birikmiş 16 bin liram da vardı. Hayalimde yaşattığım Paris'e ayak bastığım gün o çağın ünlü sinema oyuncusu Corinne Luchaire'le* tanışıp üç gün üç gece onunla kapandım. Paris'i bilmeyen arkadaşının daha ilk günde ortadan kaybolması Sabahattin Ali'yi endişelendirdiğinden zavallı beni aramadık yer bırakmayarak sonunda karakola başvurmuş..

... Vieux Colombier Tiyatrosu'nda Charles Dullin'in kurslarına devam ediyor, Montparnasse Tiyatrosu'nda [Armand Salacrou'nun] *L'archipel Lenoir* oyununda ve Comédie Française'de figüran rollerine çıkıyordum. Jean Marais, Marie Bell, yazar [Jasques] Audiberti ve birçok sanatçı ile tanışmıştım. Tiyatroda değilse bile filmcilik alanında bir şeyler yapabileceğime inanıyordum.

... Bir buçuk yıllık bir ayrılıktan sonra İstanbul'a döndüm. Keşke dönmeseymişim. Kaç yıl evvel yayımladığım şiir kitabında solculuk propagandası yapıp, halkı isyana teşvik ediyor iddiası ile tevkif edildim. Duruşma sonucu üç aya mahkûm edildim, ama af çıktığından paçayı kurtardım.

... Yine eski yuvaya, Şehir Tiyatrosu'na döndüm. Çok para getirdiğinden filmciliğe başladım. 1952'de *Ortalık* adlı şiir kitabım da takibata uğradı. Bu

sefer beraat ettim. İngiltere'ye gitti isem de oraya ısınamayıp altı ay sonra geri döndüm.

Bu sefer iki yıl Devlet Tiyatrosu'na (davet üzerine) girdim. Ankara'da otel odalarına, yalnızlığa, arkadaşsızlığa dayanamayarak istifayı basıp İstanbul'a döndüm.

... Özel tiyatrolar arasında dolaştım durdum. 1959'da alkol devresi başladı. Alkol duvarını aşıyor, rekorlar kırıyordum. Tam bir bocalama içindeydim. Tatminsizlik, itme, kompleks, yahut sinirlerimin çok zayıf olması beni durmadan içkiye itiyordu. 1960'da biraz toparlanıp yine tiyatroya döndüm. Sonra yine alkol ve tek başına bir otel odasına kapanma devri başladı. Beş param olmadığından meyhanelerde, "Sonra alırız" diye bedava içki veriyorlardı. Bir gece tam dört yarım şişe rakı içtikten sonra yürüye yürüye Aksaray'dan Şişli'ye gittim. Fransız La Paix Hastanesi'nin doktoruna, "Param yok ama ben burada kalacağım," dedim. "Peki" diye cevap alınca, "Ama ben içki içmek istiyorum," diye dayattım. Adamcağız ona da peki dedi. Birlikte iki yarım şişe votka içtikten sonra hastaneye yattım.

... 14 gün sonra taburcu edildiğimde evim, dostum, param yoktu. Bütün yaz üvey biraderin evinde kaldım. Altı ay ağzıma içki koymadım. Bol bol denize girip, güneş banyosu yaptım. Sonra yine tiyatrolar ve filmler birbirini takip etti.

... Şimdi çok az, arada sırada içiyorum. Beni anlamaya çalışan iyi bir karım var. Geçinip gidiyorum işte.

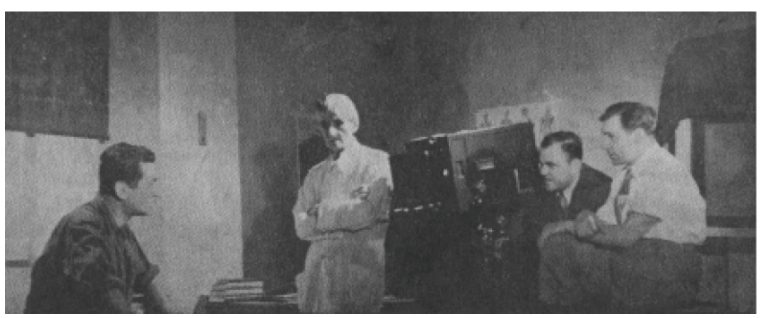
Milliyet, 5.3.1970, s. 8

* Fransız Greta Garbo'su olarak ünlenmiş ve asıl adı Rosita Christiane Yvette olan Corinne Luchaire'den söz ediyor.

Cahit Irgat

Çizgi Metin Eloğlu

Bir film çekiminde Cahit Irgat (sol baş) ve Ö. Lütfi Akat (sağ baş).

IRGAT DA GİTTİ

Fikret Ürgüp

Cahit Irgat da gitti. Yine eksildik.

Temiz, dosdoğru ve de şairdi.

Yaşam kısa, ölüm uzun sürüyor. Ölüm acısını çekenler bilirler. O'nu, "Şair Cahit Saffet" iken tanımıştım. Sanırsam, 1936'da. O zamandan bu yana, birbirimizi kırmadan sıcacık bir sevgi sürüp gitti aramızda. Belki, bazen kendi derdimize, tasalarımıza kapılıp birbirimizi ihmal ettik. Bu da olur.

Cahit, koskoca bir adamdı. Dimdik. Dosdoğru. Kendisi neyse öyle. İçinde; insan kaderine, insan davranışlarındaki sevgisizlik, küçüklük ve alçaklığa isyanla yaşadı. Şiirlerinde hep bu isyan vardır. Bir de sevgiyle anlaşmanın, barışın hasreti.

Yarısı acı, yarısı sıcak bir bükülüşü vardı dudaklarının. Sağ yanı aşağı kıvrık, küfür eder; sol yanı gevşemiş, içindeki sevgiyi yayardı.

İnsanlar arası anlaşmanın ve barışın zorluğunu yaşadı; yaşantısı boyunca. O yüzden, acı konuştuğu olurdu. Ama içinden; bozucu, rahatsız etmek isteyen bir insan değildi. Saldırgan değildi. Çünkü kendilerine inancı olmayanlar, ancak başkalarını bozarlarsa kendi kişiliklerini hissederler. Cahit'in, haklı olarak, kendine inancı vardı. Yaşantısı ve eseriyle de bunu gösterdi.

Şairdi. Aktördü. Sanatçı olarak yaşardı. Sanatçının tarifi, bence, "Şiiri tasa edinmek"tir. O da öyleydi.

"Ölmüş!" dediler.

İnanması zordu.

"Dağcılar" diye bir öykü yazmıştım; o, ölmeden önce. Daha doğrusu: Seven insan, sevdiği insanın ölümüne inanmaz ve aklı almaz. Kadın olsun, erkek olsun, çocuk olsun.

"Nasıl ölür?" der seven insan.

Sevmeyenler:

"Öldü işte!" derler.

Güney, Temmuz 1971, S. 46, s. 43

ANLAŞMAK

Metin Eloğlu

Cahit Saffet döneminde soyadı Mutlu'ydu; değiştirmek istiyordu ille de, Irgat'ı tutturmuştu. Bir söyleşide nedenini sorduğumda: "Kişi yalan söylememeli, soyadıyla bile," dediğini ansıyorum. Irgat'ı kimlik belgesine de yazdırmak için "usulen" açılan davada tanıktım; yargıç sordu:

– Irgat olarak mı tanırsınız beyi?

Ne denir?

– Evet.

Geçen yılın da aynı günleri miydi? Adana sarı sıcağının Şişli'ye çöküştüğünde uğurluyorduk Orhan Kemal'i; ta Zincirlikuyu'da bir kerpiç çukura. Cahit'le hep yan yanaydık; dönüşte bunalmıştık o acılı kalabalıktan, hele şöyle patırtısız, kuytu bir yerde iki kadeh yuvarlayıp dertleşelim diye sapa yolboylarına vurmuştuk. O üç-beş masalı lokantacıkta günbatımına değin söyleşi; çakırkeyif, üzgülü ve darmadağın. Sayrılığı yüze vurmamıştı daha. Bir ara, gömülmenin çirkinliğinden yakınıp, ölü gövdenin kül edilivermesini ya da balıklara yem kılınmasını yeğlediğimi söylemiştim. "İkisi de yasak," dediydi, "ben Lüleburgaz'daki o çocukluk bahçeme gömülmek isterdim!" Hey gidi...

İşsiz ve çok yorgun. Mustafa evde emekliyor, Zeynep hiç ortalıkta yok. Beni de Akademi'den temelli sepetledikleri yıllar işte; mösyö Lâmbo'ya dadanıklığımızın eşik yılları. O tramvay sahanlığını andıran güzelim barınakta dirsek dirseğeyiz: Orhan Veli, Mücap Ofluoğlu, Sadri Alışık, Kemal Edige, Can Peker, Kemal Ergüvenç, Salih Tozan, Leylâ Erbil, Ercüment Behzad Lâv, Nuri İyem, Fikret Ürgüp, Halim Uğurlu, Abbas Sayar, Fikret Andoğlu, Limasollu Naci, Mehmet Ali Ermiş, Dr. Safter [Tarim], kokoreççi Behçet, berber Hayık, ekmekçi Nihat, sevici Sabiha, Ferdi Tayfur, Fahir Aksoy, Rıfat Ilgaz... saymakla tükenmez ki.

İkindide Yeditepe'ye [Yayınları] uğramıştım; *Ortalık* da yeni çıkmış, süslemesi benim olduğundan belki, Hüsamettin Bozok iki tane vermişti; Cahit'i Lâmbo'da bulunca sevinmiş, sıcağı sıcağına vermiştim birini. Coşkusunu, kendime ayırdığım öbürüne yazdığı "ithaf"tan şimdi daha bir seziyorum. Mutluydu. Her gelene övünçle gösteriyordu yapıtını. Ne ki,

şımarık, ayyaş, sünepe bir mirasyedi delikanlının deliliği tuttu; ille de istiyordu Cahit'deki betiği. Hem de nasıl, cebindeki külüstür bir tabancayı çekerek, zorla! Cahit hiç istifini bozmaksızın çözdü ceketinin düğmelerini; "Vur ulan," dedi, "ondan sonra alırsın bunu..." Delişmeni yaka paça dışarı itelediler dostlar, yüzü gözü kana batmış... Seğirtti Cahit, bitişik dükkânın musluğunda yıkayıp tertemiz mendiliyle iyice kurulayıverdi. Ola ki sırtını sıvazlayıp yanaklarından da öpmüştür; betiğine gösterdiği aşırı ilgiden ötürü.

Ya 1941 kışıydı, ya da 1942. Ortaokul öğrencisiyim. Sabahattin Kudret Aksal da Türkçe öğretmenimiz. Dostçayız, şiir sevgimden dolayı. Onunla Beyoğlu'na çıktık; ilk kez bir meyhaneden içeri adım atıyordum. Dört kişi var çinko tezgâhta: Cahit Sıtkı, Sait Faik, Suphi Taşhan ve Cahit. Afallıyorum elbet; o yıllar dilime doladığım, sanat tutkuma kattığım kişiler tümü de. Ama, dayımın vur patlasın çal oynasınlıklarından olsa gerek, içkiden tiksiniyorum. İlk şarap bardağı Sait Faik'ten. "Nasıl olsa seveceksin!" diyor. İkincisi, üçüncüsü karmaşık gayrı. Kıvançlı, sarhoş ve de böbürlenerekten Üsküdar'a dönüşümde kusuverdim vapurda, toyluktan.

Evle küskünüz, daha doğrusu, babamla. Haftalardır uğramıyorum. Canım çok sıkkın ve bu kez bambaşka bir meyhane bozuntusunda şarap içiyorum. Tenha. Nereden nereye, Cahit çıkageldi. Sarmaşık. O da sarhoş. O da evle küskünmüş. Gece iyice çöküverdi, n'eylesek? "Kalk, size gidiyoruz," dedi. Direndim elbet. Usumda kaldığınca şöyle dediydi: "Sen istersen kapıda kal; ama benim bir dost konukluğuna, yatağına gereksinmem var bu gece." Çamlıca'daki eve geldik geceyarısı; bende surat bir karış ve anacığımda bir sevinç! Yine içtik, çimlendik; saatlerce dertleştilerdi ikisi. Ve ilk kez oracıkta gördüm Cahit'in gözyaşlarını.

Önlenemez yaşam sonucunu bilmez görünüyordu; için için gülüyordu belki de pencereyi aralayıp sigara içişime. Hekimler, "Yılbaşını ancak bulur," demişlerdi, oysa nisandaydık. O sıralar ben de sayrılandım, ırgalandım epey. Uğramadı. İçerliyordum, Boğaz'a rakı içmeye gittiğini duydukça. Salt bu nedenle son kez görüşemedik. Oysa yakın bildiği dostlarını görmeye can atıyor, "Bari sen al getir," diyordu. Olmadı, insanoğluluk işte.

Cahide Sonku'yla bir süre yan yanalıkları olmuştu; o ara bir de tiyatro serüvenine giriştiler. Askerden yeni dönmüştüm, uğradım; "Ne içeceğiz?"

dediğimde, –gayet ciddi– “Şu kulise dirhem içki girdiğinde burası paydos,” demişti. İki üç hafta sonra da kapandı tiyatro.

Anısı üstüne çıkan yazılara bakıyorum da, çoğunda şu kesin yargı var: Cahit geçimsizin, hırçının, kavgacının biriydi. Kolayına bir tanımlama bu. Süt dökmüş kedi değildi ya Cahit! Diyelim şiir tutumlarımız apayrıydı, yaşama serüvenimizin özel çizgileri de. Ama bir kez olsun dalaşmadık hiçbir nedenle; tartıştık, günübirlik küsüştük. İçki aşırılığının ötesinde, duygusal bamtelinin dışında pek efendi, hoşgörülü bir “tanış”tı Cahit; her kattan, bölümden kişilerle gül gibi geçinip gitmiştir. Ne ki kof böbürlenenlere, sanatı oyunlaştıranlara, iyi-kötü kişiliğini yadsıyanlara katlanamazdı hiç. Kim katlanabilir ki?

Diyeceğim, “anılaşmak” boynumuza borç.

Güney, Temmuz 1971, S. 46, s. 3

IRGAT’IN ARDINDAN

Mehmet Salihoğlu
Ankara, 9.6.1971

Kardeşim M[etin]. Eloğlu,

Üst üste binen deprem afetleriyle iyice yüklenen işlerimden, Irgat’ın ölüm haberiyle yeni baş kaldırabildim.

Senin de, nicedir İzmir’den dönmüş olman gerekir. Bir dost sanatçının ölümü, bilirim, çok üzmüştür seni! Ben de çok üzüldüm çünkü! Tarancı ne doğru söylemiş:

> Neylersin ölüm herkesin başında
> Uyudun, uyanmadın olacak!

Zavallı Cahit Irgat, öleceğini biliyor olmalıydı ki, ha-bre yazıyor, yazıyordu son aylarda. (“Bir hoş seda” bırakmak için bu kubbede!) mi

dersin? Belki de öyle! Bu kubbe, bu yıkılası kubbe altında, her şey ne kadar geçici ve uçucu (!) oysa. Nedense, biz sanatçılar, yazdıklarımızla sonsuzluğa demir attığımızı sanırız. Sonsuzluk da ne ola ki?

Hep kendi uydurmamız, kişioğlunun kendi uydurduğu kavramlar bunlar. Evrendeki yerimizi ararken, yarattığımız fantazyalar, düşler. Bilimler, sanatlar, seviler. Daha neler neler! Hani, bunalımlı bir ânında yazdığı "Tarih-i Kadîm"de Fikret'in söylediği gibi:

> Her şeref yapma, her saadet piç
> Her şeyin mebdei ve âhiri hiç!

değilse de, pek öyle üzülmeye de değmez şu dünyadan göçüp gitmek. Hem kim diyor göçtüğümüzü? Ola ki, daha büyük bir gerçeğe varmıştır ölüm. Belki doğa ile bir bütünleniştir. Avuntu mu dersin? Tersinin daha doğru olduğu çok mu açık? Çok mu seçik?

Sahi nerede kalmıştık? Irgat ölmüş ve Irgat'ın türküsü bitmiş öyle mi? Yok yok, bir yanlışlık var bunda. Irgat, türküsü dinecek adamlardan değildir çünkü. Sanatçıların öldüğünü söylemek, sanatın ne olduğunu bilmeyenlerin harcıdır, bizim değil.

Sen yine kalemine ve fırçana dön. Ben de şimdilik (ilerde kürkçü dikkânına dönecek tilki) deprem felaketine uğrayan binlerce ezik yurttaşımın, konutsuz yaşayanlarımızın, imar sorunlarıyla bunalanlarımızın yardımına koşmakla dolu dolu olayım, ha? Ne dersin aziz Eloğlu?

Ölüm mü? İlerde belki onu düşünmeye de vakit bulabilirim. Ama, hiç ölmeyecekmiş gibi çalışıyorum ve "üstümde yıldızlı gök, içimde ahlâk kanunu" olarak. Sağlıcakla Metinciğim. Ve benden selam olsun, "cümle eş, dost, şair, ressam"a. E mi?

Irgat da "nur" içinde yatsın, ne diyeyim başka?

Güney, Temmuz 1971, S. 46, s. 4

YAYINA HAZIRLAYANIN NOTLARI

Turgut Çeviker

Cahit Irgat, portreler üzerinden anlattığı anılarını –1968'de otuz sekiz gün süren bir tefrika olarak– *Akşam* gazetesinde yayımlamıştı. Araştırma çalışmalarım sırasında bu anıları gördüğümde ilgimi çekmişti. Cahit Irgat, ilk gençlik yıllarımda sevdiğim bir oyuncu ve şairdi. Onun anılarının gazete sayfalarında kalmasına üzülüyordum. Şimdi bu unutulmuş metni, Notos Kitap'ın "Tavanarası Kitaplığı" dizisinde okur önüne çıkarıyoruz. Ardından unutulmuş başka metinler de gelecek...

Kitabın adı, *Çok Yaşasın Ölüler*; ne ki Arif Dino'nun da aynı adı taşıyan 1994'te yayımlanmış bir kitabı var. Cahit Irgat, anılarının bir yerinde şöyle diyor: "Tanıdıklarımı yazmaya çalıştım, sahnelerde ölenlerin." Dino'ların yakın dostu bir yazarın, sadece "ölü"leri yazdığı bir anı demetine *Çok Yaşasın Ölüler* demesini doğal buluyorum. Arif Dino'nun kitabına rağmen aynı adı kullanmamızın yadırganmamısını diliyorum. Çünkü *Çok Yaşasın Ölüler*, bu metne yakışıyor.

Çok Yaşasın Ölüler'e tefrika sırasında eşlik eden fotoğraflar kullanılır gibi değildi. Bu nedenle metinlere görsel malzeme bulmam gerekiyordu.

Kaynaklarım şunlar oldu: 1) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın sahnelediği oyunların fotoğraf albümleri; 2) Tiyatro ve program dergileri ile jübile broşürleri; 3) *Cumhuriyet* gazetesi arşivi; 4) Mizah ve kültür dergileri; 5) Agâh Özgüç ile Burçak Evren'in sinema kitapları; 6) Kişisel arşivim.

Görsel malzemenin az bilinen fotoğraf ve çizimler olmasına dikkat ettim. Zahir Güvemli'nin edebiyatçı ve oyuncu portreleri bu kitap için bulunmaz bir olanaktı; bu nedenle onun portrelerine ağırlık verdim. Kitabın yayın hazırlığı sırasında Yeşim Güvemli'nin, babasından kalan son çizimlerinin tümünü bana armağan etmiş olması işimi kolaylaştırdı. Bu seçim, Zahir Güvemli'yi hoş bir biçimde anma olanağı da verdi bize.

Zorunlu yazım kuralları dolayısıyla bazı düzeltmeler yaptım. Müdehalelerim [köşeli parantez] içinde gösterildi. Çizgisel malzemenin künyeleri sadece kaynakçada gösterildi. Yazarın metin içinde yer verdiği şiir alıntıları dışındaki tüm şiir ve dipnotlar tarafımdan konuldu.

Çok Yaşasın Ölüler tefrikasından bir kitap yaratma çabasında katkılarını esirgemeyen Özdemir Nutku, Külçin Keskin Gökçe, Yeşim Güvemli, Gültekin Çizgen, Etem Çalışkan, Bedri Koraman, Turhan Günay, Tanju Cılızoğlu, Ali Oraloğlu, Ali H. Çeviker, Aziz Güntekin, Nazım Timuroğlu, Mehmet Ali Ermiş'in ailesine; *Cumhuriyet* gazetesi yayın yönetmeni İbrahim Yıldız ve arşiv müdürlüğüne, İBŞB Şehir Tiyatroları Müdiresi Yasemin Şeker'e, Yaba Yayınları'na ve görsel malzemeyi yenileyen İmam Cici'ye içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Kadıköy, 1.8.2011

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

İBŞT: İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu

S.: Sayı

s.: Sayfa

ss.: Sayfadan sayfaya

C.: Cilt

***

KİTAPLAR

Abasıyanık, Sait Faik, *Şimdi Sevişme Vaktı ve Diğer Şiirleri - Bütün Yapıtları*, YKY, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2003.

Akçura, Gökhan, *Muhsin Ertuğrul - Doğumunun Yüzüncü Yılına Armağan*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, No. 6, İstanbul, 1992.

Akçura, Gökhan, *Bedia Muvahhit - Bir Cumhuriyet Sanatçısı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, No. 11, İstanbul, 1993.

Anonim, *İstanbul Şehremaneti Darülbedayi 1929 Seyehat Hatırası*, Alaeddin Klişe Atölyesi, İstanbul, 1929.

Anonim, *Bir Usta Bir Dünya: Salâh Birsel*, Yapı Kredi Kültür Merkezi, İstanbul, Aralık 1995.

Anonim, *Bir Usta Bir Dünya: Sabahattin Ali*, Yapı Kredi Kültür Merkezi, İstanbul, Şubat 1997.

Anonim, *Orhan Boran - 55. Yıl Onur Gecesi*, İstanbul, 2002.

Anonim, *Sahnede 50 Yıl [Raşid Rıza - Behzad Butak]*, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1957.

Atabeyoğlu, Kerem (Haz.), *1955'ten 1995'e Dormen Tiyatro-su'nun 40 Yılı*, YKY, 1. Baskı, Kasım 1995.

Balcıoğlu, Semih, *50 Yılın Türk Karikatürü*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1973.

Bara, Mehmed Rebii Hatemi (Haz.), *İbn-ür Refik Ahmet Nuri Sekizinci - III*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2623-3, Ankara, 2001, ss. 89-149.

Baran, Reşid (Haz.), *Mahmud Moralı Jübilesi / 1917-1952*, Çeltüt Basımevi, İstanbul, 1952.

Birsel, Salâh (Haz.), *Rüştü Onur*, Yeditepe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 1956.

Cahit Irgat'ın 35. Sanat Yılı, İstanbul, 1979.

Cumalı, Necati (Haz.), *Muzaffer Tayyip Uslu*, Yeditepe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Nisan 1956.

Çelebi, Asaf Halet, *Om Mani Padme Hum*, Adam Yayınları, İstanbul, 1993.

Dino, Abidin, *Kültür, Sanat ve Politika Üzerine Yazılar*, Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2000.

Dino, Arif, *Çok Yaşasın Ölüler*, Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 1985.

Güler, Ara, *100 Yüz*, YKY, 2. Baskı, İstanbul, Aralık 2002.

Evren, Burçak, *Türk Sineması*, 42. Altın Portakal Film Festivali Yayınları, İstanbul, 2005.

Irgat, Cahit Saffet, *Bu Şehrin Çocukları*, Arpad Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1945.

Irgat, Cahit Saffet, *Rüzgârlarım Konuşuyor*, Resimler: Metin Eloğlu, Sebat Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, 1947.

Irgat, [Saffet] Cahit, *Ortalık*, Yeditepe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1952.

Irgat, Cahit, *Irgatın Türküsü*, Ağaoğlu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mayıs 1969.

Irgat, Cahit, *Irgatın Türküsü*, Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Nisan 1991.

Irgat, Cahit, *Seçme Şiirler*, Derleyen: Memet Fuat, Adam Yayınları, 1. Baskı, Şubat 1998.

Kanık, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, YKY, 1. Baskı, İstanbul, Ocak 2003.

Küçümen, Zihni (Derleyen), 2*8. Sanat Yıldönümü - Kâni S. Kıpçak Jübilesi / 1931-1959, Türk Tiyatrosu - Jübile Dergisi*, 8.8.1959, Yıl: 28, S. 319.

Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, Adam Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, cilt 1, İstanbul, Ekim 1999.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızdan İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, 19. Baskı, Eylül 2000.

Ofluoğlu, Mücap, *Bir Avuç Alkış*, Çağdaş Yayınları, 1. Baskı, Şubat 1985.

Oğuzcan, Ümit Yaşar, *Şairlerin Seçtikleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1974.

Özgüç, Agâh, *1000 Karede Türk Sineması*, 43. Altın Portakal Film Festivali Yayınları, İstanbul, Eylül 2006.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Şiirler*, YKY, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 1999.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, Mart 2010.

Tarancı, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş*, Varlık Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, Temmuz 1977.

Taşhan, Suphi, *Kilometre Taşları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2010.

Tuncer, Kadir, *Şeyh Dede - Şair Torun - Devrekli Rüştü Onur*, TUSAK Yayınları, No. 1, Zonguldak, Eylül 2002.

Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, YKY, 1. Baskı, İstanbul, Mayıs 2003.

Yücel, Can, *Sevgi Duvarı*, Sander Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1974.

GAZETE VE DERGILER

Akbaba, 18.1.1934, S. 3.

Akbaba, 20.9.1934, S. 38.
Akbaba, 7.7.1938, S. 235.
Akbaba, 1938, S. 243.
Akbaba, 1938, S. 248.
Akbaba, 1939, S. 279.
Akbaba, 28.4.1949, S. 4.
Akbaba, 1954, S. 100.
Akbaba, 19.12.1956, S. 24.
Akbaba, 19.5.1960, S. 427.
Akbaba, 2.6.1960, S. 429.
Akşam, 23.10.1947.
Akşam, 13.4.1968, s. 1 ve s. 7.
Akşam, 14.4.1968, s. 2.
Cumhuriyet, 2.12.1953.
Darülbedayi - "Behzat Hâki'nin San'at Hayatında 25 Yıllık Jübilesi / 1908-1933", 31.3.1933, No. 40.
Dost, Mart 1958, C. 1, S. 6.
Gösteri, Mayıs 1981, S. 6.
Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu [Dergisi] - "10. Yıl Özel Sayısı", Mart 1973.
Gündüz, 15.4.1936, S. 1.
Güney, Temmuz 1971, S. 46.
Hayat, 3.7.1959, No. 27.
Hürriyet, 29.12.1950.
Hürriyet, 20.12.1951.
Hürriyet, 11.11.1952.
Hürriyet, 22.1.1953.
Hürriyet, 2.3.1953.
Hürriyet, 5.3.1953.
Hürriyet, 11.3.1953.
Kadıköy İl Tiyatrosu Aylık Tiyatro Dergisi, İstanbul, [Tarihsiz].
Kent Oyuncuları Aylık Tiyatro Dergisi, 18.10.1967, S. 28.
Küçük Sahne / 1951-1994, T.C. Kültür Bakanlığı, 1994.
Kültür Haftası, 25.3.1936, No. 11.
Kültür Haftası, 26.2.1936, No. 7.

Meydan - Aylık Tiyatro Dergisi, Aralık 1963, S. 1, s. 4.
Mizah, 1948, S. 127.
Mizah, 1949, No. 139.
Mizah, 1949, No. 153.
Mizah, 4.8.1950, No. 213, 1228.
Mizah, 1950, S. 223.
Papirüs, Haziran 1968, S. 24.
Pastav - Ulvi Uraz Tiyatrosu Dergisi, Ocak 1971, Yıl: 8, S. 23.
Perde - Sahne, Mayıs 1943, Yeni Devre S. 1.
Perde - Sahne, Haziran 1943, Yeni Devre S. 2.
Perde - Sahne, Temmuz 1943, Yeni Devre S. 3.
Perde - Sahne, 1.12.1943, Yeni Devre S. 3.
Perde - Sahne, Eylül 1943, Yeni Devre S. 5.
Perde - Sahne, 15.1.1944, Yeni Devre S. 13.
Perde - Sahne, 15.3.1944, Yeni Devre S. 16.
Perde - Sahne, 1.11.1945, Yeni Devre Sayı: 29.
Resimli Uyanış - Servetifünun, 18.4.1929, No. 1705-20.
Resimli Uyanış - Servetifünun, 28.11.1929, No. 1737-52.
Resimli Uyanış - Servetifünun, 5.10.1939, No. 2250-565.
Resimli Uyanış - Servetifünun, 13.6.1940, S. 2286.
Salon, 1.7.1949, S. 41.
Sanat Dünyası, 16.10.1956, S. 16.
Senaryo, Aralık 1953, No. 3.
Senaryo, Ocak 1954, No. 4.
Ses, 17.2.1973, S. 8.
Somut, 12.8.1983, S. 54 ve S. 28.
Şaka, 1940, No. 7.
Şaka, 1940, No. 9.
Şaka, 21.3.1941, No. 25.
Tef, 20.9.1960, S. 14.
Tiyatro 1963 [Yıllığı], Kent Yayınları, İstanbul, 1963.
Türk Tiyatrosu “Emin Belli Jübilesi / 1915-1940 [Özel Sayı], 1940, S. 117.
Türk Tiyatrosu, 1.5.1941, S. 131.
Türk Tiyatrosu, Nisan 1954, S. 277.

Türk Tiyatrosu, “Yaşar N. Özsoy Jübilesi Özel Sayısı”, 1955, S. 293.
Uyanış - Servetifünun, 5.10.1939, No. 2250-565.
Yedigün, 13.9.1933, No. 27.
Yedigün, 9.5.1934, No. 61.
Yedigün, 1934, No. 82.
Yedigün, 1936, No. 138.
Yedigün, 22.1.1936, No. 150.
Yedigün, 10.3.1937, No. 208.
Yeni Adam, 22.8.1935, No. 86.
Yeni Adam, 5.9.1935, No. 88.
Yeni Adam, 12.9.1935, No. 89.
Yeni Adam, 7.10.1935, No. 97.
Yeni Adam, 19.9.1940, No. 299.
Yıldız, 15.4.1949, S. 239.
Yıldız, 24.2.1951, S. 9.
Zafer, 16.2.1952.

FOTOĞRAFLAR

Ara Güler ve Gültekin Çizgen’in çektiği fotoğraflar kendilerinden alındı.

Ferdi Tayfur-Adalet Pe’nin içinde yer aldığı fotoğraf (Turgut Çeviker arşivinden).

Gani Turanlı’nın çektiği Cahit Irgat fotoğrafı (Nâzım Timuroğlu arşivinden).

Mehmet Ali Ermiş’in TC Nüfus Cüzdanı ailesinden alındı.

IRGAT

H. Zekai Yiğitler

Cahit Irgat’a

Tünesin avuçlarıma ırgat kuşları

Mavi taylarında gökyüzlerinin
Isınmaz eli kişinin
Dost bir yüz sürünmeyince.
Kesin bu yalan şarkıları, istemem
Kim anlar çaresizliğini yüreğimin
Kim anlar yetim duyarlıklarımı
Anılar olanca gelsin.
Anlarım ki yoksun köşe bucak
Ellerim nasıl olsun daha rahat
Yumuvermiş şair gözlerini bir kişi
Yüreği yaşam boyu ırgat.
Elleri hep öyle sıcak-tedirgin
En sıcak türküleri ver gözlerinden
Sevmeyi kahrolmayı bir yana at,
Dişi-esrik İstanbul gecelerinden.
Sen Cahit Irgat sen sen sen.

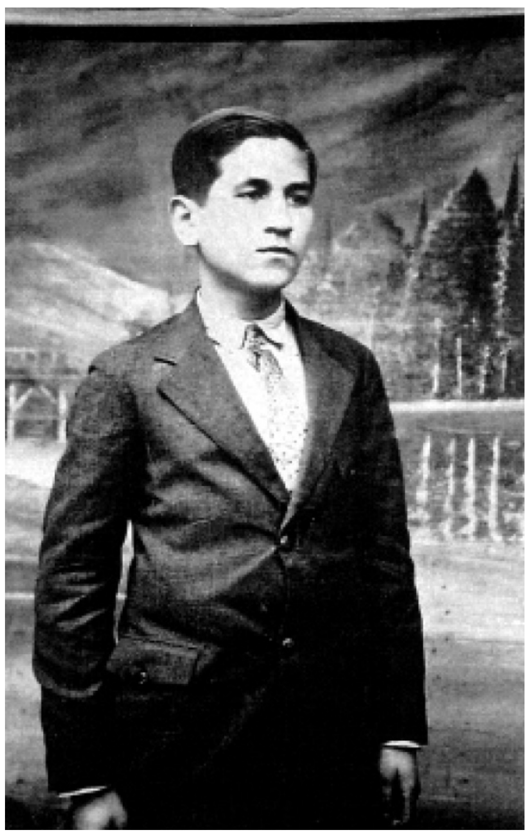
Güney, Ağustos 1971, S. 47, s. 3

CİHAT İÇİN CAHİT

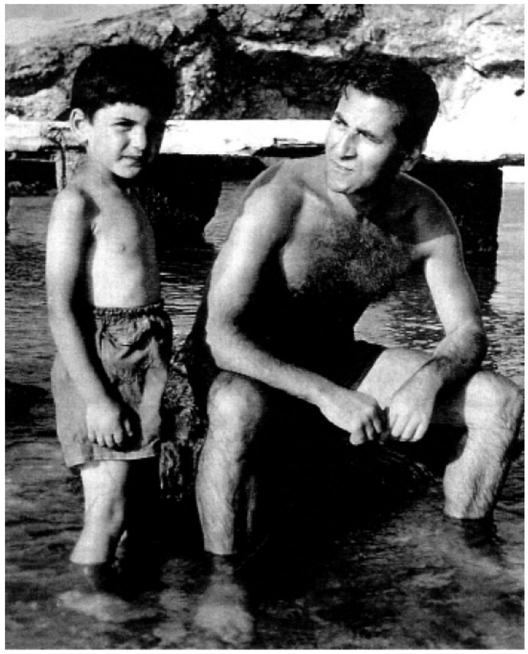
Can Yücel

Cahit ki bu hasta düzende sağlıklı bir kanserdi
Cahit ki haksızlığa karşı üreyen höcrelerdi.
Yorgun develer gibi çöktüğü Dormen şölenlerinde bile
“Siz paranızı, ben kendi kendimi yerim,” derdi.
Cahit zâten azalarak yaşayanlardan değil
Çoğalarak ölenlerdendi.

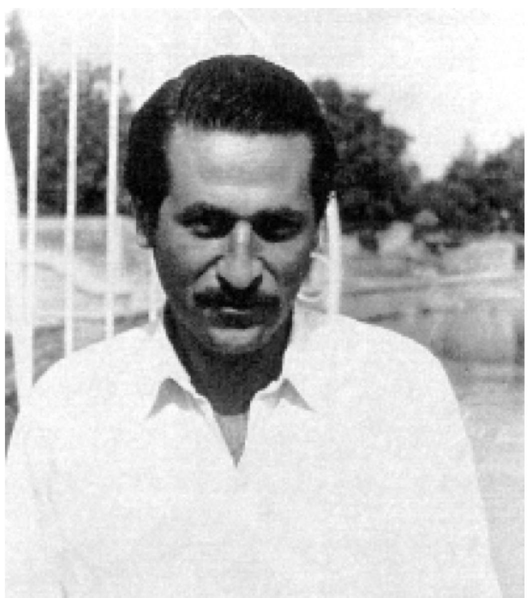
Albüm

Cahit Irgat ortaokul yıllarında.

Cahit Irgat, oğlu şair Mehmet Irgat ile.

Cahit Irgat

Cahit Irgat, tiyatro oyuncusu kızı Zeynep Irgat ile.

Cahit Irgat

Cahit Irgat ve Yıldız Kenter, *Vatan İçin*'de, 1951.

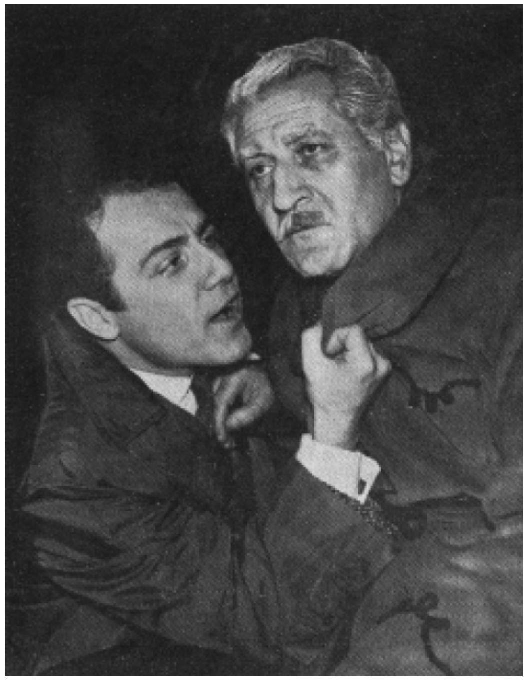
On Üç Kahraman'da (sağdan sola): Ali Sururi, Tevhid Bilge, Cahit Irgat ve Hulusi Kentmen, 1943.

Cahit Irgat ve Mine Coşkun, *Günah Bizimdir*'de, 1956.

Cahit Irgat, Nilüfer Aydan ve Efkan Efekan, *Yasak Aşk*'ta, 1961.

Erol Keskin ile Cahit Irgat, *Taşra Kızı*'nda, 1962.

Cahit Irgat

Fotoğraf Ara Güler

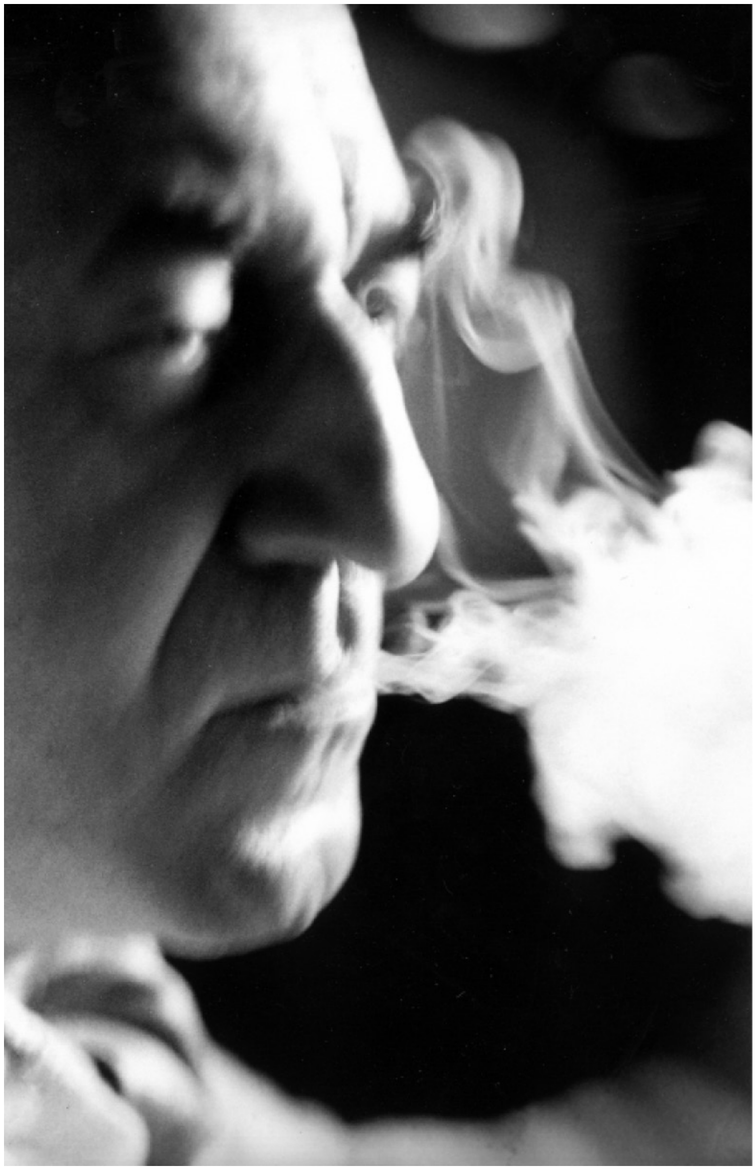
Cahit Irgat

Çizgi Bedri Koraman

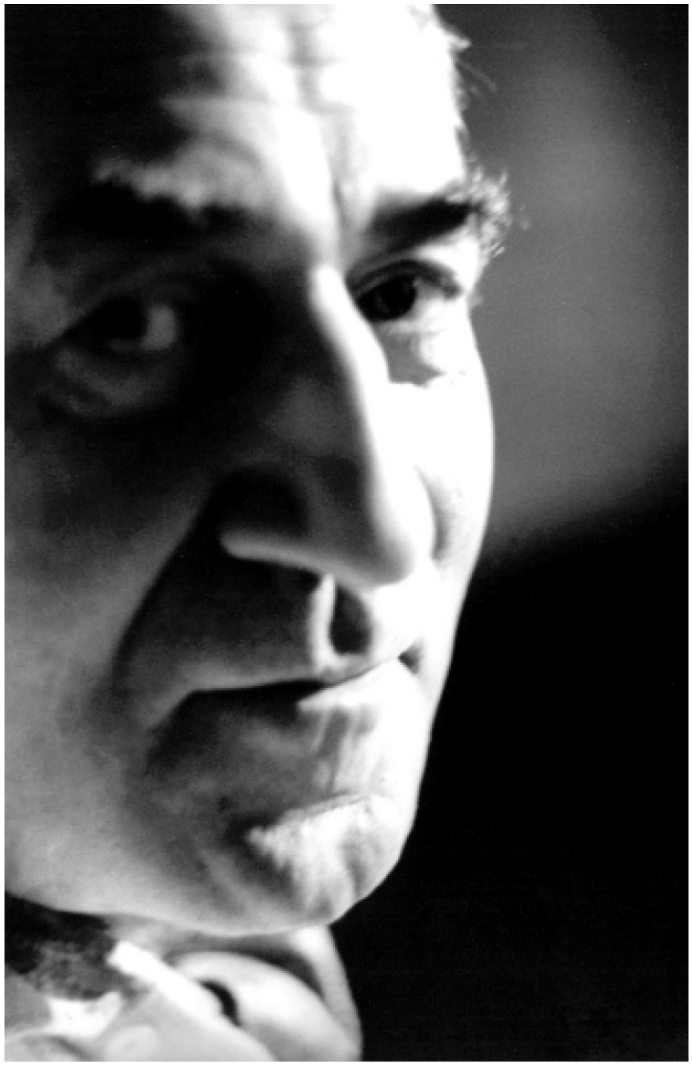
Cahit Irgat

Çizgi Etem Çalışkan

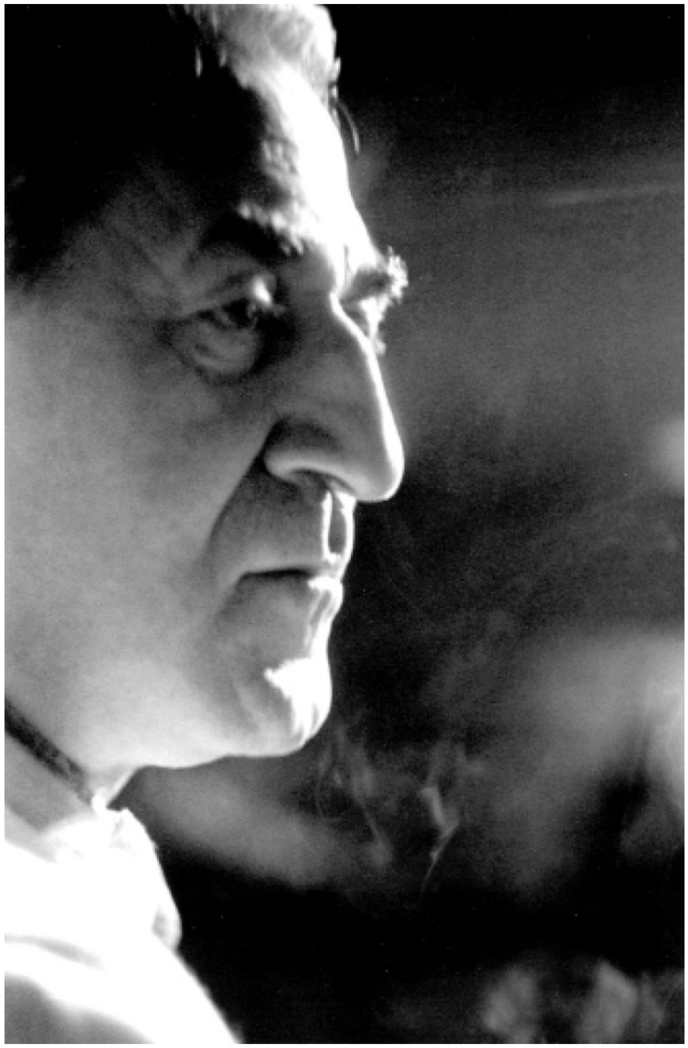
Cahit Irgat, 1970

Fotoğraf Gültekin Çizgen

Cahit Irgat, 1970

Fotoğraf Gültekin Çizgen

Cahit Irgat, 1970

Fotoğraf Gültekin Çizgen

Akşam, 23.10.1947, s. 4

Hürriyet, 20.12.1951, s. 3

Zafer, 16.2.1952, s. 5

Hürriyet, 22.1.1953, s. 3

Delice kıskançlığı yüzünden, karısından ve en yakın arkadaşından şüphelenen bir kimyagerin sebep olduğu korkunç facia
Bu bir AND Filmidir.

Hürriyet, 22.1.1953, s. 3

Hürriyet, 2.3.1953, s. 4

Hürriyet, 5.3.1953, s. 4

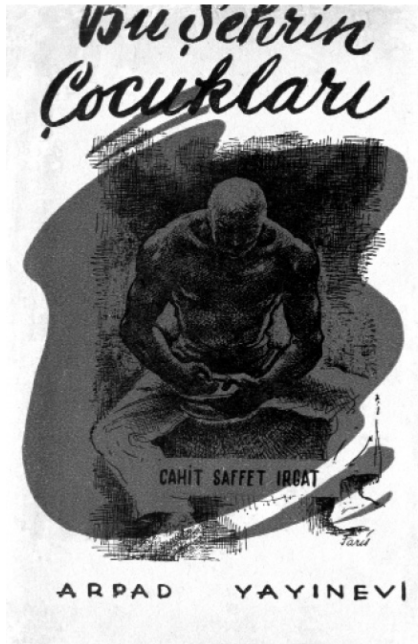
Hürriyet, 11.3.1953, s. 5

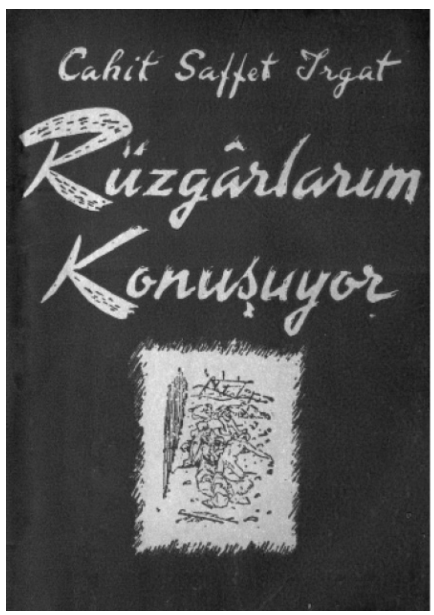
Cumhuriyet, 2.12.1953, s. 4

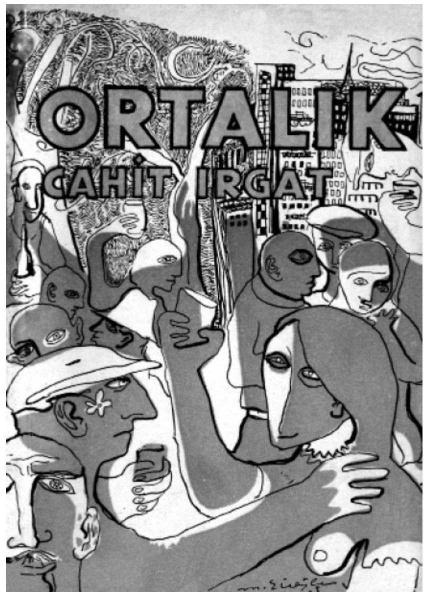
Milliyet, 6.12.1966, s. 6

Bu Şehrin Çocukları, 1945

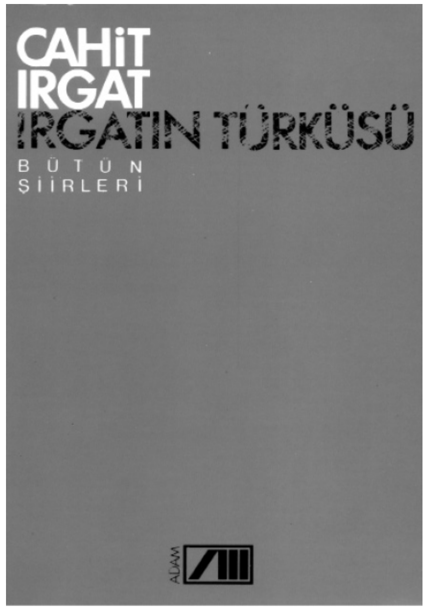
Rüzgârlarım Konuşuyor, 1947

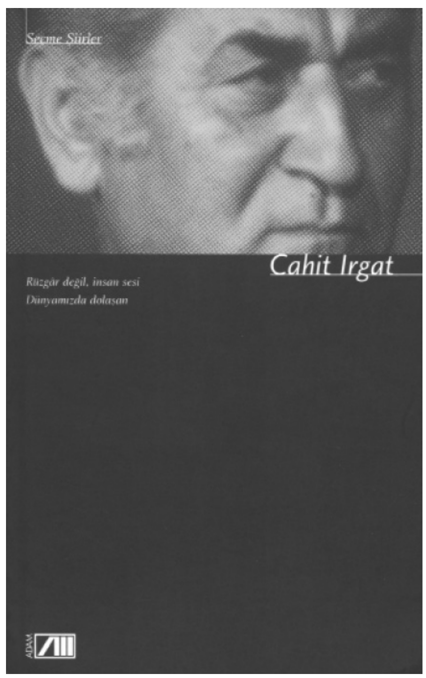
Ortalık, 1952

Irgatın Türküsü, 1969

Irgatın Türküsü, 1991

Seçme Şiirler, 1999